

חטיבת הנ"ט 409 ממערב לליטני
במבצע "שלום הגליל"
10-11 ביוני 1982

רפאל יקר

צה"ל – המחלקה להיסטוריה

מחקרי מלחמת שלום הגליל

רפאל יקר

חטיבת הנ"ט 409 ממערב לליטני במבצע 'שלום הגליל' 10-11 ביוני 1982

עורכים : בעז זלמנוביץ ומאור לוי

עריכה לשונית : קרן כהן אברמוב

מפות ושרטוטים : המחלקה להיסטוריה של צה"ל

תמונות : באדיבות דובר צה"ל, משה ברק

נערך מחדש והותר לפרסום באייר התשפ"ב – מאי 2022

כמה מן המקורות שבפרסום זה הם פנימיים בצה"ל ואינם עומדים לעיון הציבור.

© כל הזכויות שמורות לצה"ל – המחלקה להיסטוריה

הקדמה

ב־6 ביוני 1982 יצא צה"ל למבצע 'שלוש הגליל' בלבנון. העילה המיידית הייתה ניסיון ההתנקשות בשגריר ישראל בבריטניה, שלמה ארגוב. ניסיון זה היה פיגוע נוסף בשורת פיגועים שבוצעו מאז הוסכם על הפסקת האש שהושגה ביולי 1981 בין ישראל ובין ארגוני המחבלים. המבצע התרחב מעבר למטרותיו שהוצגו לממשלה במוצאי שבת, 5 ביוני. בסיכום הדיון החליטה הממשלה להטיל על צה"ל את המשימה להוציא את כל יישובי הצפון מטווח האש של המחבלים בלבנון, תוך הימנעות מלתקוף את כוחות הצבא הסורי שבלבנון, אלא אם יתקפו את כוחותינו.

המבצע היה למלחמת שלום הגליל בהתאם להחלטת הממשלה שקבעה את תחומיה מיום פתיחתה, 6 ביוני 1982, עד תחילת נסיגת צה"ל מביירות, בירת לבנון, ב־29 בספטמבר 1982. במהלך המלחמה ולאחריה פעלו אנשי המחלקה להיסטוריה לתעדה. לשם כך הם הצטרפו למפקדות, אספו מסמכים ועזרים, הקליטו רשתות קשר, תדריכים, תחקירים וסיכומים, ומהם נבנה ארכיון המלחמה במחלקה ששימש בסיס לחקר המלחמה ברמותיה השונות.

בשנות התשעים ובתחילת שנות האלפיים הושלמו מחקרים רבים, אך הללו נותרו חסויים לציבור הרחב, למעט מחקרו של שמעון גולן 'שלי"ג בלבנון' על קבלת ההחלטות בפקוד העליון לפני המלחמה ובמהלכה שפורסם ב־2017; ומחקרו של רפאל יקר על קרבות גיס 446 ואוגדות 90 ו־880 במרחב סולטאן יעקוב שפורסם ב־2020. כעת, לציון 40 שנים למלחמה, הוחלט לפרסם את שאר המחקרים על אודות הקרבות בלבנון לציבור הרחב.

למעט עריכה לשונית, עימוד ושינויים מינוריים הקשורים לביטחון מידע, בחרנו לפרסם את המחקרים כלשונם, כפי שהופצו לראשונה בתוך צה"ל.

זה המקום להודות לחוקרים שטרחו על המחקר ועל הכתיבה, ולאנשי המחלקה להיסטוריה הרבים בקבע, בסדיר ובמילואים שאספו, מיינו וקטלגו, הקליטו ותמללו, שרטטו וערכו, ועזרו לחוקרים בכל שנדרש. בזכות פועלם המסור ניתן להעמיד את המחקרים על מלחמת שלום הגליל לעיון הציבור ולביקורתו.

את מיזם פרסום המחקרים הובילו יחדיו אנשי המחלקה להיסטוריה: ד"ר מאור לוי, אליים (במיל') בעז זלמנוביץ והגב' קרן כהן אברמוב. בזכותם ובזכות רס"ן (במיל')

רמון הדר ממדור ביטחון המידע של אמ"ץ מחקרים אלה נגישים ומשמשים בסיס להעמקה וללמידה על מלחמה חשובה זו.

סא"ל (במיל') ד"ר רפאל יקר, מחבר המחקר, שימש חוקר מלחמת שלום הגליל במהלך שנות התשעים במחלקה להיסטוריה של צה"ל, ומחקריו התמקדו בלחימה בכוחות הסוריים בלבנון. המחקר על אודות חטיבה 409 פורסם לראשונה בצה"ל באפריל 1999. את שלושת הפרקים הראשונים בגרסה זו כתב אל"ם (במיל') בעז זלמנוביץ.

ד"ר אלי מיכלסון
רמ"ח היסטוריה

תוכן העניינים

3	הקדמה
7	מבוא
13	השטח
17	מהלכי גיס 446 ממערב לליטני, 6-9 ביוני 1982
23	פעילות חטיבה 409 ב-10 ביוני 1982
23	ההתמקמות מעל כפריא לחסימת ציר הכביש המערבי
26	היתקלות גדוד 697 במסוקים והשמדתו את שרידי גדוד 397 הסורי
30	הכנותיהן של חטיבות 409 ו-514 לירידה מן ההר
35	השמדת פלוגת טי-55 הסורית
	החבירה ליכוח יוסי, השמדת פלוגת טי-62 הסורית, ההשתלטות על ענא
36	וההתקדמות צפונה עד אזור צעלוק
41	ההתארגנות בליל 10-11 ביוני 1982
41	היערכות הסורים ומהלכיהם בבקעת הליטני
42	התארגנות חטיבה 409 והכנותיה להמשך לחימה
47	החטיבה בהגנה ממערב לליטני, 11 ביוני 1982
47	חטיבה 81 של דיוויזיה 3 ויחידותיה של חטיבה 47 בבקעת הליטני
51	גדוד 697 באל-מנסורה
	עצירת גדוד 7008 את התקדמותו של גדוד הטנקים 172 מחטיבה 81 הסורית על
56	הציר המערבי
63	לאחר הפסקת האש
65	סיכום וניתוח
71	נספחים
76	רשימת המקורות

מבוא

חטיבת הנ"ט 409 פעלה ב-10-11 ביוני 1982 במורדות גיבל ברוך (גיבל בארופ) ובבקעה המערבית תחת פיקוד מפקדת הגיס 446 בפיקודו של אלוף אביגדור (ינוש) בן-גל, ובמסגרת 'כוח יוסי' – כוח משימה אוגדתי – בפיקודו של תא"ל יוסי פלד. החטיבה השמידה רק"ם סורי רב ומנעה היערכות כוחות סוריים בגודל של גדוד עד חטיבה בדרג השני של רצועת ההגנה הראשונה, משני עברי הליטני.

זו הפעם הראשונה וגם היחידה עד כה שחטיבה או גדוד נ"ט של צה"ל הופעלו במלחמה, ולכן מצאנו לנכון להקדיש לה דיון מפורט נפרד. מחקר זה שולב בעבודה הכוללת על אודות מהלכי 'כוח יוסי' ממערב לליטני. חשיבותו הנוספת של המחקר היא שלראשונה הופעלו טנקים מדגם טי-72 בשדה הקרב. כמו כן זה היה הקרב היחיד שבו לחם צה"ל בטנקים אלה, ובמהלכו הוכחה פגיעותם לטילי נ"ט 'טאו'.

ענייננו העיקרי הוא לתאר באופן ביקורתי את מהלכי שני הצדדים, חטיבת הנ"ט והכוחות הסוריים שבהם נתקלה, בקרב שלא תוכנן מראש, כאשר חטיבת הנ"ט פעלה בייחוד במארבים כנגד כוחות סוריים המצויים בנסיגה, בהגנה ובקרב היתקלות.

החטיבה נדונה במחקר שלפנינו כגוף נפרד, תוך עיסוק בשיקוליהן של הרמות הממונות, בפקודותיהן ובמהלכיהן, רק אם היו ידועים למח"טים עצמם. כלל השיקולים, הפקודות והמהלכים של הרמות הממונות, עד לרמת הפיקוד, הרלוונטיים ליחידה 'כוח יוסי' צוינו, כאמור, במחקר הכולל על אודות כוח זה. עם זאת דנו בפירוט בחטיבת השריון 514, בפרט בסוגיית הירידה מגיבל ברוך לבקאע, שאמורה הייתה להיערך בידי שתי החטיבות יחד.

נמנענו מלהעמיק בהיבט הטכני של הפעלת משגרי הנ"ט מכלי הרק"ם השונים המוצבים על הקרקע. קביעת מספר כלי הרק"ם של האויב שנפגעו בידי החטיבה קשה בשל אופי המקורות, כפי שיוסבר בהמשך. יש לציין כי בנספחי המחקר הובאו שני סיכומים של פגיעות משגרי הנ"ט, האחד מאת החטיבה והאחר מאת מחלקת תחצ"ן (תורת חיל הרגלים והצנחנים). שניהם מבוססים על תחקירי היורים, ומתברר כי יש הבדלים ביניהם.

המקורות שהשתמשנו במחקר מפורטים ברשימת המקורות. לפי סדר המהימנות ניתנה העדיפות במחקר למקורות הראשוניים ביותר: רשתות קשר, תצלומי אוויר ומסמכים בני זמן האירוע. לאחר מכן, לפי סדר זה: תחקירים, דוחות מפקדים

וסיכומי היחידות. באשר לסורים, המקורות העיקריים הם מקורות מודיעין ראשוניים, סיכומי חיל המודיעין, תצלומי אוויר ודיווחי כוחות צה"ל. תודה מיוחדת אנו חייבים למדור לבנון שביחידת פיענוח תצלומי אוויר של אמ"ן על סיועו רב החשיבות למחקר שלפנינו.

הקמת חטיבה 409

במלחמת יום הכיפורים למד צה"ל על שריונו את עוצמת הנ"ט בשדה הקרב. בחזית הדרום הפעילו יחידות החי"ר והנ"ט המצריות מערך ששילב טילי נ"ט מסוג 'סאגרי' ו'שמל', תול"רים ותותחי נ"ט נגררים ממגוון סוגים, בהם מטולי אר-פי-גי וכך רימוני נ"ט ומוקשי נ"ט, כדי לנטרל את טנקי צה"ל. נוסף על כמויות גדולות של אמצעי נ"ט מגוונים אלה בעוצבות החי"ר של צבאות ערב היו גם טנקים ומשחיתי טנקים. באותה עת הגיע מערך הנ"ט של צה"ל לשפל, עם הוצאתם משימוש, ללא תחליף, של טילי הנ"ט מהדור הראשון שנרכשו בשנות החמישים והשישים (האס-אס-11, שנקרא בארץ 'תגרי', והקובר, שנקרא 'אשף'). הטנקים היו חזות לחימת היבשה, ומערך החי"ר שפיגר מאחור לא כלל בארסנל כלי הנשק שלו נשק נ"ט מתקדם, ולא שכללו בתפיסת הלחימה שלו.

על פי יעקב חסדאי, ממלחמת ששת הימים עד 1973 נרכשו, בהמלצת מפקדי החי"ר, מאות מטולי בזוקה 'קרל-גוסטב', אולם בכירי חיל הרגלים בצה"ל החשיבוהם כבלתי יעילים בטרם הוכנסו לשירות במערך החי"ר.¹ גם תפיסת הקרב המשולב של צה"ל מאותן שנים גרסה כי יחידות החי"ר לא יעמדו לבדן בפני טנקי האויב, ומשימת השמדתם נועדה לשריון צה"ל.²

למרות גישה זו של כמה מהמפקדים חודש בניין כוח הנ"ט בצה"ל בד בבד עם התנופה שקיבל העניין בצבאות המערב.³ ההצטיידות בטיילי נ"ט ביחידות החי"ר החלה בצבאות נאט"ו בהובלת ארה"ב קודם ל-1973. כך למשל, בצבא ארה"ב כבר ב-1970 נכנסו טילי 'טאו' לטווח 3,000 מ'. לפיכך נקבע שבכל גדוד טנקים או גדוד חרמ"ש תימצא פלוגת טילי נ"ט 'טאו' עם 12 משגרים. נוסף על כך אומץ טיל ה'דרגון', בעל טווח של מעט מעל ק"מ ועם מגבלות הפעלה קשות, ככלי נ"ט מחלקתי.⁴ באמצע שנות

¹ בניגוד למוניטין שלהם בצבאות אחרים.

² יעקב חסדאי, "חיל-הרגלים לקראת המלחמה הבאה", בתוך: אמיתי לביא, הרהורים וערעורים מס' 1, ת"א: מערכות, יוני 1975, עמ' 22. שם הוא טוען שלדבר לא הייתה משמעות על לחימת החי"ר, "שכן בהתאם לתפיסה לא הוטלו על יחידות החי"ר משימות של לחימה בטנקים ופרט למקרים בודדים (בעיקר במוצבים) לא סבל חיל הרגלים בפועל מחסרונו של נשק נ"ט".

³ לדוגמה, מראשית צה"ל נזרעו זרעי הנ"ט עוד בדגניה ובנגבה ב-1948, מ-1949 היו מחלקות נ"ט גדודיות ופלוגות נ"ט חטיבתיות, ובשנת 1955 נקנו טילי נ"ט והקימו יחידה להפעילם. ראו: זאב אלרון, "איום השריון והמערך הנגד-טנקי של צה"ל לפני מלחמת סיני", בתוך חגי גולן ושאל שי (עורכים), ברעם המנועים – 50 שנה למלחמת סיני, מערכות, 2006, עמ' 117-162.

⁴ מה"ד-תו"ל, תסקיר מה"ד – שינויים במבנה צבאות זרים, מס' 1, ינואר 1978. לגבי צבא ארה"ב ראה: שם, עמ' 2-4; לגבי צבא גרמניה המערבית וצבאות בריטניה וצרפת ראה: שם, עמ' 10-13.

השבעים שולבו טילי נ"ט בכוחות היבשה, בעיקר בכוחות הרגלים, כמערך משולב חי"ר ונ"ט.⁵ בצבא מערב גרמניה עמד מבנה החטיבה החדש (דגם 80) על התפיסה של הקרב המשולב הנייד ועל פיתוח כושר התמודדות עם מסות השריון של ברית ורשה. חטיבות השריון או החטיבות הממוכנות מדגם זה כללו פלוגת נ"ט מתניידת בנגמ"שים שחומשו במשגרים ובטילי 'מילאן'.

כבר במהלך המלחמה לצה"ל הגיעו טילי 'לאו' קצרי הטווח ברכבת אווירית מארה"ב, ולקראת סופה – גם טילי 'טאו' ארוכי הטווח, שכונו בצה"ל 'עורב'. בתוכנית בניין הכוח הרב-שנתית 'אתגר 79', שגובשה בקיץ 1974, סוכם לקנות משגרים וטילי 'טאו' ו'דרגון'. מגמה זו נמשכה בתוכנית 'שחר' שראשיתה בימי אלוף נתן שרוני בתפקיד ראש אג"ת ואלוף אהוד ברק כמחליפו בראשית שנות השמונים. אז סוכם להעמיד את מלאי טילי ה'טאו' בצה"ל על 15 אלף ועל מספר דומה של טילי 'דרגון'. כאשר פרצה המלחמה ביוני 1982, ביחידות צה"ל היו 630 משגרי 'טאו' ו-950 משגרי 'דרגון', ומצאי הטילים היה כפי שנקבע בתוכניות הצטיידות, 15 אלף מכל סוג.⁶

בחטיבות החי"ר הוקמו פלוגות 'עורב', בהן ארבע מחלקות ו-16 משגרים להפעלה רגלית או בנגמ"שים ובגייפים. הקמתן החלה בשתי חטיבות החי"ר הסדירות – גולני וצנחנים, ולאחר מכן בשאר חטיבות החי"ר.⁷ בדרג הגדוד נקלטו טילי 'גבנוני' ('דרגון') במחלקות נ"ט שבפלוגה המסייעת ובכיתת נ"ט פלוגתית.⁸

כחלק ממאמץ לחזק את חיל הרגלים ביכולת איגוף אנכי וביכולות פעולה עצמאיות כנגד עוצבות האויב בעומק אך גם כפשרה ארגונית הוקמה חטיבת הנ"ט 409 במהלך 1977, ועל פי מסמכים שונים, הקמתה הושלמה ב⁹ 1978. לדברי אלוף מתן וילנאי, הוא ושותפים נוספים בגיבויו של קחצ"ר, תא"ל אורי שמחוני, יזמו את הקמתה. בתחילה פעלו ללא גיבויים של המערכת המוסדית ושל הרמטכ"ל. אולם בעקבות תרגיל שבו הודגמו יכולותיהן של יחידות הנ"ט כנגד פלוגת טנקים, שוכנע

⁵ מה"ד-תו"ל, תצפית – מערך הנ"ט בצבאות העולם, מס' 1, ינואר 1984, עמ' 4.

⁶ מקור הנתונים הוא במסמכי המחלקה להיסטוריה.

⁷ מרבית פלוגות הנ"ט של חטיבות החי"ר הופעלו במהלך מבצע "שלי"ג" ככוחות רגלים. אולם בכמה פעמים היה ירי טילי "עורב", נוסף על חטיבה 409, כפי שיתואר בהמשך. ראו למשל ירי של פלוגת הנ"ט של חטיבה 35 בירום יאיר (ייה), אָתִי מלבנון – חטיבת הצנחנים במלחמת שלי"ג, תל אביב: מערכות, 1990, עמ' 109.

⁸ דני אשר, פלוגות הנ"ט בחטיבות החי"ר – רקע היסטורי, ללא תאריך.

⁹ זאב דרוי, דן שומרון – מנהיגות שקטה, ידיעות אחרונות, 2016, עמ' 170-172.

הרמטכ"ל, רא"ל מוטה גור.¹⁰ ייעודה נקבע כך: "א. לשמש עתודת נ"ט (קרקעית או יבילת אוויר) של פיקוד מרחבי במגננה ולמתקפה מתוך גבולות המדינה; ב. לפגוע בכוחות שריון בעומק שטח האויב על ידי אש בסיוע ח"א".¹¹ מייסדי החטיבה ראו אותה פועלת ככוח אחד, אך גם בנו את גדודיה כך שיוכלו לפעול ככוחות נפרדים עצמאיים או תחת פיקודן של חטיבות אחרות. כמו כן נבנו וצוידו הגדודים כך שיוכלו לנוע קרקעית לשדה הקרב או להגיע למרחבי הלחימה באמצעות מסוקים ומטוסי תובלה, והדבר היה תלוי באמצעי הניוד העיקריים של הגדודים. גדודים 697 ו-699 שהתבססו על נגמ"שים מסוג אַם-113 היו יבילי מטוסי תובלה מסוג 'קרנף' (הרקולס סִי-130), 'קרנפים', ואילו גדוד 7008 שמשגריו הורכבו על גיפים היה יביל מסוקי יסעור (סִי-אָץ).¹² (53-

גדוד 'סנאי' שהיה מבוסס על נשק שלל – טילי 'סאגר' ורק"ם ברד"ם – היה הרביעי שצורף לחטיבה. ארגונו החל בשלהי 1974 בעקבות מסגרות מאולתרות שהוקמו מייד אחרי מלחמת יום הכיפורים. במאי 1978 הוכפף הגדוד לחטיבה 409, ומשכנו היה סמוך למחנה החטיבה.¹³ בשלב הראשון הוכפף לחטיבה רק ברגיעה לצורך בניין הכוח, אולם ב-1981 נקבע שכפופותו תהיה גם בשעת חירום.¹⁴

מבנהו של גדוד 'סנאי' במלחמה היה שתי פלוגות על גבי ברד"ם ושתי פלוגות גיפים. בסוף 1980 דרש מקחצ"ר להסב את כל אמצעי הניוד של הגדוד משילוב של רק"ם ברד"ם ושל גיפים לגיפים בלבד ולהקים לו גופי סיוע כמו לשאר גדודי הנ"ט בחטיבה. אולם דרישה זו לא התקבלה, ורק אחרי מבצע 'שלום הגליל' סוכם על הסבה זו. כפי שאפשר ללמוד מלקחי המלחמה, הברד"ם, כרק"ם שלל מזרחי, סבל מבעיות חימוש וממחסור בחלקי חילוף, ולכן דרשו להסבו. בעיה מבצעית הייתה החשש

¹⁰ מתן וילנאי ויניב מגל, ידעתי את ארצי, ראשון לציון: ידיעות אחרונות, ספטמבר 2019, עמ' 151-149; ראו גם: עפר שלח ויואב לימור, שבויים בלבנון – האמת על מלחמת לבנון השנייה, ידיעות ספרים, 2007, עמ' 326-327.

¹¹ אג"ת/תוא"ר, ארגון חטיבה 409 בהתקן א – פקודת ארגון 69/78, 17 בספטמבר 1978.

¹² שם.

¹³ אג"ת-תוא"ר, גדי טילי נ"ט 9304 "סנאי" – עדכון מס' 2 ל-פק' הארגון הכפפת גדי טילי נ"ט 934 ל-חטי' 409, 15 במארס 1978.

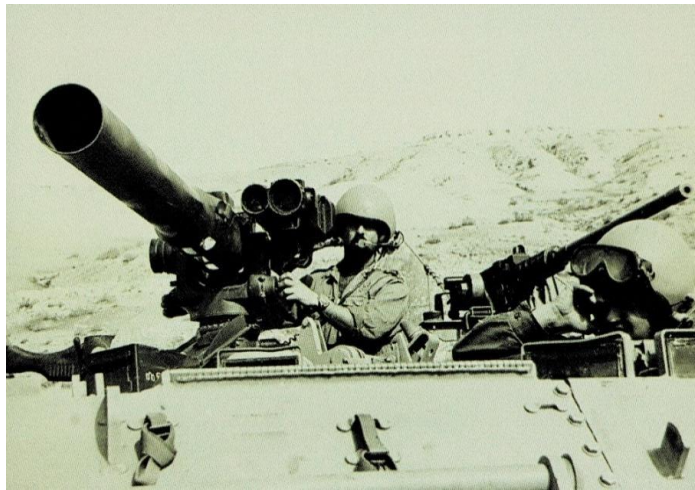
¹⁴ אג"ת-מחלקת תקינה-ענף תקינת כ"א, גדי סנאי 9304 – הכפפת הגדי לחטי' 409 ברגיעה ובחירום, 10 בנובמבר 1981.

שכוחות הגדוד יזוהו ככוחות אויב, ובעקבות זאת כוחות אחרים יירו עליהם. זו הייתה אחת הסיבות שהגדוד לא בא לידי ביטוי במהלך המלחמה.¹⁵

ברד"ים נושא סאגר¹⁶

נגמ"ש עורב¹⁷

¹⁵ אג"ת-מחלקת בניין צה"ל-צוות אג"ים, גדי סנאי 9304 – עדכון מס' 5 ל-פק' ארגון – שינוי מבנה ה-גד', 14 בדצמבר 1982.

¹⁶ מקור: המחלקה להיסטוריה, אוסף דובר צה"ל, שם הצלם אינו ידוע.

¹⁷ מקור: משה ברק.

השטח¹⁸

מרחב הלחימה שבין גיס 446 לכוחות הסוריים שבבקעת הלבנון מתוחם בכביש ביירות-זחלה-ריאק בצפון, בגבול ישראל-לבנון בדרום, בהר מול הלבנון והחרמון ממזרח ובהר הלבנון ממערב. רוחב המרחב ממורדות ג'בל ברוך עד לדיר אל-עשייר כ-35 ק"מ, ואורכו כ-70 ק"מ. המרחב ממוקם בשקע שבין הרי החרמון ומול הלבנון ובין הר הלבנון השולטים עליו בתצפית, וכיוונו הכללי דרום-מערב וצפון-מזרח.

השטח המגוון הזה נחצה בכמה צירי אורך ורוחב עיקריים. שלושת צירי האורך המרכזיים העוברים את גזרת הלחימה עד כביש ביירות-דמשק הם כביש הבקעה המערבי, המוליך ממערב לליטני ולמרגלות דרום הר הלבנון דרך משערא וקב אליאס לשתורא; כביש מרכז הבקעה, המוליך ממזרח לליטני אל מאגר קרעון והלאה לגיוב ג'יין ולבר אליאס; כביש הבקעה המזרחי, העובר דרך 'צומת המים', ממזרח לכפר משכי, ומוליך לסולטאן יעקוב ולענג'ר. ציר אורך נוסף חוצה צפונה, בדרכי עפר ובשבילים, את ג'בל ביר א-דהר ואת ג'בל עראבה עד כמד א-לוז והלאה, בבקעה ממערב לסולטאן יעקוב ולמג'דל ענג'ר עד לאזור ענג'ר. צירי הרוחב המרכזיים במרחב שמדרום לכביש ביירות-דמשק הם ציר משערא-כפר משכי-ראשיא אל-ואדי; ציר כפריא-כמד א-לוז-מזרעת עזי; וציר א-צפרא-חווש אל-חרימי-מג'דל ענג'ר.

את מרחב הלחימה של בקעת הליטני, שבו לחמה חטיבה 409, אפשר לחלק לפתחת קרעון, לדרום בקעת הלבנון ולמורדות המזרחיים של דרום הר הלבנון. פתחת קרעון התחומה בין המאגר, נהר הליטני וג'בל עראבה, מנוקזת על ידי הנהר. ממערב נשלטת הפתחה על ידי מורדות ג'בל ברוך, וממזרח – על ידי מורדות ג'בל עראבה. באזור סכר קרעון אפשרויות התנועה מצומצמות בשל מצוקי ג'בל עראבה. מאזור אל-קרעון וצפונה נפתח השטח לתנועת רק"ם עד לרוחב של יותר מ-3 ק"מ, ללא נהר הליטני.

במזרח הפתחה עובר ציר כביש, הממשיך את הציר שממזרח לליטני (הקרוי במפת הקוד 'גודסיר') והמחבר את היישובים לאורך צוק ג'בל עראבה. ממערב לציר, מצפון לקרעון, נמתחים כמה צירי אורך (שניים מהם מכונים במפת הקוד – 'קיפחס' ו'רשען') לעבר לגיוב ג'יין. בין צירים אלה נמתחת רשת דלילה של צירי רוחב. במקביל לציר

¹⁸ מקור: רפאל יקר, 'כוח יוסי' ו'כוח ורדי' בבקעת הליטני, 10-11 ביוני 1982 במלחמת 'שלום הגליל', אג"ם-תוה"ד-מחלקת היסטוריה, ספטמבר 1996 (להלן: יקר, 'כוח יוסי' ו'כוח ורדי'), עמ' 1-4; להרחבה נוספת ראו: בעז זלמנוביץ (עורך), הקרב בסולטאן יעקוב, מודן ומשרד הביטחון, 2020 (להלן: זלמנוביץ [עורך], הקרב בסולטאן יעקוב), עמ' 15 ואילך.

עוברת תעלת השקיה היוצאת מסכר קרעון ומגיעה לגיב גינין. רוחבה 4-10 מ', והיא מהווה מכשול. לאורכה ציר עפר.

דרום בקעת הלבנון נתחם בקו כמד א-לוז-גיב גינין-צעבין בדרום, בכביש ביירות-זחלה-ריאק בצפון, בהרי מול הלבנון במזרח, ובציר צעבין-קב אליאס במערב. האזור הוא מרחב תמרון ופריסה עיקרי לשריון ולרק"ם אחר.

הבקעה היא מישור הנתון בין שני גושי הרים ממזרח וממערב והנשלט על ידם ועל ידי ג'יבל עראבה. מצפון לג'יבל עראבה, מעבר למצר כמד א-לוז, מתרומם רכס סולטאן יעקוב לגובה 1,400 מ' ומגיע עד מג'דל ענג'ר. ממזרח לו הבקעה הקטנה. ניתן לעבור לרוחבו של הרכס בדרכים מצומצמות. הבקעה המזרחית והבקעה המערבית משתרעות משני צידי הליטני, ומדרום להן – פתחת קרעון.

רוחבו של הליטני, המתחיל לזרום מבעלבפ, כ-15 מ', והנחלים האחרים הזורמים בבקעה מתנקזים אליו. ריבוי הנחלים, הגידולים החקלאיים, תעלות ההשקיה והביצה באזור עמיק יוצרים קשיי עבירות, בייחוד בחורף. הבקעה המערבית נחלקת לשני שטחי פריסה, מדרום לביצת עמיק ומצפון לה. השטח מאפשר לפרוס כוחות שריון מצומצמים בשל תעלות המים הרבות ובשל ערוצי הנחלים.

גשרים עיקריים למעבר רק"ם על הליטני בין מאגר קרעון לכביש ביירות-דמשק הם מדרום לצפון: באזור דהר אל-ברכה, בתל א-ג'יסר (שניים), ממזרח לאל-מנס'ורה, בביצות עמיק ובג'יסר אל-חרימי. אורכו המרבי של מאגר קרעון, חלק מתוכנית מפעל המים של הליטני, הוא כ-5 ק"מ, ורוחבו כ-2 ק"מ. לפני המלחמה העריך אמ"ן כי פגיעה של ממש בסכר שבדרום המאגר עלולה לגרום לקושי רב בחציית חלק הנהר שמדרום לו, עד כדי מניעה לחלוטין של חציית מעבורות או גשרים.

המורדות המזרחיים של דרום הר הלבנון נתחמים במערב על ידי גב ההר; במזרח – על ידי הליטני שמדרום למאגר קרעון, על ידי המאגר ועל ידי כביש צעבין-קב אליאס; בצפון – כביש ביירות-דמשק ודרום הליטני. זהו שטח הררי שבו שטחי הפריסה מצומצמים מדרום-מערב למאגר ורחבים יותר מצפון לו. המורדות עצמם, פרט לצירים, בלתי עבירים. שטח זה שולט בתצפית על הבקעה ועל הפתחלנד, וחלקו המזרחי שולט באש על השטח שממזרח לליטני ולמאגר קרעון. המעברים המרכזיים עוברים מדרום הלבנון לבקעה. המעבר העיקרי הוא בדהר אל-ביידר שעל כביש ביירות-דמשק. מדרום לו שלושה מעברים מזרחה: בצפון – ממערב א-שוף לכפריא

(ציר 'שפך'); ובדרום – מג'זין לעין א-תינה ולמשערא (ציר 'סוסנוביץ'). הדרך הלאה יוצאת מדרום לכפר חונה ומגיעה באיגוף עמוק דרך אל-קטרני לעין א-תינה. מעברים אלה מגיעים במזרח לציר האורך המוליך ממערב למאגר ק'רעון צפונה, אל שתורא. הציר מאפשר תנועה ישירה ורצופה של כוחות ושל מנהלות בגודל מצומצם בחלקו הדרומי. עד ח'רבת קנפר הציר סלול בתוואי הררי, וגובהו רב יותר. בחלקו הצפוני הציר סלול בשטח מישורי עד גבעי, תוך ניצול העקיפות ואפשרויות הפריסה מצידי הנתבי. בהתאם לכך הציר נוח לחסימה בחלקו הדרומי וקשה יותר לחסימה בחלקו הצפוני. הנקודה הנוחה ביותר לחסימה בחלקו הצפוני היא ממערב לביצת עמיק. שטחים שולטים עיקריים על הציר הם באזור עיתנית, צעבין, עין זבדה, מרחב כפריא-תל זנוב, עמיק-צעלוק וקב אליאס-גדיתא.

תנועה על ציר האורך, העובר למרגלות ההר, מאפשרת לתקוף את המתחם הגדודי הסורי בדרום-מערב ק'רעון, להתקדם עד לכביש ביירות-דמשק בצפון ולאיים על הדרג הראשון והשני ברצועת ההגנה הראשונה הסורית. המעברים מגב ההר מאפשרים אפוא איגוף ממערב או מצפון האויב הערוך בדרום בקעת הלבנון. הסורים שהיו מודעים לאיום זה ולאפשרות של התקדמות צה"ל בסיוע הדדי משני צידי הליטני, הקימו מתחם שריון ונייט חטיבתי משני עברי המאגר וממזרח לו.

מהלכי גיס 446 ממערב לליטני, 6-9 ביוני 1982¹⁹

מחקר זה איננו עוסק בתמונה הרחבה של מהלכי פיקוד הצפון, בהנהגת אלוף אמיר דרורי, ושל גיס 446, בפיקודו של אלוף יאנוש בן-גל, וגם לא במהלכי האויב הסורי שנלחם בגיס. המעוניין יקרא על כך במחקרים העוסקים בלחימה ברצועת האבטחה הראשונה²⁰ ובגיס 446.²¹ תיאור נוסף אפשר למצוא במחקר העוסק בקרבות הגיס ואוגדות 90 ו-880 במרחב סולטאן יעקוב.²² כאן נביא תיאור קצר של תחילת המלחמה בטרם ניגש לקרבות חטיבה 409.

בשלושת ימי המלחמה הראשונים התמקדה הלחימה בגזרת החוף. בלחימה במערך הסורי שבגזרה המזרחית ריכוז פיקוד הצפון את המאמץ במהלכה של אוגדה 162 דרך גב ההר. מהלך זה נועד להגיע לכביש ביירות-דמשק ולהוות משם, בין השאר, איום על הכוחות הסוריים שבבקעה. אולם ב-8 ביוני עצרו כוחות קומנדו וכוחות שריון סוריים את המהלך במרחב עין זחלתא-עין דארה, והוא לא התממש עד הפסקת האש ב-11 ב.

מראשית המלחמה הלכה והתגבשה בפיקוד הצפון האפשרות לפנות מגב ההר לעבר המערך הסורי שבמזרח לפני כביש ביירות-דמשק. שלא על פי התוכניות שקדמו למלחמה, לביל 7-8 ביוני הונחה גיס 446 להילחם במערך הסורי שממערב לליטני. הוטל עליו להשתלט על מערך ג'זין כנקודת פתיחה לתקיפת המערך הסורי ממערב. לשם כך הוקם כוח משימתי אוגדתי מאולתר בפיקודו של תא"ל דני ורדי.²³ כוח זה נועד לכבוש את מערך ג'זין ולרדת ממנו אל הבקעה ממזרח לאזור מאגר ק'רעון והלאה צפונה, מגיבל ברוך דרך כפריא. מהלך איגוף זה, שמפקד הגיס ייחס לו חשיבות רבה, נועד להוות אפשרות לתקוף את הדרג הראשון והשני של הדיוויזיה הסורית מכיוון מערב ולתמוך במימוש היעד המערכתי הפיקודי להגיע לכביש ביירות-דמשק.

דיוויזיה 1 הסורית השלימה את היערכותה בדרג הדיוויזיוני הראשון עד 9 ביוני בבוקר, וחטיבת השריון 91 במזרחו, וחטיבה 76 – במערבו. החטיבה הממוכנת 58

¹⁹ מקור: יקר, 'כוח יוסי' וכוח ורדי', עמ' 14-15.

²⁰ ישראל בן-דור, הלחימה ב'רצועת האבטחה', 6-10 ביוני 1982, במלחמת 'שלום הגליל', מה"ד-היסטוריה, אפריל 1990.

²¹ אלחנן אורן, גיס 446 בלחימה בגזרה המזרחית במבצע שלי"ג, 6-11 ביוני 1982, אג"ס-תוה"ד-מחלקת היסטוריה, יוני 1995.

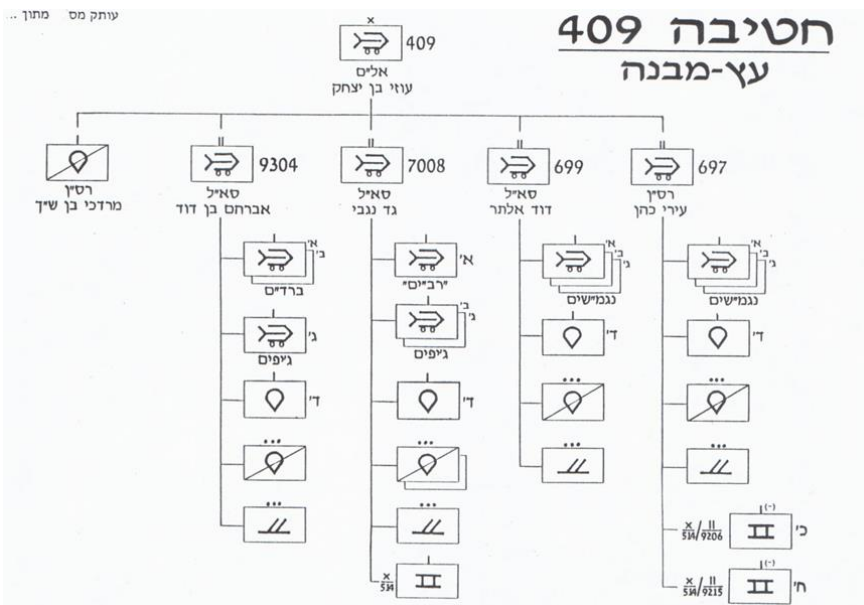
²² זלמנוביץ (עורך), הקרב בסולטאן יעקוב.

²³ דני ורדי, 'כוח ורדי במלחמת שלום הגליל', מערכות, מס' 413, יולי 2007, עמ' 42-43.

שוגרה למתחם דיר אל-עשייר במעברים, יצאה ממנו בבוקר לאזור ענג'יר-מגידל ענג'יר, וב-10 בחודש נערכה בדרג הדיוויזיוני השני במרחב כמד א-לוז-ח'ירבת רוחא.

ב-8 וב-9 ביוני בבוקר השתלט 'כוח ורדי' על מערך ג'זין. ב-9 בו התקדם חלק מהכוח – כוח סמח"ט 1, סא"ל גבי אשכנזי, וחטיבת הנ"ט 409 מוקטנת – על ציר גב ההר והתמקם בראשית הירידה מג'בל ברוך לבקעה. חלק אחר של 'כוח ורדי', בפיקוד מח"ט 460, התקדם לעבר מאגר ק'רעון, אולם בשעות אחר הצהריים עד לבוקר המוחרת נעצר בעין א-תינה.

בהתאם להוראת פיקוד הצפון, התקפת הגיס על המערך הסורי העיקרי החלה²⁴ ב-9 ביוני אחר הצהריים. היעד שנקבע לו היה קו ג'וב ג'נין-ינטא, והגיס הורה לכוחותיו להבקיע את מערך דיוויזיה 1, להשמיד אויב ולפתוח את הצירים עד קו עייתא אל-פוח'אר-ג'וב ג'נין. התקפתו נעצרה ב-9 בחודש בקו המוצבים הקדמי של המערך הסורי.

בבוקר 10 ביוני 1982 חידש גיס 446 את התקפתו על המערך העיקרי של דיוויזיה 1 הסורית בגזרה המזרחית בלבנון, לאחר שערב קודם לכן נעצרה התקפתו בקו המוצבים

²⁴ להרחבה: רפאל יקר, ההתקפה על המערך העיקרי, הבקעת הדרג הראשון של דיביזיה 1, 9-10 ביוני 1982, במלחמת 'שלום הגליל', אג"ם-תוה"ד-מחלקת היסטוריה, אפריל 1993.

הקדמי של הדיוויזיה.²⁵ ממזרח לליטני לחמו אוגדות הגיס, 90 ו-252, במשך היום בחטיבות הדרג הדיוויזיוני הראשון, 76 ו-91. אף שבכמה נקודות נפרץ הדרג הראשון עד אחר הצהריים, ואף ששתי החטיבות הסוריות נסוגו צפונה ומזרחה לעבר הדרג השני, לא ניצלו שתי אוגדות אלה את ההצלחה באותו יום. הן נשארו עד לבוקר יום המוחרת בדרג הדיוויזיוני הראשון ובמרחב שבין שני הדרגים (פרט למקרה בודד של גדוד 362 מחטיבה 399, אשר התקדם בלילה על ציר הכביש המזרחי צפונה ונלכד בתוככי הדרג השני באזור סולטאן יעקוב, עד להיחלצותו בבוקר יום המוחרת).²⁶

ממערב לליטני השתלט 'כוח ורדי', כוח משימה אוגדתי, בבוקר על עין א-תינה באמצעות חטיבה 460, ועל משערא – באמצעות כוח דו-גדודי בפיקוד תא"ל יוסי פלד. משעות הצהריים, לאחר ההשתלטות על משערא, ניצל כוחו של תא"ל פלד את ההצלחה והמשיך להתקדם צפונה על הציר שממערב לליטני, עד אזור כפריא, בדרג הדיוויזיוני השני. שם חברו אליו חטיבת הנ"ט 409 וחטיבת השריון 514, מוקטנת, שהיו ערוכות על הציר היורד מג'בל ברוך לבקעה, והפכו לכוח משימה אוגדתי עצמאי תחת פיקוד הגיס.

לפי תוכנית המבצעים 'אורנים', חטיבת החיר"ם נ"ט 409, מילואים, בפיקוד אלי"ם עוזי בן-יצחק, הייתה אמורה להשתתף במבצע 'פרי הדר' להצבת חסימות שינחתו במסוקים על ציר ביירות-דמשק, באזור ינטא, וכן ממערב ומצפון לג'בל עראבה ומדרום-מזרח לעייחא.

בחטיבה היו ארבעה גדודי נ"ט, 97 כלי רק"ם נושא 'עורב' ו-27 – נושא 'סאגרי'. בגדוד 697, 'כבד', שמפקדו היה רס"ן עירי כהן, היו שלוש פלוגות נ"ט בנגמ"שים. מתוך 55 הנגמ"שים שהגדוד יצא עימם למלחמה, 33 היו נושאי 'עורב', שניים היו מצוידים במערכת 'ג'ירף' (מערכת הידראולית המגביה את המשגר ומורדת לאחר הירי). שני נגמ"שים נושאי 'עורב' נשארו בדרך עקב תקלות, ובסך הכול פעל הגדוד עם 31 נגמ"שים נושאי 'עורב'. בגדוד 699, שמפקדו היה סא"ל דוד אלטר, היו המבנה והסד"כ דומים לאלה של גדוד 697. בגדוד 7008, 'קלי', שמפקדו היה סא"ל גד נגבי, היו גם שלוש

²⁵ על מהלכי החטיבה עד 10 ביוני בבוקר: רפאל יקר, המערכה על מערך ג'זין והמסע לג'בל ברוך, 10-6 ביוני 1982, במלחמת 'שלום הגליל', אג"ם-מה"ד-מחלקת היסטוריה, אפריל 1990, עמ' 52-58; רפאל יקר, 'כוח ורדי' בדרום-מערב מערך הקרעון, 9-10 ביוני 1982, במלחמת 'שלום הגליל', אג"ם-תוה"ד-מחלקת היסטוריה, אוקטובר 1990, עמ' 16-17; חטיבה 409-לשכה, מבצע 'שלום הגליל', סקירת מח"ט, 1 אוגוסט 82 (להלן: סקירת מח"ט 409), עמ' 1; וכן בהערות שלהלן.
²⁶ על כך ראו: זלמנוביץ (עורך), הקרב בסולטאן יעקוב.

פלוגות נ"ט. שתיים היו רכובות ברב"י (רכב בן-יעקב), ואחת – בגיפיים. בסך הכול לגדוד היו 33 כלי רכב נושאי 'עורב'. בגדוד 9304, 'סנאי', שמפקדו היה סא"ל אברהם בן-דוד, היו שתי פלוגות נ"ט, ובכל אחת תשעה ברד"מים נושאי 'סאגר' ופלוגת נ"ט שבה תשעה גיפיים נושאי משגרי 'סאגר' קרקעיים. בסך הכול בגדוד היו 27 רק"ם נושא 'סאגר'. לכל אחד מהגדודים הייתה פלוגת חיר"ם, מחלקה או שתיים של סיור ומחלקת מרגמות 81 מ"מ. פלוגת הסיור של החטיבה, בפיקוד רס"ן מודי בן-ש"ך, הייתה רכובה על גיפיים.²⁷

בימים 5-8 ביוני התגייסו גדודי החטיבה. שני הגדודים הראשונים, 697 ו-7008, הגיעו לשטח הכינוס מדרום לדפנה עד ליל 8 בו. בבוקר 9 בו השתלטה החטיבה המוקטנת על הציר המוביל מג'רג'וע לערמתה (ציר 'מוגבל' במפת הקוד), במסגרת השתלטות הגיס על דרום מערך ג'זין. במהלך הזה השתתפו גדוד 697 וגדוד 7008 מוקטן, על גבי רב"ים וכן פלוגת טנקי 'שוטי', פלוגה כ' מגדוד 9206 של חטיבה 514. בצהריים חברה החטיבה המוקטנת לחטיבת השריון 460, תחת פיקוד 'כוח ורדי', והשתתפה בכיבוש מיידון. בשעה 15:20 [ביוני] הורו מפקדת פיקוד הצפון ומפקד הגיס למח"ט ליסוב לאחור ולנוע לתחנת הטלוויזיה ולמגדל האנטנות של גיבל ברוך ('לכסון'), דרך ג'זין, תחת פיקוד 'כוח ורדי'. בשעות הלילה הגיעו שני הגדודים למעצר א-שוף וחנו באזור.

פלוגות הגיפיים ב' וג' של גדוד 7008, בפיקוד הסמג"ד, הונחתו בשעות אחר הצהריים של 9 ביוני במסוקים בצומת ג'זין, בקרבת מפקדת 'כוח ורדי', וסופחו אליה. שתי הפלוגות שהו במקום בחוסר מעש עד למחרת בבוקר. פניות המג"ד למפקדת הגיס להשיב לו את הפלוגות נענו בשלילה. למחרת בבוקר חברו הפלוגות לגדוד בגיבל ברוך לפי הוראת המג"ד ובלי שניתן להן אישור לכך ממפקדת 'כוח ורדי', אשר כבר נמצאה באזור עין א-תינה.²⁸ שני הגדודים האחרים של החטיבה, 699 ו-9304, הוטסו ב-7-9 ביוני בצהריים למחניים וחברו לחטיבה בניסיעה בליל 10 בו.²⁹

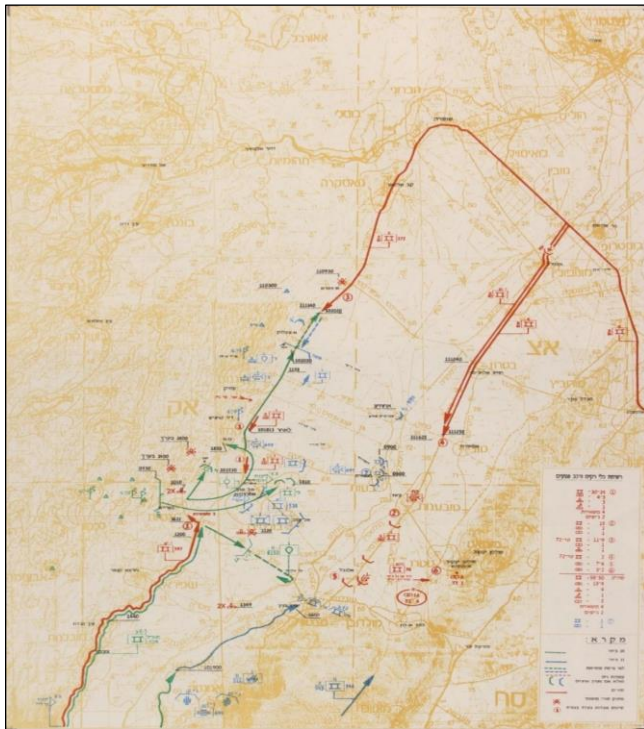
²⁷ סד"כ החטיבה שוחזר מתוך ראיונות שערך החוקר ביולי עד אוגוסט 1992 עם מי שהיו המח"ט והמג"דים בחטיבה בזמן המלחמה. בתחקירי המפקדים האלה יש חומר מועט לעניין זה. על אודות פלוגת הסיור תחקיר מ"פ הסיור, עמ' 5-6.

²⁸ על אודות כוח הסמג"ד: מה"ד-היסטוריה, סיכום מלחמת שלי"ג – חטיבה 409, סטנוגרמה של הסיכום החטיבתי שנערך בפו"ם ב-2 באוגוסט 1982 (להלן: סיכום מלחמת שלי"ג), עמ' 50-53; באשר לפניות המג"ד למפקד הגיס לקבלת הכוח בחזרה אליו: רשת 'סופרמן', שעה 17:00 [10 ביוני].

²⁹ סיכום מלחמת שלי"ג.

המשימה שהכתיבו מפקד הגיס ותא"ל ורדי לחטיבה משעות אחר הצהריים של 9 בחודש הייתה להשתלט על מגדל האנטנות ועל מכ"ם גיבל ברוך בלילה ולרדת משם לבקעה לכיוון כפריא כדי לשלוט עד שחר על אזור צומת כפריא (צומת הצירים 'שבתון'-ישפד').³⁰ לרשות המח"ט הועמד גם כוח סמח"ט 1, בפקוד סא"ל גבי אשכנזי, ובו גדוד החיר"ם 51, חלק מסיירת חטיבה 1, פלוגת טנקים ופלוגת הנדסה. כוח זה, שהיה כפוף אף לתא"ל ורדי, הגיע כמה שעות לפני חטיבה 409 למעצר א-שוף וניצב לפניו על הציר החוצה את גיבל ברוך אל הבקעה.

סמח"ט 1, שכוחו השתלט בערב על אזור האנטנות, ביקש לדחות את ההתקפה על המכ"ם לבוקר עקב הערפל, עקב מצב כלי הרכב ועקב עייפות החיילים. אלוף בן-גל, מפקד הגיס, ניאות ודחה את מועד ההשתלטות על המכ"ם ואת הירידה על הציר לכפריא עד גיווד א-רמתני (מתג 30 על ציר 'שפד') לשעה 05:30 [10 ביוני].

³⁰ רשת 'סופרמן', שעות 17:47, 20:52 [9 ביוני]; יומן מבצעים חפ"ק מח"ט 409, שעה 21:00 [9 ביוני].

פעילות חטיבה 409 ב־10 ביוני 1982

ההתמקמות מעל כפריא לחסימת ציר הכביש המערבי

בשעה 05:30 [10 ביוני] בערך אכן נכבש מתחם המכ"ם בידי כוח סמח"ט 1. מח"ט 409 חבר אל הכוח, ובהתאם לכוונת הגיס הורה לו לנוע מזרחה ולתפוס עמדות בציר היורד לבקעת הלבנון. אולם מפקדת פיקוד הצפון הורתה לכוח הסמח"ט לנוע צפונה על ציר גב ההר ('שעזי') כדי לסייע לאוגדה 162, אשר נעצרה באזור עין זחלתא במאמצייה להגיע אל כביש ביירות-דמשק. כוח קטן של חיר"ם הושאר במכ"ם ג'בל ברוך לפי הוראות מפקד הגיס.³¹

באותה עת היה חפ"ק המח"ט עם גדוד 697 באזור האנטנות של ג'בל ברוך, צופה לעבר הבקעה. הגדוד ה'קל' 7008 והמפקדה העיקרית של החטיבה ניצבו עד אחר הצהריים על הציר מאחור, ממערב למוח'יתארה (מתגים 45-48 על ציר 'שפד'). שני הגדודים האחרים של החטיבה נעו על צירי גב ההר אל ג'בל ברוך.³² מפקד הגיס הבהיר למח"ט בבוקר כי עדיין הוא כפוף לתא"ל ורדי וכי יחבור אליו כאשר החטיבה תרד לבקעה.³³ בשעה 05:29 הורה קצין האג"ם של הגיס למח"ט לרדת על הציר עד ג'וור א-רמתני.³⁴ המח"ט הורה לסגנו, סא"ל יוסי שיין, לקדם כוח של נגמ"שים ושל טנקים מגדוד 697 למקום.³⁵ הגדוד ירד ובראשו פלוגת החיר"ם שלו, עם מחלקת המרגמות, מתוך הנחה שעל הציר יעמדו מולו חי"ר סורי או מחבלים.³⁶

בשעה 07:00 בערך אישר סגן מפקד הגיס, אלוף אהוד ברק, למח"ט להתקדם עד העיקול שסימנו היה מתג 29 על ציר 'שפד', העיקול לפני האחרון צפונה, לפני הירידה לבקעה. על פי ההשערה, היו שם עמדות ירי טובות יותר שמהן אפשר היה לירות גם לעבר מרחב תל זנוב א-ג'ידדה ('בורמים').³⁷

³¹ יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 06:05 [10 ביוני].

³² סקירת מח"ט, עמ' 2; סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 4, 11.

³³ רשת 'סופרמן', שעה 08:11 [10 ביוני].

³⁴ שם, שעה 05:29 [10 ביוני]; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 05:30.

³⁵ שם, 05:30 [10 ביוני], 36:05.

³⁶ תחקיר ראשון של מג"ד 697, עמ' 4; המחלקה להיסטוריה ערכה למג"ד שני תחקירים לאחר הפסקת האש, יצוינו להלן תחקיר מג"ד 697 תחקיר א' ותחקיר מג"ד 697 תחקיר ב'.

³⁷ רשת 'סופרמן', 07:44 [10 ביוני]; שם, בשעה 08:12 אישר מפקד הגיס את ההוראה; לגבי השעה גם: סקירת מח"ט, עמ' 2.

גדוד 697 כבר ישב בגיוור א-רמתני. בשעה 07:40 בערך נתקל באש שנורתה ממרחק של כ-700 מ' מצפון-מזרח לו. הגדוד השיב אש, אולם לא איכן אויב במקום.³⁸ בשעה 07:45 הורה המח"ט למג"ד 697 לרדת למתג 29 ולירות לעבר מרחב תל זנוב א-ג'דידה.³⁹ בשעה 07:55 הודיע המג"ד לו כי הוא מתחיל לזהות 'כלים' סוריים רבים, והוא מחפש מקום "לדפוק אותם בצורה חלקה". המח"ט שב ואישר לו לרדת.⁴⁰ כמו כן הורה לו שלא לפרוס יותר משתי פלוגות בעמדות הירי. באותה שעה נחתה אש ארטילרית סורית על מכ"ם ג'בל ברוך.⁴¹

פלוגה א' ירדה ראשונה על הציר תוך סריקתו ותפסה עמדות כלפי מזרח, החל מן העיקול התחתון של הציר דרומה ומעלה. משהתמקמה הציב המג"ד את פלוגה ב' מעליה. בשעה 09:30 הודיע למח"ט כי כוחותיו ערוכים בעמדות ירי. בשעה 09:15 הורה המח"ט למ"פ ח' מגדוד 9215, סרן נועם ציק, אשר חבר אליו, להצטרף לעמדות הנ"ט. בשעה 12:25 ניצבה הפלוגה על קטע הציר היורד מגיוור א-רמתני לצפון-מזרח, וצוותיה הסוו נגמ"שים בענפים.

בתצלומי האוויר משעות הצהריים אוכנו כמה נגמ"שים וטנקים של הגדוד, כאשר פלוגה א' בקדמת המארב הגדודי: ארבעה נגמ"שים בפיקוד סמ"פ א' בראשית קטע הציר היוצא מן העיקול הדרומי התחתון צפון-מזרח; שלושה נגמ"שים על קטע הציר ממתג 29 דרומה; ארבעה נגמ"שים על קטע הציר ממתג 29 דרום-מערב; שני נגמ"שים ממערב ומעל קטע הציר שמ'אדום' 2994 (העיקול צפונה שממערב לקודם) ודרומה; שבעה טנקים על קטע הציר שממתג 30 צפון-מזרח. המג"ד היה מעל קטע הציר היורד מ'אדום' 2994 דרומה.

בשעה 11:00 בערך כבר היה המח"ט עם הגדוד בקרבת המג"ד. גבול הגזרה הדרומי של הגדוד היה בקו מכנסת אל-עמודי (מתג 31 על ציר 'שבתון'), והצפוני – חורשות האורנים על הרכס שמצפון לגדוד. פלוגה ב' הצטרפה לקו הירי אחר הצהריים. חלוקת הגזרות הייתה כך: פלוגה א' מצומת כפריא ודרומה, ופלוגה ב' מהצומת צפונה. המג"ד העריך לאחר מעשה שפריסתם של הנגמ"שים ושל הטנקים בהיערכות גדודו הייתה

³⁸ רשת 'סופרמן', שעה 07:44 [10 ביוני]; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 07:40.

³⁹ יומן מבצעים של המפקדה העיקרית של חטיבה 409, שעה 07:45 [10 ביוני].

⁴⁰ שם, 07:55 [10 ביוני].

⁴¹ שם, שעה 08:20 [10 ביוני].

צפופה מדי, ולפיכך הגדוד התקשה להתמודד עם ירי ארטילרי או עם מתקפת-נגד סורית, אם היה רוצה לסגת על הציר למעלה.⁴²

בשעות הבוקר התייצבו גם כוחות הסיור של החטיבה בעמדות תצפית לעבר הבקעה. בשעה 06:50 [10 ביוני] הודיע מ"פ הסיור החטיבתית, רס"ן מודי בן-ש"ך, למח"ט כי הוא נמצא אצל קצין האג"ם החטיבתי במפקדה העיקרית. לפי הוראת המח"ט (לפי הצעת סמח"ט א', סא"ל יוסי שיין), שיגר קצין האג"ם את פלוגת הסיור לתפוס עמדות תצפית.

בשעה 11:00 הודיע מ"פ הסיור למג"ד 697 כי הוא משגר אליו שלוש תצפיות וביקש למקמן כד: תצפית ג' ב'אדום' 2994, תצפית 3א' בג'ור א-רמתני, ותצפית ג' בני"ג 1800. כמו כן מסר כי התצפיות יהיו בהאזנה על רשת גדוד 697. לדבריו, התצפיות היו ממוקמות לפני השעה 12:00,⁴³ ובמשך היום הייתה מחלקת הסיור של גדוד 697 עם מ"פ הסיור על ההר. לבקשת קמ"ן החטיבה, מחלקת הסיור של גדוד 7008 התייצבה בעמדות תצפית לפני שהגיעה פלוגת הסיור החטיבתית לעמדותיה.

התצפיות היו בגיפים עם משקפות 20x120 ועם משקפות קטנות יותר והופעלו גם רגלית, אך רשת הקשר שלהן לא הופעלה. פלוגת הסיור פעלה ככלל על רשת המודיעין החטיבתית ועל רשת פלוגת הסיור, והמ"פ דיבר עם המח"ט גם ברשת המבצעים של החטיבה. בחלוקת התפקידים בין הצופים היה מי שצפה אל מטוסים ואל מסוקים, וכינויו היה 'הוקאיי' (עין הנץ').⁴⁴ עם התמקמות כוחותיו בעמדות, בשעה 09:30 הודיע המג"ד למח"ט כי הרכב והרק"ם שזיהה במרחב שלפניו נמצא מחוץ לטווח האש, וכי הטווח למרחב תל זנוב א-ג'דידה גדול מדי גם כן. בשלב זה איכן הכוח בעיקר כלי רכב אזרחיים על הציר.⁴⁵

⁴² על היערכות הגדוד בעמדות הירי ועל הפקודות הרלוונטיות: סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 4, 11, 21; סקירת מח"ט, עמ' 2; תחקיר מג"ד 697 תחקיר א', עמ' 4; תחקיר מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 7; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעות 09:15 [10 ביוני], 09:30, 12:25; גיחת צילום ש-4006, 4007, 4008, שעות 11:31, 12:22, 12:45, 14:31 וראו תרשים א'; זיהוי הנגמ"שים נעשה בריאיון שערך החוקר עם אל"ם עירי כהן, מג"ד 697 בשלי"ג, 11 באוגוסט 1992 (להלן: ריאיון עם מג"ד 697); על התמקמות המח"ט כבר בשעה 11:00 עם הגדוד רשת 'אלונים', שעות 11:10, 11:28; על אודות הסתרת הנגמ"שים: סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 30; גם: ריאיון עם מג"ד 697, וכן בריאיון שערך החוקר עם תא"ל עוזי בן-יצחק, מח"ט 409 בשלי"ג, 18 ביוני 1992 ו-26 ביוני 1992 (להלן: ריאיון עם מח"ט 409).

⁴³ יומן מפקדה עיקרית 409, שעה 11:00 [10 ביוני]; ריאיון עם סא"ל (במיל') מודי בן-ש"ך, 28 בינואר 1993.

⁴⁴ תחקיר מ"פ הסיור, עמ' 5-6; סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 89.
⁴⁵ תחקיר מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 7; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעות 09:30 [10 ביוני], 09:53; רשת 'סופרמן', שעות 08:36, 10:19.

היתקלות גדוד 697 במסוקים והשמדתו את שרידי גדוד 397 הסורי

בשעה 15:10 דיווח המג"ד למח"ט כי הגדוד נתקל בשני מסוקי נ"ט וירה לעברם. אולם אלה לא נפגעו והסתלקו מהשטח בלי שהשיבו באש. בשעה 10:27 עדכן המח"ט את סגן מפקד הגיס על אירוע זה.⁴⁶ התברר כי המסוקים הסוריים טיפסו מכיוון הבקעה לאורך הציר העולה להר מערבה. המג"ד העריך כי תנועתם הגלויה באגף הכוח הראתה שהם לא איכנו את הגדוד בעמדותיו, ולמעשה לא באו לתקוף אותו, אלא ביקשו להתייצב בעמדת תצפית לעבר הבקעה. בתחילה התקשה הגדוד לזהותם ולא ירה לעברם. בהגיע המסוקים למרחק של 300 מ' מן הנגמ"שים הקדמיים ירה לעברם אש נק"ל ושני טילי נ"ט. המסוקים שטייסייהם הופתעו, הסתלקו בלי שנפגעו.⁴⁷

בשעה 10:56 הורה קצין האג"ם של הגיס למח"ט להשמיד כל כלי רכב חשוד בגזרתו ולמנוע באש כל מעבר על הציר שממערב לליטני (ישבתון).⁴⁸ המח"ט העביר את ההוראה ליחידותיו מייד.⁴⁹ בשעה 11:20 בערך הופיע עוד זוג של מסוקי נ"ט סוריים מול גדוד 697. הללו המריאו ממטע באזור נ"ג 894 (מתג 26 על ציר 'שפד') וניצבו בריחוף בעמדת תצפית. בעקבות זאת צוות מפלוגה א' ירה טיל למרחק של 3,500 מ' ופוצץ אחד מהם. זה נפל במקום,⁵⁰ והאחר הסתלק. להערכת המג"ד, אילו הייתה הפלוגה ממתנינה קמעה לפני הירי, הייתה פוגעת גם במסוק זה. מ"פ הסיור טען כי איכן את זוג המסוקים הללו עת המריאו והודיע עליו למח"ט ברשת המודיעין. אולם לדברי מג"ד 697, הוא לא קיבל הודעה על כך.⁵¹ בשעה 11:25 דיווח המח"ט למפקדת הגיס על הפלת המסוק.⁵²

⁴⁶ יומן חפ"ק מח"ט 409, שעות 10:15 [10 ביוני], 10:30; רשת 'סופרמן', שעה 10:27.
⁴⁷ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 17, 22; תחקיר מג"ד 697 תחקיר א', עמ' 6; תחקיר מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 9; מפקדת קצין חי"ר וצנחנים ראשי, מבצע "שלג" – דו"ח תחקיר מו"פ, יולי 1982, נספח א' – דוח תחקיר נ"ט ארוך טווח (להלן: מבצע "שלג"), עמ' 2-8.
⁴⁸ רשת 'סופרמן', 10:56-7 [10 ביוני]; יומן מפקדה עיקרית 409, שעה 11:00; מפקד הגיס ביטל את הוראת קצין האג"ם של הגיס למח"ט להשיב אליו את כוח סמח"ט 1, המצוי בלחימה על ציר גב ההר: שם, וגם: יומן חפ"ק מח"ט 409, שעות 10:50, 10:55.
⁴⁹ שם, שעה 11:00 [10 ביוני].
⁵⁰ מבצע "שלג", עמ' 2-12, ותצלום המסוק המיורט בעמ' 2-17; סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 18; סקירת מח"ט 409, עמ' 3; תחקיר מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 9; רשת 'סופרמן', שעה 11:38 [10 ביוני].
⁵¹ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 90-91.
⁵² רשת 'סופרמן', שעה 11:25 [10 ביוני]; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 11:25.

כלי הרכב הראשונים שהגדוד ירה לעברם טילי נ"ט היו ג'יפ ושלוש משאיות שהתקרבו לצומת כפריא לפני חצות היום. הטילים נורו בידי הצוותים הקדמיים, אולם הם לא פגעו. המג"ד הורה להם לחדול מירי, כדי שלא להתגלות.⁵³

בשעה 12:00 הופיעו טנקים סוריים ראשונים על הציר שממערב לליטני. אלה היו שרידי גדוד השריון 397, אשר נסוגו מדרום-מערב מערך קרעון על הציר צפונה. הטנקים ונגמ"שי הַבֵּי-אַם-פֵּי נסעו צפונה בקבוצות קטנות של מחלקות ושל פלוגות. הקמ"ן ותצפיות הסיור, באמצעות מ"פ הסיור, דיווחו למח"ט ולמג"ד על הגעת הטנקים מכיוון ח'רבת קנפר. דיווחים על כך מסרו גם צוותי נ"ט.

בשעה 12:00 החלה פלוגה א' להשמיד את הטנקים הסוריים הממהרים צפונה, ובשעה 12:25 דווח למח"ט כי כבר הושמדו כעשרה טנקים.⁵⁴ פלוגה ב' הצטרפה מאוחר יותר לירי. נראה כי חלוקת הגזרות לא נשמרה היטב, ולכן היו שבעה מקרים של פגיעות כפולות בטנקים סוריים. צוותי הטנקים הנסוגים לא איכנו את מקור הירי שפגע בהם ולא הפנו את קני הטנקים לעבר המארב. הצוותים שלא נפגעו ירדו ובדקו את הטנקים הפגועים, עלו על הטנקים שלהם ונסעו. כלי רק"ם סוריים נסוגים ניסו לעקוף את אזור ההשמדה באיגוף צומת כפריא וקצר בוסטרס ממזרח, בשטח הפתוח. טנקים ונגמ"ש בֵּי-אַם-פֵּי פנו מערבה אל שיפולי הרכס. המג"ד הקפיד למנוע ירי, שעלול היה לגלות את המארב. בין השאר אסר לירות נק"ל לעבר צוותים ההולכים ברגל ולעבר גדוד בֵּי-אַם-פֵּי שטיפס על שיפולי הרכס מערבה. מאותה סיבה אסר על פלוגת הטנקים ח' להצטרף לירי.⁵⁵

הקמ"ן החטיבתי ומ"פ הסיור דיווחו למח"ט ולמג"ד באופן שוטף על התקרבות הטנקים. לפני המארב הם סיכמו ביניהם שאם לידיעה יש דחיפות התרעתית, יעבירה מ"פ הסיור קודם לכוח היורה ואחר כך לקמ"ן. הקמ"ן חזר והפציר במג"ד ובמח"ט לאפשר לטנקים הנסוגים לעבור את צומת כפריא צפונה ולהכילם שם כדי שטנקים שיאכנו טנק פגוע בנקודה דרומית יותר לא ינסו להימלט מזרחה, באחת מדרכי העפר,

⁵³ ריאיון עם מג"ד 697.

⁵⁴ יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 11:25 [10 ביוני]

⁵⁵ על אודות המארב נגד שרידי הגדוד הסורי הנסוג: סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 4, 21-20, 29, 30, 39; תחקיר ראשון של מח"ט 409, עמ' 5-6 (למח"ט נערכו שני תחקירים לאחר הפסקת האש, להלן: תחקיר מח"ט 409 א' ותחקיר מח"ט 409 ב'; (תחקיר מג"ד 697 תחקיר א', עמ' 9-11; מבצע "שלגי", עמ' 2-13; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 12:25 [10 ביוני]; רשת 'אלונים', משעה 12:00 ואילך; תחקיר מ"פ טנקים ח' מגדוד 9215 מחטיבה 514, עמ' 4-7.

ולעבור את הליטני. הגדוד המשיך לפגוע בטנקים הסוריים באזור הצומת ומדרום לו. להערכת הקמ"ן, ייתכן שהדבר גרם להסתלקות מוקדמת של טנקים סוריים מצפון למאגר קרעון (מאזורי עין זבדה וח'רבת קנפר) מזרחה.⁵⁶ אולם לאחר שבדרום-מערב המאגר הושמדו כ-40 טנקים ונגמ"שי בִּי-אֶם-פִּי, ספק אם מנה הכוח הנסוג הרבה יותר מכ-20 טנקים ונגמ"שי בִּי-אֶם-פִּי שהושמדו.⁵⁷

בשעה 14:00, לכל המאוחר, חדל רק"ם סורי לנוע על ציר הכביש.⁵⁸ בשעה זו דיווח המח"ט על כך לסגן מפקד הפיקוד, אלוף שמחוני. שמחוני אף שאלו אם הגיעו אליו מסוקים של צה"ל כדי לשפר את טווחי הירי.⁵⁹ יש להניח שהמח"ט ענה בשלילה. בשעה 13:49 התריע מ"פ הסיור למח"ט על הופעת שני מסוקי נ"ט באזור שפך הליטני למאגר קרעון (מתגים 15-17 על ציר 'בוקריה'). המסוקים ירו שני טילים מטווח גדול מדי, כ-4.5 ק"מ. אחד מהם פגע כ-500 מ' לפני פלוגת הנ"ט הקדמית והתפוצץ. משגרים מגדוד הנ"ט ירו טיל נ"ט לקצה הטווח המוגדל, 3,400 מ', בלי שבוצעה מדידת טווח לפני הירי. המסוקים האלה לא נפגעו והסתלקו.⁶⁰ זמן קצר לאחר מכן הגיע זוג מסוקי 'גאזל' נ"ט מצפון, בטיסה לאורך מדרון ההר. מסוק אחד טס לפני האחר. פלוגה א' של גדוד 697

⁵⁶ על אודות דיווחי הקמ"ן ומ"פ הסיור: רשת 'אלונים', שעות 12:00-13:00 [10 ביוני]; יומן חפ"ק מח"ט 409, אותן שעות; תחקיר קמ"ן 409, עמ' 5-6, 20-21; תחקיר מ"פ הסיור, עמ' 5.

⁵⁷ לפי מרשם הקרב שנערך באג"ם חטיבה 409, ולפי רישומי הגדוד והחטיבה בהתאם לתחקירי היורים בסקירת מח"ט 409, עמ' 8-9, ובמבצע "שלג", עמ' 2-13, במשך היום השמיד הגדוד 27-28 טנקים וכן 4-3 נגמ"שי בִּי-אֶם-פִּי. מתוך אלה הושמדו 7-10 אחר הצהריים בהמשך הלחימה. המח"ט העריך בדיעבד (תחקיר מח"ט 409 א' ובראיונו) כי במארב הושמדו כעשרים כלי רק"ם. בשעה 12:25 [10 ביוני] דיווח למפקד החטיבה כי הושמדו כבר עשרה טנקים (יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 12:25) ובשעה 16:36 הושמדו 16 טנקים (שם, שעה 15:36). תצלומי האוויר משעה 12:21 ותצלומים אלה מראים מדרום לצומת עד תשעה כלי רק"ם, חמישה מתוכם שרופים בעליל. לפי תצלום אוויר מיום המוחרת, משעה 15:08 [11 ביוני], עמדו במקום 11 כלי רק"ם פגועים; אולם באותה עת כבר במקום היו כלי רק"ם רבים של צה"ל, דבר שהקשה על האיכוון ועל הזיהוי. במסמך אג"א (מלחמת שלג – פינוי שלל משטח לבנון, דוח מסכם, אוקטובר 1982 [להלן: מלחמת שלג], עמ' 41-42) מצוין כי 11 טנקים ושני נגמ"שי בִּי-אֶם-פִּי נמצאו על הציר מדרום לצומת כפריא, ארבעה טנקים כ-50 מ' מדרום לצומת, והשאר – באזור דהרת א-צוימע (מעט דרומה ממקומם בתצלום האוויר). במחקר על אודות הקרב של הדרג הראשון הסורי מצאנו כי הדוח המסכם של אג"א איננו מפרט את כל הרק"ם הסורי שנשאר בשטח. מכל מקום הדיווחים בני זמן האירוע מצביעים על יותר מ-11 כלי רק"ם פגועים.

⁵⁸ רשת 'אלונים', שעה 14:00 [10 ביוני].
⁵⁹ שם; בשעה 14:03 ביקש מפקד הפיקוד לדבר עם המח"ט. לדברי המח"ט (בראיונו, 28 בפברואר 1993), השניים לא שוחחו ביניהם.

⁶⁰ על אודות מסוקים אלה: רשת 'אלונים', שעות 13:49-13:51, 14:07 [10 ביוני]; גם יומן עיקרית 409, שעה 13:50; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 14:05; סיכום מלחמת שלג, עמ' 18-20; תחקיר מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 9-10; תחקיר קציני אג"ם 409, עמ' 16-17; מבצע "שלג", עמ' 2-12; סקירת מח"ט 409, עמ' 3.

פנתה צפונה, ומחלקה 1 השמידה את שני המסוקים, אחד בטווח 700 מ' ואחד בטווח 2,000 מ'.⁶¹

בשעה 14:22 דיווח המח"ט למפקד הגיס כי החטיבה השמידה כבר שלושה מסוקים.⁶² בשעות הבאות מסרו מ"פ הסיור והמס"ח (מפקד סיוע חטיבתי) למח"ט על עוד מסוקי נ"ט שאוכנו במרחב הבקעה שהחטיבה צפתה אליו, אולם באותו יום היא לא נתקלה בעוד מסוקים סוריים.⁶³ באותו זמן, בשעה 14:22 בערך, איכנה החטיבה שלוש משאיות סוריות, שנשאו מוקשים, על הכביש המוביל מהבקעה מערבה לעבר כפריא,⁶⁴ והשמידה אותן. יש לציין כי מ"פ א' העריך שאילו הסתערו החיילים שבמשאיות לעבר מארב הנ"ט, היה המארב מתקשה להמשיך בו בזמן במשימות הנ"ט, משום שפלוגת החיר"ם של הגדוד טרם הייתה עימו. פלוגת החיר"ם ומחלקת המרגמות הצטרפו למארב הנ"ט מאוחר יותר, וזו האחרונה אף ירתה לעבר צומת כפריא.⁶⁵

משעות הבוקר המאוחרות ועד לחשכה דיווחו מ"פ הסיור והקמ"ן החטיבתי למח"ט על תנועת רק"ם סורי רב ועל התמקמותו במרחב ג'יב ג'ינין-כמד א-לוז-ע'זה. הללו דיווחו בעיקר על נסיגת חטיבה 76 הסורית לאזור ג'יב ג'ינין, על התמקמותה במרחב ג'יב ג'ינין-א-ג'יב-ע'זה, על תגבורו בברד"מי נ"ט ועל הגעת רק"ם לכמד א-לוז על הציר שממזרעת עזי.

כמו כן דיווח מ"פ הסיור על רק"ם סורי מועט החוצה את הליטני מג'יב ג'ינין לכיוון כפריא, אולם למעשה הכוחות, שהגיעו מאוחר יותר למרחב תל זנוב ותל זנוב א-ג'ידידה, לא איכנוהו. בקשות חוזרות של החטיבה מן הגיס להנחית אש ארטילרית על סוללת מרגמות שירתה מטריק א-סולטן, שמדרום-מערב לג'יב ג'ינין (מתג 45, על ציר 'רשעין'), דרומה נענו בחיוב לקראת השעה 15:00. האש שנורתה לעבר אותה סוללה פוונה בידי המס"ח שהסתייע במ"פ הסיור. נוסף על כך איכנו הכוחות שעל ההר קרבות

⁶¹ על מסוקים אלה: סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 19; תחקיר מג"ד 697 תחקיר א', עמ' 10; מבצע "שלגי", עמ' 2-12.

⁶² רשת 'אלונים', שעה 14:22 [10 ביוני].

⁶³ רשת 'אלונים' ויומן חפ"ק מח"ט 409 בשעות 15:30-18:00 [10 ביוני].

⁶⁴ רשת 'אלונים', שעה 14:22 [10 ביוני]; בתצלום אוויר משעה 14:32 (ש-4009) אוכנה משאית הקרבה לצומת כפריא ממערב.

⁶⁵ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 21.

מטוסים ודיווחו עליהם.⁶⁶ לפחות חלק מן הדיווחים הועבר למודיעין הגיס. לדברי קמ"ן החטיבה, במקרים מסוימים דחו דוברים שבמודיעין הגיס את קריאות החטיבה, בטענה שהם עסוקים בלחימת האוגדות התוקפות מדרום. אולם ידוע על מידע שמודיעין החטיבה מסרו למחלקת המודיעין הגיסית, וזו האחרונה העבירה אותו לאוגדות האחרות.⁶⁷

הכנותיהן של חטיבות 409 ו-514 לירידה מן ההר

משעות הבוקר המוקדמות הורו מפקד הגיס, סגנו וקצין האג"ם של הגיס למח"ט 409 להתכונן לרדת אל הבקעה, עם חטיבת השריון 514, שהייתה בדרכה מג'זין אל האנטנות של גיבל ברוך. המח"ט טען לפני קצין האג"ם של הגיס כי די לו בטנקים של פלוגות כ' וחי' אשר סופחו אליו, וכי הירידה האיטית של חטיבת הטנקים בציר המפותל תעכב את התקדמותו. אולם קצין האג"ם דחה את הסתייגות המח"ט והורה לו לרדת לעיקול התחתון של הציר (למתג 28), לכשתרד עליו חטיבת השריון. המח"ט הודיע למח"ט 514 על כוונה זו.⁶⁸ בשעה 11:00 הורה סגן מפקד הגיס למח"ט להצטרף אישית לגדוד 697 (מה שכבר נעשה) ולצרף אליו את שתי פלוגות הטנקים. אלוף ברק הוסיף כי לכשיגיעו שתי הפלוגות למח"ט יוחלט אם להוריד את החטיבה למרחב תל זנוב א-גידידה ואת שאר חטיבת השריון שעדיין הייתה בדרכה לבקעה.⁶⁹

בשעה 11:17 אישר מפקד הגיס למח"ט להוריד את גדוד 697 עד לקרבת העיקול התחתון (מתג 28 על ציר 'שפד'). כמו כן הורה לו לקצר את השיירה על הציר ולהוריד גדוד (פלוגה?) של חטיבה 514 למטה. המח"ט ביקש ממפקד הגיס סיוע ארטילרי למרחב כפריא ונענה בשלילה: "תסתדרו בלי זה". המח"ט הורה לגדוד 697 לרדת,

⁶⁶ רשת 'אלונים', שעות 11:42 [10 ביוני], 18:00; רשת 'סופרמן', שעה 08:52; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעות 08:55, 11:45-18:00; יומן עיקרית 409, שעה 10:15; תחקיר קמ"ן 409, עמ' 6; תחקיר מ"פ הסיוע, עמ' 4.

⁶⁷ דברי מ"פ הסיוע בסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 91; תחקיר קמ"ן 409, עמ' 4-6, 17, 19. על המידע שהתקבל במחלקת המודיעין הגיסית ראו בדיון ביכוח יוסי ובקרב על 'משולש טובלני' בהמשך המחקר.

⁶⁸ על השיחות בין המח"ט למפקדת הגיס בבוקר בעניין הירידה ברשת 'סופרמן', שעה 05:58 [10 ביוני], 10:50, 11:01; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעות 08:03, 08:08, 08:36, 10:58, 11:01; יומן עיקרית 409, שעה 11:12.

⁶⁹ רשת 'סופרמן', שעה 11:00 [10 ביוני]. ביומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 11:02 מיוחסת ההוראה למפקד הגיס על היות המח"ט עם הגדוד, גם: רשת 'אלונים', שעה 11:00.

כנראה לפי פקודה, לעיקול האחרון ולהיות שם במגע, ולפלוגת הטנקים ח' – למתג 70.32

בשעה 11:05 הורה אג"ם הגיס למח"ט 514, אל"ם יורם אלדר, לנוע לכפריא הלאה מזרחה ולכבוש את גיב גינין, בתיאום עם הגיס.⁷¹ בשעה 11:10 מסר מח"ט 514 למח"ט 409 את ההוראה הזו ושאלו אם יש כוחות סוריים במרחב תל זנוב א-ג'דידה, העלולים להפריע לו לתפוס עמדות שם ודרומה. מח"ט 409 השיב כי כוחותיו נמצאים על מתג 29, ואם יהיה צורך הם ירדו למתג 28 ויפנו מעבר לחטיבת הטנקים. לא ידוע מה אמר אל"ם בן-יצחק למח"ט 514 באשר לכוחות שבמרחב תל זנוב א-ג'דידה. מח"ט 514 מסר למח"ט 409 שתוך 20 דקות הוא יתחיל בתנועה. בשעה הקרובה חזר אל"ם אלדר ושאל את מח"ט 409 אם כוחותינו ירדו ממתג 28 למטה. אולם אלה, אשר באותה עת השמידו טנקים ונגמ"שי בִּי-אֶם-פִּי סוריים הנסים על הציר צפונה, ירדו ממקומם רק בשעות אחר הצהריים.⁷²

בשעה 11:15 הורה מח"ט 514 לכוחותיו לעבור את גיבל ברוך ולתפוס עמדות ראשונות כדי לנהל קרב אש בבקעה.⁷³ הוא הורה למג"ד 9215 להתכונן לתפוס עמדות באזור כפריא כחיפוי לכוח הבא מדרום⁷⁴ ('כוח יוסי', ראה להלן) תוך כדי תנועה לעבר קן הרכס של גיבל ברוך. בשעה 12:15 הורה פיקוד הצפון למח"ט 514: "התמקם על ציר 'שפד' יש לך הרבה עבודה. 'סופרמן' יתן לך פקודה לרדת" ולהתכונן לכבוש את גיב גינין.⁷⁵

בשעה 12:50 הודיע מח"ט 514 למח"ט 409 כי הוא נמצא בתחילת הירידה, דהיינו באזור האנטנות של גיבל ברוך, וכי איננו מצליח ליצור קשר עם מפקד הגיס או עם פיקוד הצפון. הוא ביקש לקבל את הפריסה המדויקת של חטיבה 409 לקראת ירידתו הוא. כמו כן הוסיף ושאל את מח"ט 409 אם לדעתו אפשר למצוא עמדות לכיוון תל

70 רשת 'סופרמן', שעה 11:16 [ביוני]; רשת 'אלונים', שעות 11:17, 11:19, 14:20; יומן עיקרית 11:12, 409.

71 חטיבה 514 – לשכה, מבצע "שלום הגליל" – לקחי חטיבה 514, מב-238, 9 יולי 1982 (להלן: מבצע "שלום הגליל"), עמ' 4.

72 רשת 'אלונים', שעות 11:00-11:10 [10 ביוני], 11:57, 11:5, 12:33-5, 12:52.

73 סיכום הפקת לקחים, עמ' 4.

74 תחקיר מג"ד 9215, עמ' 12.

75 סיכום הפקת לקחים, עמ' 4; גם: תחקיר מח"ט 514, עמ' 13.

זנוב א-ג'ידידה, באזור מתג 28 או על הציר המוביל מכפריא לענא, עם שתי פלוגות הטנקים שסופחו לחטיבת הנ"ט.⁷⁶

בשעה 55:12 הצליח מח"ט 514 ליצור קשר עם מפקד הגיס ברשת הקשר המבצעית של חטיבה 409, דיווח לו על המשימה שקיבל מהפיקוד ושאלו אם היא מתואמת עימו. מפקד הגיס הורה לו להמתין ופנה למח"ט 77,409 אשר באותה עתה השמידו כוחותיו שבאזור צומת כפריא טנקים ונגמ"שי בִּי-אָם-פִּי סוריים שנסוגו צפונה. לא ידוע מה אמר אלוף בן-גל למח"ט 409 באותה שיחה, אולם עדיין לא ראה מפקד הגיס נסיבות מתאימות לירידת החטיבות מן ההר.⁷⁸

מג"ד השריון 9215 עבר לאזור ג'וור א-רמתני, קידם אליו את המ"פים שלו וצפה משם על הבקעה ועל מארב של גדוד 697. הוא הונחה להשתלט על ג'וב ג'ינן דרך גשר תל א-ג'סר, ולפיכך הנחה את המ"פים תוך שהם צופים על השטח. אחר הצהריים איכן המג"ד את הגעת 'כוח יוסי' לח'רבת קנפר.⁷⁹

בשעה 24:13 חזר מח"ט 514 ושאל את מח"ט 409 האם אפשר לתפוס עמדות על הציר מכפריא לענא ודיווח כי הוא נמצא בראשית ציר הירידידה, באזור מרג' אבו סעיד.⁸⁰ משעה 00:14 עמדה לפני מפקד הגיס האפשרות להשתלט על השטח הפתוח שבין כפריא לליטני, ממערב הדרג הדיוויזיוני השני – אשר היה ריק למעשה מכוחות סוריים – באמצעות שתי החטיבות היושבות על ההר או באמצעות כוח דו-גדודי תחת פיקודו של תא"ל יוסי פלד. הכוח שהיה כפוף לכוח המשימה האוגדת, בפיקוד תא"ל ורדי, התקדם באותה עת על הציר שממערב לליטני ונמצא כבר באזור צעבין.⁸¹

בשלב זה החליט מפקד הגיס שהחטיבות שעל ההר ישתלטו על שטח פתוח זה. הוא מסר למח"ט 409 על התקרבות כוח משנה של 'כוח ורדי' לצעבין והורה לו להתכונן לרדת ולהכפיף גדוד של טנקים מחטיבה 514. כמו כן מסר לו כי כוחות סוריים –

⁷⁶ רשת 'אלונים', שעה 52-50:12 [10 ביוני].

⁷⁷ שם, שעה 55:12 [10 ביוני].

⁷⁸ ראו להלן ובדיון במפקדת הגיס במסגרת הדיון הכולל ב'כוח יוסי'.

⁷⁹ תחקיר מג"ד 9215, עמ' 17.

⁸⁰ רשת 'אלונים', שעות 6-24:13 [10 ביוני].

⁸¹ ראו הדיון הכולל ב'כוח יוסי' שידון בהמשך המחקר.

כנראה חטיבה 91, שבמזרח ובמרכז הדרג הראשון – נמצאים בנסיגה.⁸² בשעה 14:00 בערך הורה מפקד הגיס גם למח"ט 514 להתארגן לתקוף את השטח הפתוח שלפניו.⁸³ התוכנית שבאותו זמן נקבעה בין שני המח"טים הייתה להשתלט על תל זנוב א-ג'ידה כך: פלוגת טנקים כ' תתמקם על ניג 999 שעל הציר בין כפריא לענא (ציר ג'ימנסיון' במפת הקוד), ותחפה משם לעבר התל; מח"ט 514 ישתלט על מרחב התל עם שני גדודי הטנקים שלו; אלדר תכנן להשתלט על תל זנוב א-ג'ידה באמצעות גדוד השריון 9212 ועל ג'וב ג'ינין באמצעות גדוד השריון השני, 9215; נוסף על כך תכנן להשתלט על האזור שמצפון לכפריא, לעבר ענא; לפי התוכנית, ארטילריה תופעל על המרחב הפתוח; מ"פ הסיור של חטיבה 409 כיוון את המס"ח לאותו אזור ולעבר רק"ם שאוכן ממזרח לליטני, על הציר בין כמד א-לוז ולג'וב ג'ינין;⁸⁴ הקמ"ן, שהיה בג'בל ברך, ומ"פ הסיור יקדמו את התצפיות עם הירידה; מחלקת הסיור של גדוד 7008, שהייתה עם הקמ"ן, אמורה להצטרף לגדודה ברדתו.⁸⁵

בשעה 14:40 הורה מח"ט 514 לגדודיו להתקדם ולתפוס את "את העמדות הראשוניות" בבקעה.⁸⁶ בשעה 14:48 דיווח מח"ט 409 למפקד הגיס על תוכניתו לבצע את משימתו ומסר כי יתחיל לממשה תוך 20-30 דקות. בשעה 14:52 הורה מפקד הגיס לו להתכונן לפקודה לרדת במהירות לבקעה, וכי משימתו היא לנוע צפונה על הציר שממערב לליטני. אלוף בן-גל הקצה למח"ט עוד שתי פלוגות טנקים, והדבר העלה את חמתו של מח"ט השריון "ההולך ומתרוקן מנכסיו".⁸⁷

בשעה 14:59 אמר מח"ט 409 שוב למפקד הגיס כי יתחיל בירידה תוך 20-30 דקות. אלוף בן-גל הורה לו להישאר במקום, ומסר לו כי הוא שוקל אם "להוציא אותך החוצה או את מישהו אחר",⁸⁸ דהיינו – את כוחו של תא"ל יוסי פלד. בשעה 15:04 הורה מח"ט

⁸² רשת 'אלונים', שעות 14:08 [10 ביוני], 14:10, 14:23; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 14:10; יומן עיקרית 409, שעה 14:55. שיחה בין המח"ט לסגן מפקד הגיס על הירידה הצפויה ועל נוכחות כוח 'יוסי' תחת כוח ורדי בצעבין: רשת 'אלונים', שעה 14:26 וביומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 14:30. מפקד הגיס מסר למח"ט: "פה מתארגנת נסיגה של הכוחות" (רשת 'אלונים', שעה 14:08). יש להניח שאלוף בן-גל התכוון לנסיגה – שהחלה באותה עת – של החטיבה הסורית 91 מן הדרג הראשון. מן הדרג השני לא הייתה נסיגה, ולמח"ט 409 היה מידע טוב יותר מאשר למפקד הגיס לגבי השטח שלפניו.

⁸³ יומן עיקרית 409, שעה 14:00 [10 ביוני].

⁸⁴ רשת 'אלונים', שעות 8-14:35 [10 ביוני], 14:48; על תוכנית מח"ט 514 בתחקירו, עמ' 15-16.

⁸⁵ שם, שעה 14:30 [10 ביוני].

⁸⁶ סיכום הפקת לקחים, עמ' 4.

⁸⁷ רשת 'אלונים', שעה 4-14:52 [10 ביוני]; גם: יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 15:00.

⁸⁸ רשת 'אלונים', שעה 14:48 [10 ביוני], 9-14:58.

409 למח"ט 514 להוריד את כל יחידותיו על הציר. זה האחרון השיב כי איננו מוכן לרדת למרחב תל זנוב א-ג'דידה, ולדבריו, מהלך זה אינו יוזמה שלו, אלא הוראה ישירה של מפקד הגיס. מח"ט השריון גם מיאן להעביר למח"ט 409 פלוגת טנקים שלישית, ונראה כי הוא הסתייג מכפיפותו למח"ט אחר.⁸⁹

בשעה 15:10 ביטל מפקד הגיס את משימת ההשתלטות של שתי החטיבות על המרחב הפתוח שממזרח לכפריא.⁹⁰ הוא אמר בדיעבד⁹¹ כי חשש מפני קשיי התיאום בין 'כוח יוסי' לחטיבות שעל מדרון ההר, והעדיף שכוח זה ישתלט על צומת כפריא, ורק לאחר מכן ירדו החטיבות ממערב. ואכן, בשעה 15:12 דחה סגן מפקד הגיס את בקשתו של המח"ט להמשיך לרדת מפני שהמח"ט לא זיהה את 'כוח יוסי' בח'רבת קנפר. אלוף ברק הביע חשש פן 'כוח יוסי' יפגע בחטיבה מן האגף אם תרד לכפריא והורה למח"ט לתאם עם תא"ל פלד קודם לירידה מטה. גם רמ"ט הגיס העלה לפני אלוף ברק את הצורך בתיאום בין שני הכוחות.⁹²

בשלב הזה מסר מפקד הגיס לתא"ל פלד ולתא"ל ורדי על הקמתו של 'כוח יוסי' ככוח משימה אוגדתי בכפוף ישירות למפקדת הגיס, ובו חטיבת הנ"ט וחטיבת השריון. בחטיבות האלה נמשכו בכל זאת ההכנות לירידה. תוכניתם של המח"ט ושל מג"ד 697 הייתה לשגר את פלוגת הטנקים כ' עם מחלקת חי"ר למרחב תל זנוב א-ג'דידה כדי לחפות צפונה, לעבר ענא ולעבר המרחב שמצפון לתל וממזרחו; פלוגת נ"ט של הגדוד תישאר בעמדות חיפוי מזרחה וצפונה מעל כפריא; גדוד 697 מוקטן ישתלט על ענא עם פלוגת הטנקים ח'.⁹³

בעקבות זאת שתי פלוגות הנ"ט ירדו לעבר העיקול התחתון; פלוגה ב' ניצבה מצפון לפלוגה א'; פלוגת הטנקים ח' קודמה אל הציר המוביל מכפריא אל ענא; פלוגת הטנקים כ' קודמה לעיקול של מתג 29;⁹⁴ וגדוד השריון 9212 של חטיבה 514 החל לרדת בשעה 15:35.⁹⁵

⁸⁹ שם, שעות 04:15 [10 ביוני], 07:15; סקירת מח"ט 409, עמ' 3; סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 4.

⁹⁰ יומן עיקרית 409, שעה 10:15 [10 ביוני].

⁹¹ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 5.

⁹² רשת 'סופרמן', שעה 14-15:12 [10 ביוני].

⁹³ סקירת מח"ט 409, עמ' 3; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעות 16:37 [10 ביוני], 00:17; ראיונות עם מח"ט 409 ועם מג"ד 697.

⁹⁴ רשת 'אלונים', שעה 10:16 [10 ביוני]; ריאיון עם מג"ד 697.

⁹⁵ סיכום הפקת לקחים, עמ' 4.

השמדת פלוגת טי-55 הסורית

פלוגה ח' (שמונה טנקים) שניצבה כבר על הציר לענא, דיווחה בשעה 15:35 למח"ט 409 על טנקים סוריים המאוכנים באזור ענא והנעים על ציר הכביש המערבי דרומה. דיווחים אלה ועל מסוקי נ"ט סוריים הקרובים לחטיבה נמסרו למח"ט גם מפי מ"פ הסיוור ומפי מג"ד 697. זה האחרון דיווח למח"ט בשעה 15:37 כי הוא יורה לעבר ארבעה כלי רכב. כמו כן מסר על התקרבות מסוקי תקיפה סוריים אליו ועל הסתלקותם ממנו.⁹⁶

למעשה, זו הייתה פלוגת טנקים טי-55 הסורית מגדוד 152 של חטיבת השריון העצמאית 47. בליל 9-10 ביוני ניזוקה החטיבה מתקיפת חיל האוויר באזור בעלבכ בתנועתה מסוריה אל החזית. בהגיע גדוד 152 לשתורא שוגרו שתי פלוגותיו בהדרגה ובמהירות לסתום את החלל שנפער באגף המערבי של הדיוויזיה. בשעה 14:00 ניתנה לגדוד הוראה לנוע לעמיק ולפגוע בכוח ישראלי, אשר לפי מידע מוטעה שהיה לסורים הונחת שם במסוקים. פלוגה שלישית של הגדוד שוגרה לאזור ע'זה, ממזרח לליטני, כנראה לקראת נטישתם של שרידי חטיבה 76 את הגזרה בלילה.⁹⁷

פלוגת טי-55 נעה על ציר הכביש באופן מסודר. בקדמתה נעו שלושה טנקים ותותח נ"מ 'שילכא'. אחריהם נעו שתי מחלקות טנקים ושתי משאיות. בהגיע הפלוגה לאזור דהור א-שרכה ירו לעברה הטנקים של פלוגה ח'. לדברי מ"פ הטנקים, השמידה פלוגתו שלושה טנקים ותותח נ"מ,⁹⁸ ולפי מג"ד 697, היא לא הצליחה להשמיד די טנקים סוריים. מ"פ הנ"ט ב', שפלוגתו הייתה בעיקול הכביש התחתון, הודיע שיש בידו להשמיד את הטנקים הללו. המג"ד אישר לו לירות, ולטענתו, פלוגת הנ"ט השמידה תשעה טנקים ותותח נ"מ ואולי גם נגמ"ש פי-אם-פי אחד "תוך חמש דקות".⁹⁹ יש לציין כי בפיענוח תצלומי האוויר אוכנו רק שני כלי רק"ם פגועים בצומת דהור א-שרכה.¹⁰⁰

⁹⁶ רשת 'אלונים', שעות 15:35 [10 ביוני], 15:43; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 15:37.

⁹⁷ על מהלכי גדוד 152 ועל יציאת חטיבה 76 בלילה מזרחה, מקור פנימי בצה"ל.

⁹⁸ תחקיר מ"פ ח', עמ' 19-20; תחקיר מג"ד 697 תחקיר א', עמ' 5; תחקיר מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 12.

⁹⁹ תחקיר מג"ד 697 תחקיר א', עמ' 5; תחקיר מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 12; סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 12.

¹⁰⁰ מקור פנימי בצה"ל; בסיכום פינוי השלל של אג"א לא מצוינת הימצאות כלים פגועים שם. זו עדות נוספת שהמסמך הזה איננו מציין את כל הרק"ם הסורי שנאסף בשטח שצה"ל השתלט עליו.

החבירה ל'כוח יוסי', השמדת פלוגת טי-62 הסורית, ההשתלטות על ענא וההתקדמות צפונה עד אזור צעלוק

בשעה 16:28 הורו מפקד הגיס וקצין האג"ם שלו למח"ט 409 לחבור ל'כוח יוסי', בפיקודו של תא"ל יוסי פלד.¹⁰¹ המח"ט לא ידע כי מדובר בפלד, אף כי הקול היה מוכר לו, עד שנפגש עימו לאחר הפסקת האש.¹⁰² פלד הורה למח"ט, לאחר השעה 17:00, להשתלט על מרחב תל זנוב א-ג'דידה, להמשיך משם אל מעבר לליטני ולהתקדם צפונה על הציר שממזרח לו. כמו כן הורה להשתלט על ענא ולהתקדם על ציר הכביש המערבי עד מצפון לצומת עמיק (מתג 35 על ציר 'שבתון'),¹⁰³ אולם בשעה 17:43 הודיע לו על ביטול המשימות שממזרח לליטני.¹⁰⁴ בשעות האלה קיבל חפ"ק המח"ט הודעה, ולפיה הפסקת האש צפויה 'אולי' לשעה 20:00 [10 ביוני].¹⁰⁵ יש לציין כי את ההודעה על הפסקת האש בשעה זו העבירה מפקדת הפיקוד למפקדת הגיס מעט לפני השעה 10:00 [10 ביוני], ובערב נמסר במפקדת הפיקוד כי הפסקת האש נדחתה.¹⁰⁶

החטיבה המשיכה לממש את תוכניותיה ממערב לליטני, מג"ד 697 שיגר את פלוגת הטנקים כ' לעמדות שבתל זנוב א-ג'דידה, והפלוגה עברה דרך כפריא תוך כדי ירי. בדרך שיגר המג"ד את מ"מ החיר"ם שנועד לפעול עם פלוגת הטנקים לזרז את התקדמותה. בשעה 18:11 דיווח המח"ט לפלד כי פלוגת הטנקים נמצאת במרחב תל זנוב א-ג'דידה, והיא נערכה בעמדות צפונה וצפון-מזרחה, לעבר ענא ולעבר המישור מצפון.¹⁰⁷ באותה עת נחתה אש ארטילרית סורית.¹⁰⁸

מג"ד 697 הורה למ"פ הטנקים ח' להתקדם לעבר ענא, על הציר מכפריא. המ"פ חלק על הפקודה וטען כי אגפו המזרחי חשוף, אולם התקדם בזהירות ויבעקבים

¹⁰¹ רשת 'אלונים', שעה 16:28 [10 ביוני]; רשת 'סופרמן', שעה 16:28.

¹⁰² ריאיון עם מח"ט 409.

¹⁰³ סקירת מח"ט 409, עמ' 3; רשת 'סופרמן', שעה 17:17 [10 ביוני]; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 17:43.

¹⁰⁴ שם, שעה 17:43.

¹⁰⁵ שם, בעמ' שבו מופיעים רישומים לגבי השעה 16:47-17:35 [10 ביוני]. רושם היומן כתב ליד ההודעה: "אמן".

¹⁰⁶ על הודעת קצין האג"ם בפיקוד לכוחות השונים החל משעה 09:32 [10 ביוני]: מחברת 6 של צוות ההיסטוריה בפיקוד הצפון, עמ' 51; עוד על הודעת קצין אג"ם פיקוד לסגן מפקד הגיס, אלוף ברק, ולרמ"ט הגיס, תא"ל מצנע, במחברת צוות ההיסטוריה במפקדת הגיס, עמ' 44; על ההודעה במפקדת הפיקוד על דחיית הפסקת האש במחברת צוות ההיסטוריה בפיקוד, עמ' 74.

¹⁰⁷ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 12; תחקיר מ"פ כ', עמ' 23-25; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 18:11 [10 ביוני].

¹⁰⁸ שם, שעה 18:15 [10 ביוני].

לדרום-מזרח ענא.¹⁰⁹ שם איכנה הפלוגה שמצפון לצומת הציר המערבי עם הציר הנכנס לאל-מנסיורה (צומת 'שבתון'-יצלוליטיס', להלן: צומת אל-מנסיורה), עשרה טנקי טי-62 סוריים שהתקדמו בפריסה דרומה וירתה לעברם. מג"ד הנ"ט ביקש להוריד פלוגת נ"ט ממורדות ההר, כדי שתזרו להשמידם, אולם הדבר לא עלה בידו בשל חסימת הציר בידי חטיבה 514 היורדת אל הבקעה. בקרב האש שהתפתח במקום השמידה פלוגה ח' 4-5 טנקים סוריים.¹¹⁰

לאחר קרב האש הורה המח"ט למ"פ ח' להתקרב לכפר, אך הוא מיאן בטענה שהכפר "לא נקי ולא סימפטי". בשעה 18:35 הודיע המג"ד למח"ט: "כל רגע פקודה לכיבוש הכפר".¹¹¹ פלוגה ח' הושארה בעמדות וירתה בנק"ל, ופלוגת הטנקים כי חיפתה מאל-חללי, מדרום-מזרח, על האגף המזרחי של הכוח המסתער. המג"ד שיגר את פלוגת החיר"ם שלו הרכובה, וזו נכנסה לענא על הציר שממזרח, חלפה את הכפר במהירות ולא נתקלה בהתנגדות.¹¹² במהלך התקדמותו אל ענא דיווח מ"פ החיר"ם למג"ד כי טנקים נעים אליו ממזרח. ייתכן שהיו אלה שרידי שתי הפלוגות הסוריות שנפגעו בתנועתן דרומה. מכל מקום לא נוצר עימן מגע אש.¹¹³

בשעה 18:45 הורה סגן מפקד 'כוח יוסי', אל"ם חיים ברק, למח"ט להמשיך לאחר כיבוש ענא צפונה ובהגיעו למתג 35 לדווח על ציר 'שבתון', 800 מ' מצפון לצומת עמיק.¹¹⁴ בשעה 18:50, כנראה לאחר ההשתלטות על ענא, הורה המח"ט למג"ד להמשיך לנוע צפונה ולקדם את פלוגת הטנקים כי לפנים.¹¹⁵ הפלוגה נעה אל ציר הכביש המערבי. לפני הציר המוביל לאל-מנסיורה (יצלוליטיס) נעצר טנק אחד מסיבה טכנית, והפלוגה הגיעה אל גדוד הנ"ט, ולה ארבעה טנקים בלבד.¹¹⁶

¹⁰⁹ תחקיר מ"פ ח', עמ' 21.

¹¹⁰ לדברי מ"פ הטנקים (בתחקירו, עמ' 23-24) השמידה הפלוגה ארבעה טנקים סוריים; המח"ט אמר בדיעבד (בתחקירו, א', עמ' 5) כי הושמדו ארבעה-חמישה טנקים. לדברי מג"ד הנ"ט (בתחקירו, ב', עמ' 13 ובסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 12-13) השמידה פלוגת הטנקים שלושה טנקים סוריים, וכשמונה שקעו בתעלות המים. גם כאן טנקים סוריים אלה אינם מצוינים בסיכום פינוי השלל של אג"א. באשר לקשיי הירידה של פלוגת הנ"ט: תחקיר מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 13; תחקיר מח"ט 409 א', עמ' 6; סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 12-13.

¹¹¹ יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 18:45 [10 ביוני].

¹¹² סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 13; תחקיר מג"ד 697 תחקיר א', עמ' 7; תחקיר מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 13.

¹¹³ שם.

¹¹⁴ יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 18:45 [10 ביוני].

¹¹⁵ שם, שעות 18:50 [10 ביוני], 19:00.

¹¹⁶ תחקיר מ"פ ח', עמ' 25; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 19:10 [10 ביוני].

כוונתו של מג"ד 697 הייתה להתקדם על ציר הכביש המערבי צפונה כאשר פלוגת טנקים מכל צד של הציר ופלוגת החיר"ם עליו. פלוגות הנ"ט, ובראשן הסמג"ד, שכבר ירדו אל הציר, נעו מאחור.¹¹⁷ בהגיע הגדוד כחצי קילומטר מדרום לעמיק, נורו לעברו יריות ממטול נ"ט אר-פי-גי ומנשק קל. הגדוד צודד מערבה וירה מטח אש לעבר עמיק, ושדה שהיה בצד הדרך נדלק. בעקבות זאת היורים חדלו מירי, והגדוד המשיך צפונה.¹¹⁸

בשעות 20:00-19:20 דיווח הגדוד למח"ט הנע בעקבותיו על ההיתקלות בעמיק. לפיכך הוא האיץ בגדוד להמשיך לנוע והורה למג"ד שלא לפרוס את כוחותיו יתר על המידה.¹¹⁹ בהגיע הגדוד לצומת עמיק הוא נתקל בקשיי תנועה בצידי הציר, ומשום כך נע על הכביש בשיירה, כאשר פלוגת הטנקים ח' לפנים, פלוגת החיר"ם אחריה, פלוגת הטנקים כ' שלישית, ופלוגות הנ"ט מאחור. ההחלטה לנוע בשיירה התקבלה בשעה 19:46.¹²⁰

בשלב זה, ייתכן משנמסר לתא"ל פלד כי חוד החטיבה הגיע למתג 35, הוא הורה למח"ט להתקדם עד מתג 42 על ציר 'שבתון', כ-800 מ' מצפון לא-צפרא, ולהמתין שם להמשך משימות.¹²¹ המח"ט מסר למג"ד את ההוראה בשעה 20:00 בערך, וחזר והאיץ בו להתקדם, עד שזה האחרון ביקש ממנו לאפשר לו למסור פקודות לגדודו הוא.¹²² לאחר כעשרים דקות ממסירת הפקודה, בשעה 20:20, הורה המח"ט למג"ד לעצור ושאל למקומו. המג"ד השיב כי בעוד חצי קילומטר יגיע למתג 42, דהיינו, הוא כבר הגיע לא-צפרא. המח"ט הורה לו לעצור, והמג"ד הודיע כי הוא נערך ממערב לציר.¹²³ המח"ט דיווח למפקדת הגיס כי החוד של חטיבתו הגיע לאזור מתג 42.¹²⁴ למעשה, טעה המג"ד בהזדהותו ונעצר באזור מתג 38, כ-2 ק"מ לפני מתג 42, או לפי גרסה אחרת, באזור צעלוק, יותר מקילומטר אחד הלאה דרומה.¹²⁵

¹¹⁷ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 13; תחקיר מג"ד 697 תחקיר ב' עמ' 13-14; תחקיר מ"פ ח', עמ' 26; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 19:46 [10 ביוני].

¹¹⁸ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 13; תחקיר מג"ד 697 תחקיר א', עמ' 7, 14.

¹¹⁹ יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 19:20-52 [10 ביוני].

¹²⁰ רשת 'אלונים', שעה 20:03 [10 ביוני].

¹²¹ סקירת מח"ט 409, עמ' 3.

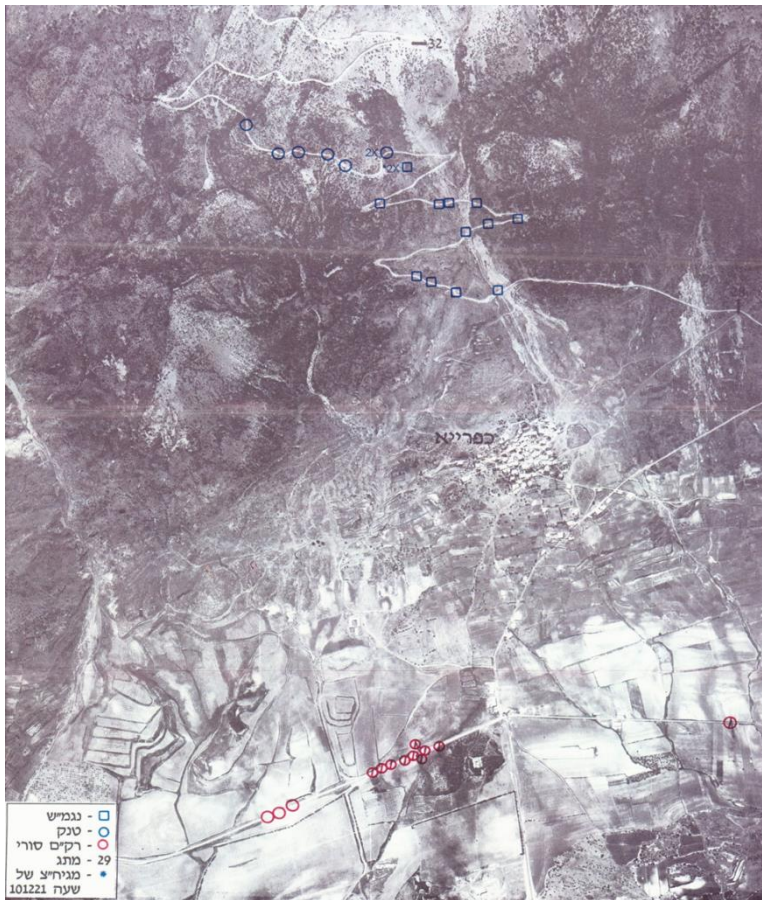
¹²² רשת 'אלונים', שעה 20:03 [10 ביוני].

¹²³ שם, שעה 20:25-20 [10 ביוני].

¹²⁴ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 5.

¹²⁵ באזור מתג 38: שם, עמ' 5, 13; סקירת מח"ט 409, עמ' 3; מרשם קרב חטיבתי; ראינויות עם המח"ט בצעלוק: מג"ד 697 בסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 13, 56 (שם גם מ"פ הסיוור); בתחקיר ב', עמ' 14; תחקיר מ"פ טנקים ח', עמ' 29.

גדוד 697 נשאר עומד על הציר בצפיפות. המג"ד העריך כי חניה בשדה החיטה שממזרח הייתה מסכנת את הגדוד במקרה של שרפה, וחניה במטע שממערב הייתה מקשה עליו להוציא את הנגמ"שים מבין העצים להמשך תנועה ולהשתלטות עליהם.¹²⁶ פלוגת הטנקים כ' עצרה במתג 35 והמתינה לפקודות. הסמ"פ ירד במקרה בשעה 03:00 [11 ביוני] מהטנק, נפגש עם הסמח"ט והתברר לו שהוא נמצא בחניון לילה, דבר שלא נאמר לו עם העצירה. פלוגה ח' נשארה בחניון בלילה עם נגמ"שי הני"ט.¹²⁷

¹²⁶ סיכום מלחמת של"ג, עמ' 13.

¹²⁷ תחקיר מ"פ כ', עמ' 26; תחקיר מ"פ ח' עמ' 29.

ההתארגנות בליל 10-11 ביוני 1982

היערכות הסורים ומהלכיהם בבקעת הליטני¹²⁸

ב-10 ביוני בערב עמדו הסורים בפני עובדה שמערך ההגנה האווירית שלהם בגבול סוריה-לבנון נפרץ עם השמדת טילי הקרקע-אוויר בידי חיל האוויר, ושהדרג הראשון של רצועת ההגנה הראשונה שלהם התמוטט. הכוחות הסוריים בלבנון עמדו לפני איום על הדרג השני של דיוויזיה 1 בבקעת הלבנון, על ביירות ועל כביש ביירות-דמשק. באשר לסוריה גופא, גבר האיום על דמשק. על רקע זה, כנראה בשעות אחר הצהריים המוקדמות של 10 ביוני, החליטו הסורים לשגר את דיוויזיית השריון 3 לבקעה ולמעברים, לעבות את גזרות הלחימה בציר ביירות-דמשק ובמרחב ביירות, לבנות מערך חזק חדש בגבול סוריה-לבנון וברצועת ההגנה שממערב לדמשק, לשפר את ההיערכות למגננה ברמת הגולן ולהכין אפשרות לירי טילי קרקע-קרקע 'פרוג' ו'סקאד'. אולם כל זה מומש באיטיות, בשעות הלילה וביום המוחרת.

עיכובה של דיוויזיה 3 חייב את הסורים לענות על האיומים בגזרה המזרחית בלבנון באמצעות כוחות דיוויזיה 1 שעמדו לרשותם. כוחות אלה נערכו בדרג הדיוויזיוני השני, והשרידים הנסוגים של חטיבה 91 נסוגו בליל 10-11 ביוני למרחב ינטא, במעברים; כוחות קומנדו מאגד 554 של דיוויזיה 569 קודמו למרחב כפר קוק כדי לאבטח את נסיגת חטיבה 91; חטיבה ממוכנת 58 נערכה במרכז, במרחב כמד א-לוז-מדוחה-מגידל ענג'יר בשליטה על הכניסה דרך ציר הכביש המזרחי לבקעה; בעורף החטיבה הזו, במרחב ג'דידת יבוס, התמקמו שרידי חטיבת השריון 76, שעברו לשם בליל 10-11 ביוני ממרחב ג'וב ג'נין.

את בקעת הליטני שבין רכסי סולטאן יעקוב למרגלות ג'בל ברוך החזיקו בלילה כוחות מצומצמים שהידלדלו יותר עם יציאת חטיבת 76 מהאזור. חטיבת השריון 47 מופחתת, שאמורה הייתה להתייצב במרחב הזה, נערכה באזור ריאק. כאמור, שתי הפלוגות של גדוד 152 שוגרו לאזור כפריא ב-10 ביוני אחר הצהריים והושמדו שם. למעשה, מערב הליטני נותר ריק מכוחות סוריים ממזרח לליטני, באזור ג'וב ג'נין-ע'זה.

¹²⁸ על ההיערכות של שרידי דיוויזיה 1 בליל 10-11 ביוני: מחקר הדרג הדיוויזיוני הראשון, פרק ו'; גיחת צילום, שעה 15:31 [10 ביוני], גיחת צילום, שעה 06:45 [11 ביוני], גיחת צילום, שעה 08:45 [11 ביוני]; מקור פנימי בצה"ל.

בשעות הבוקר המוקדמות של 11 ביוני כבר נמצאה פלוגת טנקים או בִּי-אֶם-פִּי של גדוד זה או של גדוד אחר של החטיבה, על הציר שבין עִיזָה לחוּוּשׁ אל-חרימי. נוסף על כך במרחב נמצאו הכוחות האלה: גדוד נ"ט באזור א-ג'יבל; פלוגה וחצי ממוכנת של גדוד 364 מחטיבה 58 מוגברת בפלוגת טנקים מוקטנת מצפון-מזרח לכמד א-לוז, וזו אבטחה את מוצא הַמְצָר שבין רכס ג'יבל עראבה לרכס סולטאן יעקוב, את האגף שמדרום-מערב חטיבה 58 ואת המוצא הצפוני, בכמד א-לוז, של ציר האורך החוצה את ג'יבל עראבה; פלוגה ממוכנת מוקטנת, כנראה של גדוד 362 של אותה חטיבה, נמצאה בסולטאן יעקוב א-תחתא.

בעורף הדיוויזיה, במרחב זחלה-ריאק, היו ערוכים מפקדת חטיבת השריון 51, גדוד מוקטן שלה וגדוד של חטיבת השריון 47. במרחב דהר אל-ביידר-עין דארה נמצאו שלושה גדודי קומנדו וגדוד טנקים של חטיבת השריון 51. במהלך הלילה ובבוקר יום המוחרת הועברו למרחב פוג' קומנדו מוקטן 54 ויחידות נ"ט מפוג' מטכ"ל 65.

התארגנות חטיבה 409 והכנותיה להמשך לחימה

בשעות הערב של 10 ביוני הייתה מגמת הגיס להמשיך להתקדם צפונה בשני שלבים. בשלב הראשון – להתייצב עוד באותו לילה בקו ינטא-כמד א-לוז-ג'יוב ג'ינין ולהתקדם ממערב לליטני מכפריא צפונה עד אזור א-צפרא. בשלב השני – לפרוץ עם שחר אל המעברים ואל שטחי התמרון של הבקעה, תוך ניתוק כביש ביירות-דמשק. למעשה, בלילה מימש רק חלק קטן מיחידות הגיס את השלב הראשון. משימתו בשלב הזה כבר הייתה ב-9 ביוני אחר הצהריים ונועדה ליישום עד למחרת בצהריים. אוגדה 252 יצאה מאזור אל-עקבה לכיוון מרחב ינטא רק לפנות בוקר 11 בו; חטיבה 623 נעצרה בערב 10 בחודש מדרום לג'יוב ג'ינין בשל החשכה, ורק בבוקר שלמחרת השתלטה על העיירה; חטיבה 943 הגיעה בלילה אל מדרום לכמד א-לוז; אומנם גדוד 362 של חטיבה 399 עבר בתנועה מהירה את קו ההגנה של חטיבה 58 על ציר הכביש המזרחי, אך נותר לכוד באזור סולטאן יעקוב עד בוקר יום המוחרת; רק 'כוח יוסי' – דהיינו, חטיבה 409 מוקטנת – התקדם בלילה על הציר שמערב לליטני עד אזור צעלוק והיה נכון להגיע לכביש ביירות-דמשק. לאחר חצות שונתה פקודת הפיקוד לגיס. הוטל עליו להיערך במקומו להגנה מול דיוויזיה 3 העתידה לתקוף אותו, לא לחרוג מקו 40 הק"מ ולהסיג את 'כוח יוסי' לאחור.

הגיס הורה לכוחותיו להשלים את המשימות שבשלב הראשון ולהיערך להגנה. ליכוח יוסי ניתנה הוראה לסגת לאחור לאזור צעלוק ולהיערך להגנה ממערב לליטני, צפונה ומזרחה. משעות אחר הצהריים של 10 ביוני, בעקבות ירידת גדוד 697 לבקעה ובעקבות התקדמותו על הציר המערבי צפונה, ירדו אל הבקעה כוחות הסיוור והתצפיות, גדוד הנ"ט היקלי 7008 ודרגים. אלה האחרונים שימשו את הכוחות לתדלוק, להתחמשות ולהתארגנות.

בשעה 17:07 ביקש מ"פ הסיוור מהמח"ט להוריד את תצפיותיו ב"עקבים" משום שחלקן איננו יעיל. הללו ירדו אחר הצהריים לעמדות תצפית במורד הציר. בשעה 17:12 חזר גם הקמ"ן החטיבתי על בקשה זו ומסר שהוא נמצא בתוך ענן. הוא דיווח כי דקות מספר קודם לכן הותקפה התצפית, וכוח חטיבה 1 שהיה במקום השיב אש והניס את התוקפים. בעקבות זאת הציע שלא להשאיר את פלוגת הסיוור בחושך בתצפיות על ההר,¹²⁹ אולם המח"ט החליט לתגבר את התצפית ולהשאיר במקום.¹³⁰ למעשה, הושארה התצפית ארוכת הטווח במכ"ם ג'בל ברוך במשך יומיים. בלילה היא השתמשה ב'קשת' ונתנה מידע על טווחים של עד 20 ק"מ.¹³¹

פלוגת הסיוור קיבלה הוראה לחבור למח"ט בלילה, אולם בשל החשכה ובשל צפיפות הכוחות ירדה מן ההר לאט אל הציר. היא פנתה צפונה בציר המוביל מכפריא לענא (ציר 'גימנסיון'), ירדה לציר הכביש המערבי והגיעה לצעלוק, ושם הורה לה המח"ט להיכנס לשדרה החטיבתית.¹³²

בשעות אחר הצהריים [10 ביוני] ביקש מג"ד 7008 מהמח"ט אישור לרדת מאזור מעצר א-שוף לבקעה. לאחר אישורו התקדם הגדוד באיטיות על הציר העמוס בדרגים ובטנקים. לאחר כארבע שעות הגיע הגדוד לקו הרכס, באזור האנטנות של ג'בל ברוך. שם ניתנה הוראה להזיז את הדרגים הצידה, והגדוד ירד בעקבות פלוגת טנקים. במהלך הירידה התעכב הגדוד כשעה וחצי על הציר, בשל טנק שפרס זחל. משעבר את קו הרכס, היה למג"ד קשר עם החטיבה. הוא צירף אליו בירידה את כוח הסיוור בגייפים שהיו במכ"ם ג'בל ברוך, וברשת הקשר שמע שהמח"ט הורה למג"ד 697 להתקדם למתג 42.¹³³

¹²⁹ רשת 'אלונים', שעות 17:07 [10 ביוני], 17:12-19; על ההתקפה גם בתחקיר קמ"ן החטיבה, עמ' 6. שם.

¹³⁰ מ"פ הסיוור בסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 91.

¹³¹ שם; תחקיר מ"פ הסיוור, עמ' 7-8.

¹³² סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 53-54.

¹³³ שם.

מעט קודם לכן, בשעה 17: 19, בעת ההתנגשות בעמיק, הורה המח"ט למג"ד 7008 להתקדם על ציר הכביש המערבי צפונה ולדווח על הגעתו לאזור ענא.¹³⁴ בשעה 22: 44 הגיע הגדוד לזנב גדוד 697.¹³⁵ לדברי מ"פ ג' מגדוד 697,¹³⁶ לא נערך עימו תיאום חבירה מספיק (הוא איננו זוכר אם נמסר לו על הגעת הגדוד השני), ופלוגתו שהייתה מאחור באזור מתג 35, עלולה הייתה לירות לעבר הגדוד החובר, לולא זיהתה אותו.

בשעה 22: 45 הורה המח"ט לסמח"ט להביא את מג"ד 7008 לנגמ"שו (של המח"ט). באותה עת ערך המח"ט תדריך,¹³⁷ שעניינו היה המשך התקדמות צפונה לעבר כביש ביירות-דמשק.¹³⁸ בשעה 18: 23 הודיע סמח"ט א' למח"ט כי הוא שולח אליו את הרמ"ט, ואילו הוא עצמו, הסמח"ט, נע כקילומטר ממזרח לצומת כפריא כדי לפגוש את סגן מפקד 'כוח יוסי'.¹³⁹

בשעות הלילה האלה, לפי גרסה אחת בשעה 00: 24, ניתנה למח"ט, כנראה מפי פלד, הוראה להמשיך צפונה.¹⁴⁰ [הלשון המדויקת של הפקודה איננה בידניו]. באשר ליעד התקדמות, מג"ד 7008 טען בדיעבד כי זה לא היה ידוע למח"ט, והוא לא יכול היה לענות על שאלות המג"ד אם נעים עד שתורא, זחלה או בעלבפ, אלא – "נעים צפונה". המח"ט טען לאחר מעשה כי יעדו היה זחלה. בריאיון עם כותב שורות אלה אמר כי תכנן להשתלט על הצומת של ציר הכביש המערבי עם כביש ביירות-דמשק. סוגיה פתוחה היא האם נקבע למח"ט זמן מחייב להתקדמות. הוא הורה לגדוד 7008 מוגבר בפלוגת טנקים כ' להוביל את החטיבה ולצאת עם שחר. המג"דים והמ"פים התייחסו בשלילה לשיגור כוח ברמ"בים, בגיפים ובנגמ"שים למשימה המיועדת לטנקים, כאשר חטיבת הטנקים 514 ניצבת מאחור. אולם בחטיבה נערכו הכנות לביצועה.¹⁴¹

¹³⁴ יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 17: 19 [10 ביוני].

¹³⁵ רשת 'אלונים', שעה 22: 44 [10 ביוני].

¹³⁶ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 25.

¹³⁷ רשת 'אלונים', שעה 50-47: 22 [10 ביוני].

¹³⁸ ריאיון תא"ל עוזי בן-יצחק, 28 בינואר 1993, שעה 00: 13.

¹³⁹ רשת 'אלונים', שעה 19-18: 23 [10 ביוני].

¹⁴⁰ המח"ט ומג"ד 7008 בסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 8; שעת הפקודה לדברי מג"ד 7008, שם. ייתכן כי זהו המועד המוערך של הפקודה שניתנה למג"דים בידי המח"ט.

¹⁴¹ ראיונות עם מג"ד 697 ועם מח"ט 409; סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 54-56; מ"פ נ"ט ב' של גדוד 7008 אמר בדיעבד שהציע למג"ד שלו להתקדם בלילה: שם, עמ' 77. על המגמות בגיס ובמפקדת 'כוח יוסי' במהלך הלילה ועל סוגיית המועד שנקבע להמשך התקדמות 'כוח יוסי' וחטיבת הנ"ט, מחקר 'כוח יוסי'. שני המג"דים שהיו עם המח"ט אמרו לו כי מאופי המשימה שנתן תא"ל פלד משתמע שהוא חושב כי מדובר בחטיבת השריון (שם, עמ' 54). אולם כבר בראשית הערב היה ידוע במפקדת 'כוח יוסי' כי מדובר בחטיבת הנ"ט (בתחקיר סגן מפקד 'כוח יוסי', עמ' 50).

לפי המיפיים, המידע שבידיהם באשר לאויב שעל הציר צפונה היה מעורפל מאוד. למעשה, הם טענו שלא היה ידוע להם אם יש אויב על הציר. אומנם נראה כי לחטיבה נמסר שהציר ריק מאויב עד קב אליאס, אולם היו הודעות על היתקלויות בדרך, והקמ"ן הסתפק, לדבריו, בזה.¹⁴² לעומת זאת התצפית ארוכת הטווח הייתה בקשר עם מחלקת המודיעין הגיסית.¹⁴³

מ"פ הסיור הציע למח"ט למקם תצפיות לקראת ההתקדמות צפונה. אולם הוא לא אישר זאת, והורה לקדם רגלית כוח סיור על שיפולי הרכס. הכוח אמור היה לצפות לפנים וכנגד איום מן ההר, ממערב, על השיירה העומדת. המ"פ שיגר ארבעה סיירים, ואלה יצאו בחצות מאזור צעלוק והגיעו בשעה 03:15-03:00 לאזור א-זלקא, כ-1.5 ק"מ מצפון-מערב לחוד החטיבה. הם התמקמו שם לתצפית ולדיווח באמצעות מ"ק 144.25

בשעה 02:30 [11 ביוני] בערך שונתה משימת החטיבה. מפקדת 'כוח יוסי' הורתה למח"ט להיערך להגנה מפני מתקפת-נגד סורית. המח"ט, שדרש לאפשר לו להמשיך להתקדם צפונה, הונחה לתפוס עמדות הגנה צפונה על בסיס נ"ג 964 ועל ביצות צעלוק שממזרח, להשתלט על הכפר אל-מנס'ורה שעל גדת הליטני ולהתייצב להגנה בקו הליטני מזרחה.¹⁴⁵

בזמן הקצר שנותר לשחר עוצבה התוכנית החטיבתית הזו: גדוד 7008 ייערך בגזרה הצפונית, כאשר פלוגת טנקים בעתודה בעורפו, וכאשר גדוד 697 מוגבר בפלוגת טנקים ישתלט על אל-מנס'ורה וייערך על הליטני לכיוון מזרח. גבול הגזרה בין שני הגדודים היה הציר המחבר את ציר הכביש המערבי עם שברקייט עמיק (ציר 'טחוי' במפת

¹⁴² המח"ט (בתחקירו, ב' עמ' 7) טען בדיעבד: "ההרגשה בלילה היא שיש מודיעין והעסק ריק עד קב אליאס". על הקמ"ן בתחקירו, עמ' 7. מפקדים הטוענים כי לא היה בידם מידע על האויב שבהמשך הציר: מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 18; מ"פ טנקים ח', עמ' 41-43; מ"פ נ"ט ב' מגדוד 7008 בסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 77; מ"פ חיר"ם מגדוד 7008, שם, עמ' 79. בניגוד לדברי הקמ"ן שלא היה לו קשר עם מודיעין הגיס, עולה מרשת המבצעים של החטיבה כי בשעה 16:21 [10 ביוני] דיבר עימו גורם ממודיעין הגיס. תוכן השיחה איננו ידוע, רשת 'אלונים', 14:21 [10 ביוני], 16:21. הקמ"ן לא זכר לאחר מעשה שיחה שהייתה לו באותו מועד עם מודיעין הגיס, ריאיון שנערך עימו ב-21 בינואר 1993, משעה 15:30.

¹⁴³ תחקיר הקמ"ן, שם.

¹⁴⁴ תחקיר מ"פ הסיור, עמ' 7; גם דבריו בסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 92.

¹⁴⁵ על הפקודה למח"ט לשוב לאחור והמשימות ועל המשימות ליום המחרת: סקירת מח"ט 409, עמ' 3; דברי המח"ט בסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 5. על דרישות המח"ט לאפשר לו להמשיך ולהתקדם: תחקיר סגן מפקד 'כוח יוסי', עמ' 53. מג"ד 7008 טען (סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 8) כי שינוי המשימה היה בשעה 02:45 [11 ביוני].

הקוד).¹⁴⁶ לדברי המח"ט,¹⁴⁷ הוא כבר תכנן בשלב זה להציב את גדוד הנ"ט 'הכבד' 699 על קו הליטני שמצפון לגדוד 697 ושממזרח לגדוד 7008 ולהציב בכך קו חזית של שלושה גדודי נ"ט ממזרח ומצפון ואת גדוד 9304 כגדוד עתודה מאחור.

שני הגדודים העורפיים היו כבר על ג'בל ברוך ואמורים היו להגיע בבוקר לבקעה.¹⁴⁸ לעומת זאת לדברי מג"ד 697,¹⁴⁹ לא נמסר להם בלילה על הכוונתו של המח"ט באשר למיקום גדוד 699, ולמעשה התוכנית, ששונתה, הייתה להציב כוח של גדוד 697 באותו מקום. למח"ט, לפחות, היה ידוע בכלליות על כוח צה"ל (חטיבה 623) שבד בבד התקדם על הציר שממזרח לליטני.¹⁵⁰

¹⁴⁶ המח"ט בסיכום מלחמת של"ג, עמ' 5; מג"ד 7008, שם, עמ' 5, 5-56; מג"ד 697, שם, עמ' 13, 57; תחקיר מח"ט 409 א', עמ' 6-7; תחקיר מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 14.

¹⁴⁷ תחקיר מח"ט 409 א', עמ' 7; ריאיון ראשון של מח"ט 409.

¹⁴⁸ ראו להלן.

¹⁴⁹ בראיונו.

¹⁵⁰ שם.

החטיבה בהגנה ממערב לליטני, 11 ביוני 1982

ב-11 ביוני בבוקר השלים הגייס את היערכותו להגנה כלפי מזרח וצפון, בקו גיבל צפחה-בקה-גיוב ג'נין-צעלוק, לקראת הגעת דיוויזיית השריון 3 למרחב הלחימה שלו. אוגדה 252 התקדמה בבוקר ממזרח לקו בקה-סהל אל-כניסה-גיבל צפחה. אוגדת השריון 880, שבלילה קיבלה את הפיקוד על ההתקדמות על ציר הכביש המזרחי, השתלטה על המרחב שממזרח לציר זה, עד לקו רכס תלת אבו עמר נוכח התנגדות החטיבה הממוכנת 58 הסורית. גדוד השריון 362 של חטיבה 399 נחלץ בבוקר מאזור סולטאן יעקוב, ממערך החטיבה הסורית הזו דרומה, בסיוע ארטילרי. אוגדה 90 ניצבה בגיבל עראבה מדרום לכמד א-לוז ובגיוב ג'נין (שנכבשה בבוקר בידי חטיבה 623, תחת פיקוד ורדז). 'כוח יוסי' נערך ממערב לליטני באזור צעלוק בצפון ולאורך הליטני, כלפי צפון ומזרח. באמצעות חטיבת הנ"ט פגע הכוח ביחידות של חטיבת השריון 47 הסורית ממזרח לליטני ועצר את התקדמות חטיבת השריון 81 של דיוויזיה 3 משני עברי הליטני דרומה. החטיבות האחרות של הדיוויזיה התמקמו בג'ידת יבוס ובמרחב דיר אל-עשייר ולא הגיעו למגע עם כוחות צה"ל.

חטיבה 81 של דיוויזיה 3 ויחידותיה של חטיבה 47 בבקעת הליטני 151

שתי משימות עיקריות הוטלו על דיוויזיית השריון 3 (טנקי טי-72). הראשונה, לחזק את מערך ההגנה במעברים כנגד האיום הישיר על אגן דמשק. משימה זו הוטלה על חטיבת 21, וזו התייצבה בצהרי 11 ביוני בחופזה במערכי דיר אל-עשייר, בעורף המערך הדליל של שרידי חטיבה 91, במרחב ינטא. המשימה השנייה הייתה למנוע מכוחות צה"ל, בעיקר בבקעת הליטני, להתקדם לעבר כביש ביירות-דמשק. משימה זו הוטלה על חטיבת השריון 81. נראה כי לחטיבה ניתנה גם הוראה להדוף בהתקפת-נגד את כוחות צה"ל אם יגיעו לאותו כביש.¹⁵² חטיבה 65 שוגרה לאזור ג'ידת יבוס, בדרג השני של מערך ההגנה בלבנון. הדיוויזיה יצאה לדרך בנוהל קרב חפוז.

ב-11 ביוני בשעה 06:45 כבר התקדמו יחידות הדיוויזיה בשדרות על הצירים המובילים מסוריה ללבנון, בייחוד על ציר ביירות-דמשק. הללו נמצאו באותה עת בין

¹⁵¹ על שתי החטיבות ועל דיוויזיה 3 ב-11 ביוני, מקור פנימי בצה"ל.

¹⁵² השוו מצטפא טלאס (עורך), הפלישה הישראלית ללבנון, תל אביב: מערכות, 1988 (להלן: טלאס, הפלישה הישראלית), עמ' 216.

העיירה צבורה, כ-10 ק"מ ממזרח לגבול, ובין מרחב דיר אל-עשייר-ג'ידידת יבוס. חטיבה 21 פנתה לעבר מערכי דיר אל-עשייר, וחטיבה 81 התכנסה כנראה באזור ג'ידידת יבוס.

בשעות הבוקר המוקדמות ניהלו פלוגות הטנקים של גדוד 152, ואולי גם של גדוד אחר מחטיבה 47, קרב הגנה ממערב לליטני, במרחב ע'זה-ג'יב ג'נין. לאלה נוספו הכוחות שנשארו במרחב במשך הלילה. משעה 06:00 בערך דיווחה פלוגה 1 של גדוד 152 על היתקלותה בכוח צה"ל אשר נע לעברה. עד השעה 07:30 הושמדו 8-10 טנקים ופגזים-פגזים של הפלוגה (ואולי גם של פלוגה נוספת). במהלך הקרב איכן הכוח הסורי שני טנקי צה"ל משום שפגעו, להערכתו, בעיקר הטנקים שלו, ומשום שכוח צה"ל שירה לעברו נקט תמרונים רבים והשתמש במחסות טבעיים (מטעים). בעקבות זאת הוא איבד עימו מגע ומנע ממנו מלעקוב אחרי מהלכיו. מתברר אפוא שבידי הכוח הסורי לא עלה לאיכן את פלוגת ה'עורב' של גדוד 697, אשר פגעה בעיקר הרק"ם הסורי הזה. בשעה 09:30 ניתנה לפלוגה 2 של גדוד 152 או של גדוד אחר של החטיבה הוראה להיכנס לקרב עם כוחות צה"ל. בשעות 09:15-10:45 נמצאו טנקים ופלוגה מוגברת של פגזים-פגזים בתנועה על הציר שממזרח לליטני בין אל-מרג' לחווש אל-חרימי.¹⁵³ גדוד חת"ם ד'י-30, כנראה הגדוד החטיבתי, היה פרוס בחופזה מצפון לאל-מרג'. בשעה 10:35 ניתנה הוראה ליחידות הגדוד הסורי להתפרס במקומותיהן, כנראה במרחב ע'זה-חווש אל-חרימי. למעשה, מהלכים אלה של גדוד 152 נועדו לאבטח את חטיבה 81 בבקעת הליטני דרומה.

בשעה 10:35 [11 ביוני] החלה פעילות ערה בחטיבה 81, אשר מפקדתה דחקה בגדודיה, שהחלו בתנועה מהירה מערבה. החטיבה התקדמה תוך הערכה שכוחות צה"ל הולכים וקרבים לכביש ביירות-דמשק מדרום. גדוד טנקים 172 נע על כביש זה לעבר שתורא ומשם פנה דרומה על הציר שממערב לליטני. כבר בשעה 10:06 שוגר כוח משנה, כנראה של החטיבה, לאבטח את 'קו ההטלה' של הגדוד באזור שתורא-קב אליאס. כוח המשנה הונחה לנוע לשתורא, לפנות שמאלה, לשים לב לכוחות סוריים שכבר היו באזור, לצפות דרומה בזמן הטלת הגדוד ולדוות. גדוד טנקים שני, 259 או 283, נע בעקבות הגדוד הראשון ופנה בצומת בר אליאס דרומה, על ציר הכביש שממזרח לליטני. המח"ט נע כנראה בין שני הגדודים. בתחילת התנועה, ייתכן בין

¹⁵³ מקור פנימי בצה"ל.

ג'דידת יבוס למצנע, נתקלו שני הגדודים בקשיי מעבר על הדרך, שערכו את התקדמותם. במהלך התנועה נפגעו שני טנקים של גדוד 172 מהפצצה אווירית.

בשעה 10:45 ניתנו הוראות לירי ארטילרי כהכנה להטלת גדוד 172. הירי כוון על ראש טור אויב הנמצא "קילומטר אחד דרום-מערב לקב אליאס". למעשה, נמצא הכוח הצפוני של חטיבת הנ"ט בצעלוק, כ-7 ק"מ מדרום לקב אליאס.

משעה 10:45 עד 11:10 התקדמו כוחות החטיבה על ציר ביירות-דמשק, בין מצנע לבר אליאס. הדיוויזיה לחצה על החטיבה, וזו על גדודיה, למהר לסיים את משימותיהם, תוך אזהרה לצפות לעבר כוחות צה"ל הקרובים כבר, לדבריה, לכביש ביירות-דמשק ולירות לעברם. בשעה 11:05 נמצא גדוד 172 בקרבת שתורא, ושני הגדודים האחרים – באזור מצנע. את אלה האחרונים הזהיר המח"ט מפני צה"ל הנמצא במרחק קצר ממצנע, והורה להם שלא לאפשר לו להתקרב למרחק של פחות מ-1.5 ק"מ מן הציר, לתפוס קו ולהשמיד אויב. המח"ט הורה לפתוח באש תותחים וטילים על האויב ולחסוך בתחמושת. המג"ד העורפי השיב כי הוא נע על הציר ואיננו מבחין באויב.

בשעה 11:28 הגיע גדוד 172 לקו ההטלה שלו, באזור קב אליאס, לאחר שפנה אל הציר המערבי דרומה. המח"ט הורה למג"ד להמשיך לנוע על הציר ולפגוע באויב תוך תנועה. 12 דקות לאחר מכן, בשעה 11:40, החלו טנקים של הגדוד להיפגע, מדרום לא-צפרא, מטילי 'עורב' של גדוד 7008 מחטיבת הנ"ט 409, שנערך באזור צעלוק. המח"ט הסורי הורה לגורם חילוץ לנוע במהירות על הציר ולהביא עימו עזרה רפואית. המג"ד דיווח למח"ט על ההתנגשות, ובשעה 11:50 הודיע לו כי הושמדו שני טנקים מטילי 'טאו'. המח"ט הודיע על הפגיעה בטילים אלה למג"ד שנע דרומה ממזרח לליטני. גדוד זה היה עדיין רחוק מטווח הירי של כוחות צה"ל שממערב לליטני ושבאזור ג'וב ג'נין. כמו כן הורה לו להתקרב לאויב ככל האפשר, להשתמש בטילי נ"ט, לתפוס קו ולפתוח באש מרוכזת. מג"ד 172 סירב לקבל סיוע חת"ם מכיוון שהיה במגע קרוב מדי עם האויב.

משעה 11:55 עד 12:10 הורה המח"ט לשני גדודיו לרכז אש טילים, ארטילריה וטנקים לכל המטרות, הקפיד להתעדכן בתמונת המצב של גדודיו ולהנחותם לגבי הניהול הטקטי שלו בלחימה. בשעה 12:05 הודיע מג"ד 172 כי הושמדו שישה מטנקים, ונפגעו כמה מאנשיו, בהם מ"פים 1 ו-2. בשעה 12:11 מסר מג"ד 259 (או 283) כי לגדוד

172 הושמדו תשעה טנקים. עד השעה 12:35 דיווח מג"ד 172 כי שבעה מטנקיו הושמדו, וכי פלוגה 1 חדלה להתקיים. עד השעה 13:40 ניסה הגדוד לחלץ את נפגעיו. על פי דיווחיו, הוא ירה לעבר חטיבת הנ"ט, ואם אכן היה ירי, לא השאיר הדבר כל רושם עליה.

בשעה 12:30 הועבר דיווח לרמטכ"ל הסורי כי אבדות חטיבה 81 היו שבעה טנקים, ארבעה טנקי חילוץ וברד"ם. גדוד 172 היה היחיד בחטיבה שנפגע עד לשעה הזו, ולכן הכוונה היא לנפגעיו. משעה 12:15 עד 12:50 נפרס הגדוד שממזרח לליטני באזור חווש אל-חרימי-אל-ח'יארה. המג"ד נתן הוראות ירי והשמדה לעבר כוחות צה"ל משני עברי הליטני והעביר דיווחים חסרי שחר על פגיעות בהם ועל נסיגתם, תוך תיאום עם כוחות גדוד 152 מחטיבה 47 שנמצאו במקום.

כבר בשעה 12:00 ניתנה הוראה בדיוויזיה "להפסיק את האש בפקודה, החל משעה 12:00, כולל חת"ם וטילים, אלא אם האויב ימשיך להתקדם". אולם ההוראה טרם הגיעה לחטיבה 81, והיא המשיכה להילחם לאחר מועד זה. בשעה 12:20 עברה שוב הוראה: "להפסיק את האש, להתפרס ולהיערך להגנה". אולם גם הוראה זו לא קוימה. בשעה 12:39 הורה מג"ד 152(?) מחטיבה 47 ליחידותיו שלא לירות ושלא לנוע בשום אופן ולהודיע ליחידות חטיבה 81 שלידן כי יש הפסקת אש, וכי אין לירות עד להפצת הוראות חדשות. אולם, ככל הנראה, הוראות הפסקת האש לא הגיעו למח"ט, וההודעה הועברה באמצעות יחידות חטיבה 47. בכל זאת המשיך הגדוד שממזרח הליטני לדווח עד השעה 13:15 כי הוא יורה. אז הורה המג"ד להפסיק את האש. הוראה דומה מסר מג"ד 172 לכוחותיו בשעה 13:40.

בשעות הצהריים התארגנה החטיבה, כאשר גדוד 172 ערוך ממערב לליטני מקו א-צפרא וצפונה, וגדוד 259 (או 283) מקו אל-ח'יארה-הליטני וצפונה. ניסיון שעשה הגדוד להתקדם על צירו מדרום לאל-ח'יארה נעצר לאחר שחטיבת הנ"ט השמידה שני טנקים שלו. גדוד הטנקים השלישי נערך במרחב ענג'יר, וגדוד הבריגאד-פי פוזר בעיקר בין שני הגדודים האחרונים.

גדוד 697 באל'מנס'ורה

עם שחר נערך גדוד 7008 באזור צעלוק. המח"ט התמקם עם החפ"ק שלו בדיר טחניש, בעמדת תצפית טובה על השטח ממזרח, והמפקדה העיקרית התמקמה בענא.¹⁵⁴ המח"ט הורה למגי"ד 697 להחיש כוחות לאזור אל-מנס'ורה כדי לסייע לכוחות צה"ל (חטיבה 623) הפועלים ממזרח לליטני.¹⁵⁵ בעקבות זאת המגי"ד שיגר לאל-מנס'ורה את פלוגת הטנקים כ' (ארבעה טנקים), מחלקה מפלוגה ב' נ"ט ומחלקת חיר"ם. פלוגה ג' נ"ט שוגרה אל פניית הציר המוביל לאל-מנס'ורה (מתג 85 אל ציר 'צלוליטיס'). פלוגה ב' מוקטנת שוגרה לתל א-דיר, אולם מסיבה כלשהי איחרה להגיע אל יעדה עד לאחר הפסקת האש. פלוגה א' הושארה כעתודה בדיר טחניש.¹⁵⁶

הכוח השתלט על אל-מנס'ורה בשעה 06:00 [11 ביוני] בערך, ללא התנגדות, והגיע עד לגשר שעל הליטני, הדרומי משני הגשרים שעל הנהר בגזרת אל-מנס'ורה. המגי"ד הגיע אל הכוח כעשרים דקות לאחר התמקמותו והורה לו לפזר את צפיפות הרק"ם. כמו כן שיגר את מחלקת החיר"ם לחסום את המבואות הדרומיים לכפר, ואת מחלקת הנ"ט – צפונה יותר לאזור חורשה בתוך הכפר שבקרבת הליטני.¹⁵⁷

בשעה 06:32 נמסרו ברשתות החטיבה דיווחים על טנקים סוריים הפרוסים מעיזה ודרומה. בשעה 06:58 הודיע המח"ט, שצפה אל השטח, לתא"ל פלד כי הוא "רואה עשרות טנקים באזור 'טובענות' [עיזה] הבית הלבן [בית א-שיח'] ועמודי החשמל [מדרום לעיזה בקו צפון-מזרח-דרום-מערב]".¹⁵⁸

משנודע על כך, שיגר מגי"ד 697 את מחלקת ה'עורב' מאל-מנס'ורה ופרס אותה מדרום-מערב לכפר, לכיוון מזרח ודרום-מזרח. למחלקה הזו צירף את מ"פ ג' עם

¹⁵⁴ תחקירי מח"ט א', עמ' 7; תחקיר קמ"ן, עמ' 8; סקירת מח"ט 409, עמ' 3; מבצע "שלגי", עמ' 5; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 04:40 [11 ביוני]. החפ"ק קיבל מידי הכפריים בדיר טחניש ארוחת בוקר.

¹⁵⁵ שם, שעות 05:30 [11 ביוני], 06:51.

¹⁵⁶ לפי יומן עיקרית 409, שעה 05:15 [11 ביוני], דיווח המגי"ד למח"ט שפלוגה כ' שיגרה לאל-מנס'ורה יחידת משנה (מחלקה) מפלוגה ב' (נ"ט) ויחידת משנה (מחלקה) מפלוגה ד' חיר" (כתוב שם במנצורה", אולם אלה טרם הגיעו לשם); פלוגה ב' שוגרה לתל א-דיר ופלוגה ג' נ"ט על ציר 'צלוליטיס', מחלקת המרגמות שוגרה לצומת הצירים 'אספניה'-'גונזלס' ופלוגה א' בדיר טחניש. בשעה 06:40 הודיע המגי"ד למח"ט על "חבירה עם מסגרת [אדום] 9014" (ביומן עיקרית 409), אולם מתצלומי האוויר עד הצהריים נודע שלא מאוכן רק"ם בתל א-דיר. לדברי המח"ט (סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 16) תפס הגדוד את החורשה שליד התל לאחר הפסקת האש.

¹⁵⁷ תיאור הקרב באל-מנס'ורה והירי ממנה אל ממזרח לנהר, דברי מגי"ד 697 בסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 13-16; מבצע "שלגי", עמ' 2-17 ולפי ההערות שלהלן.

¹⁵⁸ יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 06:32 [11 ביוני], 06:58.

מחלקת נ"ט נוספת. בסך הכול ניצבו שמונה נגמ"שים של משגרי טילים בעמדות,¹⁵⁹ והירי נעשה בהצלבה כדי להגדיל את טווח האש.¹⁶⁰ היורים כוונו אל הטנקים הסוריים הקרובים בתחילה ורק לאחר מכן אל הרחוקים, כדי שהקרובים לא יגיבו באש אל כוח הנ"ט, משיאכנו את מקור הפגיעה ברחוקים. חלק מן הטילים נורו לטווח המוגדל של 3,400 מ'.¹⁶¹

בשלב הראשון של הירי חיפשו הנגמ"שים עמדות בהתאם לעמדת המ"פ, וניהול האש נעשה עצמאית בידי מ"מים לכל אזור הלחימה. בשלב מאוחר יותר חילק המ"פ את גבולות הגזרה. בנגמ"ש הסמ"פ היה 'ג'ירף', שאפשר לו לירות בלי להחליף עמדות וקיצר את זמן הטעינה ואת הזמן שבין ירי לירי. ערפילי הבוקר, אובך, תנועת הטנקים הסוריים, ירי ארטילרי של צה"ל ועשן שעלה משדה חיטה הקשו על היורים באיכון המטרות ובזיהוין. במקרה אחד ירה הפוון אורי מגן למרכז ענן אבק שכיסה טנק, תיקן כיוון מייד לכשהתגלה הטנק ופגע.¹⁶²

בשעה 07:00 הורה המג"ד לחדול מירי בשל טעות בהבנת דברים שנאמרו ברשת הקשר, ושעלה מהם כאילו כוחות צה"ל הגיעו לע"זה.¹⁶³ בשעה 07:20 הורה המח"ט, שנמצא כבר על ציר הכביש בקרבת הכפר, לחדש את האש, משום שמדובר אכן בטנקים סוריים.¹⁶⁴ המח"ט התערב בניהול קרב האש. הוא לחץ על מ"פ הנ"ט להאיץ את הירי, משום שהטנקים הסוריים האלה ניהלו קרב אש עם כוח צה"ל (חטיבה 623) מדרום.¹⁶⁵ הוא העיר למג"ד שאין טעם לירות על אותם טנקים, דיווח לו על טנקים שנפגעו והורה לו לזנוב בבורחים.¹⁶⁶

הטנקים הסוריים ירו דרומה מעמדות ושיפרו עמדות. לדבריהם של מג"ד 697 ושל הקמ"ן החטיבתי, פרט לטנק אחד לא סובב אף טנק סורי את צריחו לעבר מארב הנ"ט, וכאמור, לא איכנו הסורים את המארב.¹⁶⁷

¹⁵⁹ תחקיר מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 15.

¹⁶⁰ יומן עיקרית 409, שעה 07:40 [11 ביוני]; ריאיון עם מח"ט 409.

¹⁶¹ ריאיון עם מח"ט 409; תחקיר קמ"ן חטיבה, עמ' 8; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 07:19 [11 ביוני].

¹⁶² תחקיר מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 15-17; מבצע "שלג", עמ' 2-14.

¹⁶³ מבצע "שלג", עמ' 2-14.

¹⁶⁴ יומן עיקרית 409, שעה 07:20 [11 ביוני]; תחקירי מח"ט א', עמ' 7; קמ"ן חטיבה, עמ' 9.

¹⁶⁵ יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 07:36 [11 ביוני], סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 122.

¹⁶⁶ יומן חפ"ק מח"ט 409, שעות 07:20 [11 ביוני], 07:33, 07:44.

¹⁶⁷ תחקירי מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 15; קמ"ן חטיבה, עמ' 8.

על פי דיווחיהם של המח"ט ושל מג"ד הני"ט במהלך הלחימה ולאחריה, מדובר אפוא בגדוד טנקים סורי מדרום לעיזה. כמו כן מסרו שהושמדו 22 טנקים סוריים. על פי תחקירים של צוותי הני"ט, שנערכו לאחר הפסקת האש, הושמדו כ-15 טנקים, נגמ"ש בִּי-אֶם-פִּי אחד וברד"ם אחד סורי. חלקם נפגעו פעמיים, מדרום ומצפון לעיזה, בידי הגדוד באותו יום. נראה כי ממצא זה קרוב יותר לאמת: בתצלומי האוויר של בוקר 11 ביוני אוכנו לכל היותר 12 טנקים סוריים בעיזה ומדרום לה בטווח הירי של טילי הני"ט. רק חלק קטן מהם אוכן כפגוע בעליל. כאמור, לפי דיווחי הכוח הסורי, עד השעה 07:30 הושמדו 18 טנקים ונגמ"ש בִּי-אֶם-פִּי אחד סורי שהיו באזור הזה. בשעה 07:30 טרם ירתה חטיבת חיר"ם 623, אשר השתלטה על מרחב גיוב גינין באותו בוקר, לעבר הכוח הסורי שמצפון.¹⁶⁸

מחלקת הסיור של גדוד הני"ט ניצבה בזמן הלחימה על עמדות ג'בל ברוך שמעל לכפריא, באזור מתג 28-29 על ציר 'שפך', איכנה מטרות והודיעה עליהן למג"ד. המחלקה ערכה היכרות עם השטח ופרסה שלושה צוותי תצפית (שישה ג'יפים) במרחק של 200 מ' זה מזה. שיטת הפעולה של המחלקה הייתה לאכן מטרה בידי צוות ובידי צוותים נוספים ולהעביר את המידע למ"מ הסיור, ולפי קריאת הקרב שלו, הוא העביר נתונים רלוונטיים למג"ד ולמח"ט. המ"מ האזין לרשת המודיעין החטיבתית והתערב ברשת המבצעים הגדודית לפי שיקול דעתו.¹⁶⁹ התצפית החטיבתית ארוכת הטווח מסרה למחלקת המודיעין הגיסית נתונים על כוח הטנקים הסורי שגדוד 697 פגע בו מדרום לעיזה.¹⁷⁰

בשעה 07:30 בערך, במהלך הירי אל עיזה ומדרום לה, נפגעו שני טנקים של פלוגה כ' באל-מנסיורה מאש טילי 'סאגר' סוריים. שני אנשי צוות נפצעו קשה, ושניים – קל. הטנקים נפגעו באזור חורשת העצים בחלק הצפוני של אל-מנסיורה. המג"ד שיגר את מ"מ החיר"ם לחלץ את הנפגעים. נגמ"ש המ"מ נפגע מטיל 'סאגר' במהלך ניסיון

¹⁶⁸ דיווחים בזמן לחימה על אודות גדוד הטנקים הסורי מדרום לעיזה, ראו: בהערה 117. לאחר הלחימה, מבצע "שלג", עמ' 2-14. על פגיעה ב-15 טנקים בנגמ"ש בִּי-אֶם-פִּי וברד"ם סורי, שם. על פגיעה ב-22 טנקים סקירת מח"ט 409, עמ' 4; שקף מרשם קרב חטיבתי. מג"ד 697 בתחקירו, א', עמ' 9, מדבר על 28 טנקים סוריים שנפגעו. באשר לתצלומי האוויר של הבוקר, מקור פנימי בצה"ל. על הפגיעה האפשרית של חטיבה 514, שנערכה מדרום לחטיבה 409, בטנק סורי, דברי מח"ט 409 למג"ד 697 כפי שהם מופיעים ביומן עיקרית 409, שעה 06:50. על פגיעות גדוד 9215 של חטיבה 514 בשלוש מטרות, אולי טנקים, תחקיר מג"ד 9215, עמ' 19; ובחטיבה 514 בשל"ג, עמ' 5. על חטיבה 623 ראו בדיון שבהמשך המחקר.

¹⁶⁹ תחקיר מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 17; מבצע "שלג", עמ' 5-13.

¹⁷⁰ מ"פ הסיור בסיכום מלחמת של"ג, עמ' 91.

החילוץ. המ"מ ושני לוחמים שהיו בנגמ"ש נפצעו קל. אולם המ"מ לא הודיע שהוא עצמו נפגע והמשיך לפעול עד הפסקת האש. המח"ט, אשר כמו המג"ד היה בשלב החילוץ באל-מנסירה, שיגר למקום את קמ"ן החטיבה לחלץ את הנפגעים והודיע על כך למג"ד. הקמ"ן הגיע למקום על נגמ"שים, ותחת ירי טילים ניהל את חילוץ הנפגעים לשדרת העצים היוצאת מאל-מנסירה לצפון-מערב. משם הובאו באלונקות למסגד שבצפון הכפר.

גורמי רפואה ופינוי של הגדוד ושל החטיבה קודמו אל הכפר ולקרבנו. לפי עזת קמב"ץ הגדוד, סגן אבנר יפת, המג"ד קידם את מחלקת המרגמות לעיקול הציר המוביל לאל-מנסירה (יצולטיס 85'). כמו כן הקמב"ץ כיוון את המרגמות אל המבואות הצפוניים של ע'זה, ועל פי ההערכה, משם נורתה אש נ"ט סורית. בעקבות ירי המרגמות חדל ירי ה'סאגרים' הסורי ונמשך החילוץ ללא ירי.¹⁷¹

באישור המח"ט, בזמן החילוץ, בשעה 08:05, שיגר המג"ד את פלוגת הטנקים ח' (שבעה טנקים), שעמדה בענא, להפעיל מיסוך והטעיה כדי לסייע לחילוץ. המ"פ הונחה להתקדם מפניית הציר לאל-מנסירה אל קו המים כ-800 מ' מצפון לאל-מנסירה. הפלוגה הגיעה למקום לפני השעה 09:15. בשעה 09:35 הורה המח"ט למ"פ לירות "חצי ימינה ברגע שהקמ"ן יוצא עם הפצועים מהמסגד".¹⁷²

במהלך הלחימה ולאחריה מתחו בחטיבה ביקורת על צעדים מסוימים שננקטו באותו חילוץ, בהם שיגור מ"מ החיר"ם לחילוץ באמצעות נגמ"ש במקום ברגל וללא תיאום עם מ"פ הטנקים; שיגור קמ"ן החטיבה למקום ללא תיאום עם מ"מ החיר"ם; קידום המח"ט את תאג"ד בתוך הכפר, ללא תיאום עם מ"מ החיר"ם; הכנסת מחלקת הרפואה של גדוד 699 – שכבר הגיעה לבקעה – לאזור פניית הציר לאל-מנסירה, מאחורי פלוגת נ"ט ג', ללא תיאום עם גדוד 697.¹⁷³ המצע כאן קצר מדיון מעמיק בנושא החילוץ, והפקת לקחיו היא עניין למחקר אחר.

¹⁷¹ על היפגעות הטנקים ועל החילוץ עד כאן: סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 29, 38, 104-105; תחקירי מ"פ כ', עמ' 27-30; תחקיר מג"ד 697 תחקיר א', עמ' 8; תחקיר מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 16-17; תחקיר קמ"ן החטיבה, עמ' 9-12; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעות 07:36 [11 ביוני], 07:41, 07:44, 07:57, 08:27, 08:40, 09:00; יומן עיקרית 409, שעות 08:26-27.

¹⁷² תחקיר מ"פ ח', עמ' 31-32; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעות 08:05 [11 ביוני], 09:35. בתצלום אוויר משעה 10:40 (ש-4016) אוכנו ארבעה טנקים מצפון לאל-מנסירה על קו המים.

¹⁷³ תיאור הקרב באל-מנסירה והירי ממנה אל ממזרח לנהר: דברי מג"ד 697 בסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 13-16; מבצע "שלג", עמ' 2-17.

בחילופי האש, תוך כדי החילוץ, הועלה צוות נ"ט על גג המסגד של אל-מנס'ורה. עמוד חשמל הסתיר לצוות את קו הירי לטנק סורי. לפי עצת המג"ד, הפיל הצוות את העמוד בטיל נ"ט, ובטיל אחר פגע בטנק.¹⁷⁴

בעת קרב האש והחילוץ הגיע גדוד נ"ט 699, בפיקוד סא"ל דוד אלטר, לבקעה בנגמ"שים, ובשעה 08:00 החל להופיע ברשת הקשר החטיבתית.¹⁷⁵ לדברי המח"ט,¹⁷⁶ היה בכונתו לשגר את גדוד 699 "לסגור את הקשת" בין גדוד 697 ל-7008, במרחב שבין נהר סבירו לנהר ריישי, לכיוון מזרח וצפון-מזרח, על יסוד ההשערה שקיימת אפשרות של מעבר בליטני בשברקיית עמיק. בשלב הראשון פוון הגדוד לצומת אל-מנס'ורה. ניסיונות המג"ד לקבל משימות בשלב הזה נדחו בטענה שמפקדת החטיבה עסוקה בחילוץ באל-מנס'ורה.¹⁷⁷

בשעה 09:10 הורה המח"ט למג"ד 699 להיכנס לכוננות באזור פניית הציר לאל-מנס'ורה, כדי לנוע מזרחה לעבר אל-מנס'ורה וצפון-מזרח לעבר שברקיית עמיק.¹⁷⁸ פלוגת נ"ט ב' של גדוד 699 הוכפפה לגדוד 697, אולם המג"ד של זה האחרון הורה למ"פ להישאר בצומת אל-מנס'ורה, משום שלגדודו היו די פלוגות נ"ט.¹⁷⁹ בשעה 09:45 הורה המח"ט למג"ד 699 לשגר את מחלקת הסיור הגדודית ל'אדום' 0035, שעל הציר המוביל לשברקיית עמיק (יטחויי), כדי לתצפת מזרחה.¹⁸⁰ בשעה זו, שבה הופנתה עיקר תשומת הלב של החטיבה לחטיבת טנקים סורית שאמורה הייתה להגיע לגזרה מצפון, עדיין היה גדוד 699 על הציר המערבי במרחב צומת אל-מנס'ורה-ענא.¹⁸¹

¹⁷⁴ תחקיר מג"ד 697 תחקיר א', עמ' 10; תחקיר מג"ד 697 תחקיר ב', עמ' 16.

¹⁷⁵ תחקיר מג"ד 699, עמ' 6-8; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 08:05 [11 ביוני].

¹⁷⁶ המח"ט בסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 6 ובראיונו.

¹⁷⁷ מג"ד 699 בסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 6-8; יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 08:06 [11 ביוני].

¹⁷⁸ יומן עיקרית 409, שעה 09:10 [11 ביוני].

¹⁷⁹ ריאיון עם מג"ד 697.

¹⁸⁰ יומן עיקרית 409, שעה 09:45 [11 ביוני].

¹⁸¹ מקור פנימי בצה"ל.

עצירת גדוד 7008 את התקדמותו של גדוד הטנקים 172 מחטיבה 81 הסורית על הציר המערבי¹⁸²

מג"ד 7008 ערך בבוקר את גדודו בקלעת אל-מדיק, נ"ג 964 ('סגול' 7063). הגדוד נפרס, בעיקרו, על שטח שולט הנמצא בין קלעת אל-מדיק לעמיק, ממערב לכביש. קלעת אל-מדיק היא כיפה טרשית המכוסה צמחייה דלילה ומורכבת משלוחות טרשיות. ממדיו של שטח גבעי זה הם 3,400 מ' על 600-700 מ', והוא משתרע ממערב ומדרום לביצת עמיק.

השטח השולט מאפשר שליטה דרומה, על ענא בטווח 2,400 מ' לדרום-מזרח, על תל א-דיר בטווח 3,400 מ' מזרחה על הבקעה במלוא הטווח וצפונה על א-צפרא בטווח 2,800 מ'.¹⁸³ מפקד הגזרה הצפונית של החטיבה היה סמח"ט א', סא"ל יוסי שיין. היערכותו הראשונית של הגדוד הייתה כלפי צפון וכלפי מזרח. למג"ד היה ברור שגדוד 697 נערך רק כלפי מזרח. שתי מחלקות של פלוגה א', על רב"ים, הוצבו על קלעת אל-מדיק, והמ"פ היה עם המחלקה השמאלית. מחלקה שלישית, שהייתה עם הסמ"פ, ניצבה כ-800 מ' לפנים על מורדות הרכס, מדרום-מערב לא-זלקה, נ"ג 913. כלי הרכב היו בעמדות המתנה, ורק המ"פ והמ"מ – בתצפית. פלוגה ב' שבגיפים נערכה באזור שברקיית עמיק, מעל ציר הכביש, גם כן כלפי צפון וכלפי מזרח. מחלקה מפלוגה ג' ניצבה בצפון הפרדס שמצפון לציר המוביל לשברקיית עמיק (ציר 'טחוי') ופניה צפונה. שתי מחלקות אחרות של הפלוגה ושתי מחלקות הסיור של הגדוד ניצבו בפרדס שמדרום-מזרח לצעלוק, כלפי מזרח. פלוגת החיר"ם ד' התמקמה על הציר בין עמיק לצעלוק, ומשימתה העיקרית הייתה לתגבר את הכוח בקלעת אל-מדיק למשימות ח"י"ר. המג"ד חשש מאפשרות שקומנדו סורי יתקוף את הכוח הזה במורד הרכס שממערב. משימה נוספת של פלוגת החיר"ם הייתה לשלוט על ציר הכביש בטילי 'דרגון' ונק"ל.

פלוגה ב' בעמיק ופלוגת החיר"ם היוו עומק גדודי במקרה שיהיה על פלוגה א' לדלג לאחור. מחלקת המרגמות 81 מ"מ הוצבה מדרום לקלעת אל-מדיק, ומשימתה לתת מיסוך למחלקה הקדמית של פלוגה א'. לגדוד הוקצתה גם פלוגת טנקים ג' מגדוד 9212

¹⁸² תיאור מארב גדוד 7008 בצעלוק, סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 4, 23, 24, 53-56; מבצע "שלי"ג, עמ' 18-19; וכן בתחקירי מח"ט; קצין אג"ם חטיבה, עמ' 6; יומני חפ"ק מח"ט 409 ועיקרית 409 בשעות הרלוונטיות והמקורות המופיעים בהערות להלן.

¹⁸³ פיקוד צפון-מודיעין, דרום הבקאע – תיק שטח, דף 30, מאי 1981. תיאור של הבקעה המערבית יהיה בדיון הכולל שנשוב על כוח יוסי.

של חטיבה 514, אולם זו השתתתה והגיעה לגדוד רק בצהריים. גם מפקדת הגדוד הייתה בקלעת אל-מדיק וכללה את המג"ד ואת הקמ"ן בגי"פ. הסמג"ד היה בפרדס והיה ממונה על פלוגות ג' וד'. לפחות חלק מן הרק"ם הוסווה בעצים.

אותו חלק של פלוגת הסיור שצורף לגדוד, התמקם בתצפיות, ואחת מהן הייתה עם המחלקה הקדמית של פלוגה א'. חלק מכוח הסיור היה על קלעת אל-מדיק ושימש חי"ר, ולו אר-פי-גי ו'דרגונים'. שאר הצוותים, עם המ"פ, נפרסו בתצפיות על שיפולי הרכס. מ"פ הסיור נמצא מעל קלעת אל-מדיק, באל-קטלבה, ומג"ד 7008 לא ידע את מיקומו המדויק. בשעות הבוקר ניצבו תצפיות גם באזורי ענא ועמיק, והמג"ד חילק את הגזרות בין הפלוגות, וציר הכביש היווה את גבולן. הוא הניח שהאש תנוהל משני עברי ביצת צעלוק, ובעקבות זאת הטנקים הסוריים לא יוכלו לעבור בה.¹⁸⁴

מוקדם בבוקר איכן מ"פ ג' טנק סורי בכיוון תל א-דיר, כנראה מאלה שנטשו ביום הקודם. לפי הנטען, טיל שנורה לעבר הטנק לא פגע בו בשל רכס שהיה בין היורה לטנק.¹⁸⁵ בשעה 09:30 בערך איכנה פלוגה א' מסוק נ"ט סורי מעל צומת א-צפרא (צומת הצירים 'שבתון'-אפודיטקי). משום שלא חבשו הצוותים קסדות, הם איכנוהו בשמיעה. המג"ד היה מודע לכך שאם יפגע במסוק, הוא עלול לגלות בכך את מיקום המארב הגדודי. בסופו של דבר, על אף החשש מפגיעה הופל המסוק.¹⁸⁶

לקראת השעה 10:00 קיבל קמ"ן החטיבה מידע ממחלקת המודיעין הגיסית על החטיבות הסוריות הנמצאות בגזרת הלחימה של החטיבה והאמורות לתגבר. מדברים אלה הבין כי חטיבת השריון 47, ולה טנקי טי-72, עומדת להתקדם על הציר המערבי דרומה ('שבתון').¹⁸⁷ בשעה 09:54 הודיע סגן הקמ"ן למח"ט שחטיבה 47 נעה על הציר המערבי דרומה לצומת א-צפרא.¹⁸⁸

בשעה 10:08 הורה פלד למח"ט לשלוח לגדוד 7008 עוד פלוגה, כנראה של טנקים.¹⁸⁹ בשעה 10:34 מסר סגן הקמ"ן החטיבתי למח"ט כי שתי חטיבות סוריות מתקדמות דרומה, אחת – על הציר המערבי, ואחת – על הציר שממזרח לליטני (ציר

¹⁸⁴ תחקיר מ"פ הסיור, עמ' 8 ובראיונו.

¹⁸⁵ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 57; יומן עיקרית 409, שעה 06:09 [11 ביוני].

¹⁸⁶ על הפלת המסוק: סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 58; תחקיר מ"פ הסיור, עמ' 8; ביומן חפ"ק מח"ט

409, שעה 09:38 [11 ביוני] נרשם כי מג"ד 7008 הודיע למח"ט על הפלת מסוק תקיפה.

¹⁸⁷ תחקיר קמ"ן החטיבה, עמ' 13.

¹⁸⁸ יומן חפ"ק מח"ט 409, שעות 09:54 [11 ביוני], 10:08.

¹⁸⁹ שם.

יגודסירי).¹⁹⁰ מידע על תנועתם של כוחות סוריים לעבר גזרת היערכות החטיבה דרומה התקבל במפקדת החטיבה גם מהאזנה לרשתות הקשר של 'כוח יוסי'.¹⁹¹ לפני השעה 11:40 נודע למח"ט כי גדוד אחד של חטיבה 81 נע על הציר המערבי דרומה,¹⁹² ומידע על תנועת חטיבת השריון טי-72 הסורית לעבר החטיבה נמסר ליחידות המשנה שלה.¹⁹³ קמ"ן החטיבה מסר את אפיוניו של הטנק, כדי שיוכלו לזהותו.¹⁹⁴

כבר בשעה 10:05 ביקש קצין האג"ם של החטיבה מהמח"ט להפעיל מטוסים על הגזרה המתוחמת במערב בציר המערבי, בין 'מתג 38' לצומת א-צפרא ובמזרח – בנהר הליטני.¹⁹⁵ המח"ט ביקש מהמס"ח לכוון מטוסים על האזור.¹⁹⁶ מטוסי חיל האוויר הופעלו בצהריים לעבר הכוחות הסוריים הנעים דרומה.

לאחר שנודע על הכוח הסורי הנע דרומה, עבר המח"ט עם החפ"ק שלו לעמיק.¹⁹⁷ באותו זמן, בשעה 09:54, הוא הורה למג"ד 699, אשר גדודו היה באזור צומת אל-מנס'ורה, לנוע לאזור גדוד 7008 ולהשתלב שם במערך ההגנה.¹⁹⁸ בשעה 10:00 הורה לסמח"ט א', סא"ל שייך, לשלב שתי פלוגות של גדוד 699 בגזרת ההגנה הצפונית, למסור למג"ד 699 כי חטיבה סורית נעה לעברם מצפון וישיהיה מוכן לתקוע לו כמו שצריך.¹⁹⁹ כמו כן חזר והורה למג"ד 699 לשגר פלוגה על ציר 'טחוי' ל"כיוון 'טחוי'.²⁰⁰

סמח"ט א' תכנן את חלוקת הגזרות צפונה – גדוד 7008 ממערב לציר הכביש וגדוד 699 ממזרח לו. לטענת מג"ד 699, לא נמסרה לו תמונת מצב בהירה על היערכות החטיבה, והפקודות שניתנו לו היו סותרות ולא ברורות.²⁰¹ בשעה 11:00 אמר אפוא המג"ד למח"ט בקשר: "ברדק בקבלת פקודות".²⁰² עיקר טענתו, לאחר מעשה, היה

¹⁹⁰ שם, שעות 5-10:34 [11 ביוני].

¹⁹¹ יומני חפ"ק מח"ט 409 ועיקרית 409 באותן השעות.

¹⁹² סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 6.

¹⁹³ יומן חפ"ק מח"ט 409, בשעה 11:00-12:00 [11 ביוני]; סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 49; תחקיר מ"פ הסיור, עמ' 8.

¹⁹⁴ תחקיר קמ"ן החטיבה, עמ' 14.

¹⁹⁵ יומן עיקרית 409, שעה 10:05 [11 ביוני].

¹⁹⁶ יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 10:08 [11 ביוני].

¹⁹⁷ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 6; תחקיר קמ"ן החטיבה, עמ' 13; יומן עיקרית 409, שעה 11:19 [11 ביוני].

¹⁹⁸ יומן חפ"ק מח"ט 409, שעה 09:54 [11 ביוני].

¹⁹⁹ יומן עיקרית 409, שעה 10:00 [11 ביוני].

²⁰⁰ שם, שעה 10:05 [11 ביוני].

²⁰¹ מג"ד 699 בסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 86.

²⁰² יומן עיקרית 409, שעה 11:00 [11 ביוני].

שבבוקר שוגר מזרחה וצפון-מזרחה, לקראת הצהריים – צפון-מזרחה וצפונה, וכי משהגיע המח"ט לעמיק ומשנטל מהסמח"ט את הפיקוד על הגזרה הצפונית, שינה גם את תוכנית הסמח"ט ללא תיאום עימו.²⁰³

לקראת השעה 12:00, עם איכון הטנקים הסוריים הראשונים על הציר המערבי ופניהם דרומה, הורה המח"ט להזדרז לפרוס את גדוד 699.²⁰⁴ בסיכומו של דבר, גדוד 699 נשאר במרחב צומת עמיק וצומת ענא²⁰⁵ ולא התקדם אף יעד אחד מהיעדים שנקבעו לו. יש לציין כי כל אותה עת האזין המח"ט לרשת מפקד 'כוח יוסי' והיה מודע להוראות שנתן פלד לכלל יחידות הכוח לקראת הגעת הכוח הסורי.²⁰⁶

לאחר שנודע על התקרבות הטנקים הסוריים מצפון, אמר סמג"ד 7008 למג"ד שהעמדות שנקבעו בקצה הפרדס שממזרח לציר אינן טובות משום שטווח הירי שלהן הוא 700 מ' בלבד. בעקבות זאת המג"ד הורה לו לקדם את פלוגת הגייפים ג' לשדרת העצים היוצאת מהציר המערבי שבקו קלעת אל-מדיק, מדרום-מזרח, וזו התקדמה במהירות לעמדות בשדרה.²⁰⁷

מעט לפני השעה 11:36 איכן תצפיתן מפלוגת הסיור שהיה עם מחלקת הנ"ט הקדמית בא-זלקה את הטנקים הסוריים הראשונים באזור א-צפרא. הוא מסר את המידע למג"ד 7008 ולמח"ט, אשר צפה אל שטח הקרב מאזור עריד א-לוז.²⁰⁸ הקמ"ן הציע שוב בקשר לאפשר לטנקים הסוריים לעבור את קו עמדות הנ"ט הראשון ולהכילם כדי למנוע מהכוח הסורי להיעצר בעקבות פגיעה בטנקיו הראשונים. מג"ד 7008 אשר לא ידע בבירור את גודל הכוח הסורי, גדוד או חטיבה, והאם יש לסורים מידע על מיקום גדודו שלו, העדיף לירות בטנקים הראשונים.²⁰⁹ לאחר שראה כי הטנקים הסוריים דוהרים על הכביש, הורה לכל תחנות הגדוד לעלות לעמדות באומרו: "אויב בחזית".²¹⁰ זמן קצר לאחר איכונם עברו 14 טנקים סוריים את צומת א-

²⁰³ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 86.
²⁰⁴ יומן עיקרית 409, לקראת השעה 12:00 [11 ביוני].
²⁰⁵ תצלומי אוויר.
²⁰⁶ יומני עיקרית 409 וחפ"ק מח"ט 409 באותן השעות.
²⁰⁷ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 59.
²⁰⁸ שם, עמ' 58; תחקיר מ"פ הסיור, עמ' 8. על מיקום המח"ט, סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 60; על מועד איכון הטנקים הסוריים, רשת מבצעים 'כוח יוסי', שעה 11:36 [11 ביוני].
²⁰⁹ תחקיר קמ"ן החטיבה, עמ' 13.
²¹⁰ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 60.

צפרא.²¹¹ מרגע שנתגלו ועד שנורה הטיל הראשון, קיצר הטנק הסורי הראשון טווח מ-3,500 מ' ל-1,000-1,200 מ' ממחלקת הנ"ט הקדמית בא-זלקה.

מטחי האש החלו בשעה 11:40, וארבעה טילים ראשונים, שנורו במטח, לא פגעו. לאחר מכן ירו הצוותים של פלוגה א' באזור קלעת אל-מדיק, וצוות אחד עד שלושה מפלוגת הגייפים ג' ירו לאורך שדרת העצים במהירות. מאחר שהם לא ענו בקשר, התקשה המג"ד לכוונם. חלק מן הטנקים הסוריים נפגעו יותר מפעם אחת. שלושת הטנקים הראשונים שנפגעו הגיעו למרחק של כ-400 מ' ממחלקת הנ"ט הקדמית.²¹² במהלך הירי לא הופעלה אש ארטילרית.²¹³ להערכת מג"ד 7008, הכוח הסורי לא איכן את מקורות הירי לעברו. כחצי שעה לאחר הירי נורתה אש ארטילרית סורית על אזור הטנקים הפגועים הקדמיים. המג"ד העלה את האפשרות כי הסורים סברו שהטנקים נפגעו מטילי אר-פי-גי. כאמור, איכנו הסורים מייד לאחר שהושמדו טנקיהם הראשונים, ודיווחו כי נפגעו מירי טילי נ"ט "לאו". כמו כן כמה מטנקיהם נפרסו ממזרח לדרך וקניהם דרומה, ובמהלך ירי הנ"ט נורו כמה פגזים בלתי מכוונים מן האזור שממזרח לא-צפרא, לעבר פלוגת הגייפים ג'.²¹⁴ שאר הגדוד הסורי נעצר מצפון לא-צפרא על הציור. גם חלק מהטנקים האלה נפרס מזרחה.²¹⁵ העשן שיצא מן הטנקים הפגועים ומן השדות שנשרפו במהלך הירי וכן מיסוך עשן שהפעילו הטנקים הסוריים הקשו על כיוון טילי הנ"ט.²¹⁶ פלוגת הטנקים אשר סופחה לגדוד הנ"ט נמצאה בשעה 12:00 בתנועה צפונה ממערב לפרדס ולא באה לידי ביטוי בקרב האש.²¹⁷

לקראת השעה 12:00 דיווח מג"ד 7008 למח"ט כי עשרה טנקים סוריים כבר נפגעו,²¹⁸ ובשעה 12:08 דיווח המח"ט לתא"ל פלד כי 11 כלי רק"ם סוריים הושמדו.²¹⁹

²¹¹ סקירת מח"ט 409, עמ' 4.

²¹² סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 60; נספח א' להלך; מקור פנימי בצה"ל. מבין ארבעת הטילים שלא פגעו, בשניים לא נדלקו מנועי השייט, אצל אחד הוריד המפקד את כלי הרכב מוקדם מדי מעמדת הירי וברביעי סטה הטיל מהמטרה: סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 60. אנשי החטיבה מסרו בתחקיריהם לאחר המלחמה, שעות מאוחרות יותר לאיכון הטנקים הסוריים וראשית הלחימה – 11:45 ו-11:50 בהתאמה – אולם עולה כי ההתנגשות החלה בשעה 11:40.

²¹³ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 60.

²¹⁴ שם.

²¹⁵ תצלום אוויר, שעה 11:58 [11 ביוני].

²¹⁶ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 75.

²¹⁷ תצלום אוויר, שעה 11:58 [11 ביוני].

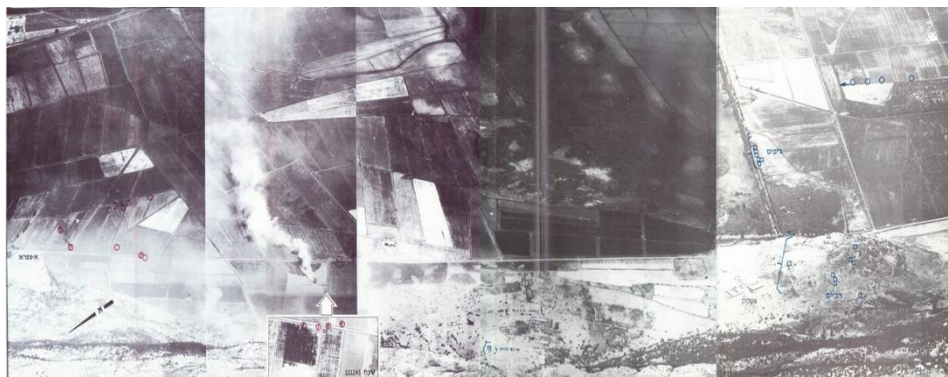
²¹⁸ יומן חפ"ק מח"ט 409, לקראת שעה 12:00 [11 ביוני].

²¹⁹ יומן עיקרית 409, 12:08 [11 ביוני].

לאחר הפסקת האש טען כי הגדוד השמיד 12 טנקים, נגמ"ש ובי-אם-פי, וכי טנק נוסף שקע בתעלה ונטש.²²⁰

בתצלומי האוויר שמשעה 10:45 עד 11:58 אוכנו 14 טנקים ורק"ם סורי מדרום לא-צפרא, עשרה מהם זוהו פגועים.²²¹ כזכור, דיווחו הסורים כי ניזוקו להם תשעה טנקים, מהם שניים חילוץ, וברד"ם אחד.

בשעה 11:58 מסר פלד למח"ט כי הפסקת האש מיועדת לשעה 12:00, וזה השיב כי ישמור על הפסקת האש אם הסורים לא יפרו אותה.²²² בשעה 12:00 הורה תא"ל פלד לחטיבה: "הפסק ירי".²²³ כאמור, תנועת הטנקים הסוריים וירי הנ"ט נמשכו כמה דקות לאחר השעה 12:00, ובשעה 12:08 הודיע המח"ט לפלד: "אצלי שקט".²²⁴

²²⁰ המג"ד בסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 61; גם: סקירת מח"ט 409, עמ' 4: זוהו 14 טנקים, השמידו 11, אחד שקע בבוץ, שניים נמלטו. מבצע "שלג", עמ' 2-27: 12 טנקים וברד"ם.

²²¹ גיחות צילום, שעה 11:58 [11 ביוני] ו-ש-4019 (12:45). הטנק השני בשיירה במועד הגיחה הראשונה שלם והושמד זמן קצר לאחר מכן, ראו: תרשים ג'. בתצלום האוויר המאוחר אוכנו בקדמת השיירה שני רק"ם המוסתרים בתצלום המוקדם.

²²² יומן עיקרית 409, שעה 11:58 [11 ביוני].

²²³ רשת מבצעים 'כוח יוסי', שעה 12:00-13:00 [11 ביוני].

²²⁴ יומן עיקרית 409, שעה 12:04-08 [11 ביוני].

לאחר הפסקת האש

בשעות אחר הצהריים ניסתה חטיבה 81 הסורית להתקדם דרומה על הציר שממזרח לליטני. שני ג'יפי נ"ט, בפיקוד מ"פ ג' מגדוד 7008, התייצבו באזור שברקיית עמיק, ובאישור הרמות הממונות השמידו שני טנקים סוריים באזור אל-ח'י'ארה, והשיירה הסורית נעצרה.²²⁵

לאחר הפסקת האש נפרסה החטיבה במרחב שבו פעלה. גדוד 7008 עם פלוגת טנקים נפרס מצעלוק דרומה; גדוד 697 עם פלוגת טנקים – במרחב אל-מנס'ורה; גדוד 699 – באזור עמיק; גדוד 9304 – באזור ענא. הגדוד ירד לבקעה רק לקראת הצהריים ולא השתתף בלחימה עד הפסקת האש. חפ"ק המח"ט היה בעמיק, המפקדה העיקרית – בענא, והיחידות החטיבתיות – בצומת כפריא.²²⁶

²²⁵ סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 63-64. רשת מבצעים 'כוח יוסי' בשעות אחר הצהריים 11 ביוני; בסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 6, 68, דיבר המח"ט על שלושה טנקים מושמדים.

²²⁶ סקירת מח"ט 409, עמ' 4. על אודות גדוד 9304, בתחקיר המג"ד וכן בסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 88. הטענה (המופיעה במבצע "שלג", עמ' 1-2) כי הגדוד לא הופעל בעיקר עקב "בעיות זיהוי הכוחות הנעים ע"ג ברד"ס", מתייחסת, כנראה, לתקופה שלאחר הפסקת האש.

סיכום וניתוח

בימים 10-11 ביוני הפעילו מפקדת הגיס 446 (להלכה, הייתה תחת פיקוד 'כוח ורדי') 'כוח יוסי' את חטיבת הנ"ט 409 במורדות ג'בל ברוך ובבקעה המערבית. ב-10 בו מנעה החטיבה היערכות סורית בדרג הדיוויזיוני השני ממערב לליטני, ועל הציר המערבי היא השמידה את שרידיו של גדוד השריון 397 של חטיבה 76 בנסיגתם צפונה ואת שתי פלוגות הטנקים של גדוד 152 שמחטיבה 47 בתגבורן את המרחב. בלילה היא התקדמה צפונה על ציר הכביש שממערב לליטני, תחת פיקוד תא"ל יוסי פלד, עד לאזור צעלוק, ללא התנגדות. בחצות 10-11 בו ציוותה להמשיך צפונה והתכוונה להשתלט על מרחב צומת ציר הכביש המערבי עם ציר ביירות-דמשק. אולם תוך זמן קצר ניתנה לה הוראה להיעצר ולהיערך להגנה במרחב שממערב לליטני במסגרת 'כוח יוסי'.

בבוקר 11 בחודש השתלטה החטיבה על אל-מנסירה והשמידה פלוגת טנקים, כנראה, באזור עיזה, שממזרח לליטני. בשעות הצהריים ולאחר מכן היא עצרה את חטיבת השריון 81 שמדיוויזיה 3 הסורית מלהתקדם דרומה, משני עברי הליטני, באמצעות מארבי טילי נ"ט שהפעיל גדוד 7008 בצעלוק ובשברקיית עמיק. למעשה, החטיבה הייתה הכוח העיקרי ב'כוח יוסי' שהגיעה לכלל לחימה וביצעה בעצמה את משימותיו. שאר יחידות כוח זה, חטיבת שריון מוקטנת, גדוד שריון נוסף וגדוד חיר"ם, הגיעו למגע אש מועט בגזרת הפעולה הזו עד הפסקת האש. הצלחותיה של החטיבה נבעו מכמה גורמים:

1. הפתעת האגף והעורף של אויב נסוג, מתקדם ומגן;
2. שטח בעל תבליט ותכסית שאפשרו ירי ושליטה מרבית, מסתור ומחסה;
3. הפעלה נכונה של המארבים – קריאת שטח נכונה, הצבת משגרים בעמדות ירי יעילות ומוסתרות;
4. כשלים בתפקוד האויב.

כאמור, תפקודו של האויב היה לקוי. יחסי הכמויות בין כוחות צה"ל לכוחות הסוריים בבקעת הליטני פורטו במחקר על אודות מהלכיהם של 'כוח ורדי' ושל 'כוח יוסי' באותה גזרה. בכל אחד מהמארבים הופעלו פלוגה עד שתיים של משגרי נ"ט וטנקים נגד פלוגה עד גדוד טנקים סוריים.

במלחמה הזו פעלה החטיבה כמכלול דו-גדודי רק ב-11 ביוני מבוקר עד הצהריים. הזמן הקצר והאינטנסיביות הנמוכה של הפעלת החטיבה כגוש אחד אינם מאפשרים להפיק לקחים באשר למבנה הארגוני שלה ובאשר להצדקת קיומה כחטיבת נ"ט. למעשה, החטיבה הגיעה למגע אש עם האויב במשימות הגנה ומארב שבהן הופעלו פלוגה עד שתיים של משגרי טילי נ"ט ולעיתים אף פלוגה עד שתיים של טנקים בפקודו של המג"ד (תחת פיקוד המח"ט). גם באלה לא היה די כדי לבחון את המבנה הארגוני ואת ייעודו של גדוד הנ"ט כפי שהתייצב למלחמה. החשש להכניס לפעולה את גדוד 'סנאי', 9304 – אשר ירד גם כן לבקעה בבוקר 11 ביוני – בשל סכנת הזיהוי השגוי של הברד"מים,²²⁷ מעלה את השאלה מדוע בכלל הוקם הגדוד ככזה.

כמו כן במלחמה הזו לא נבחנה הפעלת החטיבה במהלכים התקפיים. משימה התקפית אחת אשר הוטלה על החטיבה – להשתלט על שני עברי הליטני עם חטיבת השריון 514 – בוטלה. המשימה ההתקפית השנייה הייתה שהחטיבה תתקדם ממערב לליטני צפונה. משימה זו בוצעה כמהלך גדודי, שבראשיתו השתלטות על ענא על ידי פלוגת חיר"ם תוך הפעלת טנקים כבסיס אש, והמשכו – תנועה מהירה בשיירה על ציר הכביש וללא התנגשות של ממש עם אויב.²²⁸ אל המשימה שהוטלה על החטיבה – להגיע מצעלוק לכביש ביירות-דמשק – ושבוטלה, יש להתייחס כאל משימת חי"ר ממוכן עתיר נ"ט המתוגבר בטנקים ולא כאל משימת יחידת נ"ט. דבקות במשימה, רוח לחימה, יוזמה והתקפיות מאפיינים את לחימת החטיבה בכל הרמות.

לפני החטיבה עמדה האפשרות להגיע לכביש ביירות-דמשק עוד בליל 10-11 ביוני. לולא הופסקה התקדמותה מצעלוק צפונה בשעה 20:20 [10 ביוני], ואילו הייתה החטיבה יוצאת לדרך בלילה, משנתקבלה ההוראה להתקדם צפונה, היא הייתה עשויה להתקרב מאוד לכביש ביירות-דמשק, ואולי אף להגיע אליו, לפני שניתנה ההוראה לעצור, בשעה 02:30 [11 ביוני] בערך. אולם צירוף הנסיבות – היעדר פקודה להמשך

²²⁷ על הגדוד בתחקיר מג"ד 9304. על הסיבות לאי-הפעלתו, מבצע "שלגי", עמ' 1-2. כנראה, הכוונה היא להפעלתו לאחר הפסקת האש. יש לציין כי לפחות במפקדת קצין החי"ר והצנחנים הראשי ביקשו טרם המלחמה להחליף את הברד"מים בגייפים מפני שהתבססות על ברד"ים שלל מזרחי גרמה לפיחות מתמשך בכמות הכלים בשל בעיות תחזוקה ובשל מחסור בחלקי חילוף. כאמור, פלוגה אחת נישאה על גייפים. באותה עץ כבר נמצא גייפ 'סנאי', נושא 'סאגר', ייעודי בתהליך פיתוח מתקדם: מקצח"ר-תוא"ר, ארגון מחדש של גדי נ"ט 'סנאי' 9304, 14 ביוני 1981.

²²⁸ הקביעה לגבי מה ניתן ללמוד ממהלכי החטיבה שונה מן הלקחים שכתב המח"ט בסקירת מח"ט 409, עמ' 5 בתחום הארגון. אל"ם בן-יצחק העלה לקחים מקיפים בתחום הארגון והאימון של החטיבה ושל הגדודים בסוגי לחימה שונים, ורובם לא נבחנו למעשה במלחמה הזו.

התקדמות בתחילה והערפל ששרר בנוגע למצב האויב שעל הציר – גרמו לדחיית המשך ההתקדמות לשחר, ומשניתנה פקודת העצירה נמצאה החטיבה במקום שאליו הגיעה בראשית הלילה.

בהגנה ובמארבים הקפידו כוחות החטיבה ככלל על אבטחה ועל שמירת עומק ועתודה. אולם בחלק מן הזמן שבו פעל מארב גדוד 697 מעל לכפריא לא היה מוגן בפלוגת החיר"ם הגדודית. כמו כן במהלך התקדמות החטיבה צפונה בשל לחץ הזמן ובשל תנאי השטח נעו כוחותיה מאזור עמיק בשיירה על הכביש, ללא אבטחה. יתרה מזו מפאת הקשיים הללו בליל 10-11 ביוני היא נאלצה לחנות בשיירה על הציר ובצפיפות.

הטנקים היו חלק פעיל במהלכי החטיבה, בעיקר במהלך ההתקדמות צפונה, כבסיס אש בהתקפה על ענא בידי החיר"ם, חוד הכוח המתקדם צפונה. נוסף על כך הוצבו הטנקים באזור אל-מנס'ורה בעמדות לעבר ע'זה, במקביל לנגמ"שי הנ"ט שניצבו מדרום לאל-מנס'ורה.

בין כוח הנ"ט והחיר"ם ובין פלוגות הטנקים שנספחו אליהם נתגלו ליקויים בשיתוף הפעולה. המ"מים הביעו אי-שביעות רצון מתפקודן של פלוגות הטנקים, בעיקר ממהירות תגובתם הנמוכה, מאופן הביצוע וממה שנראה לאנשי הנ"ט כדבקות לא מספקת במשימתם של המ"מים. ואכן, התברר כי לא הייתה תרומתם של הטנקים שנספחו לחטיבה ראויה לציון. מצד אחר התלוננו מ"פי הטנקים על יחס לא נאות של המח"ט אליהם, על אי-עדכונם ועל חוסר דאגה לצורכיהם הלוגיסטיים.²²⁹

פרט להשתלטות הרכובה על ענא ולסריקה מהירידה מג'בל ברוך, לא בא החיר"ם של החטיבה לידי ביטוי של ממש. כמו כן החטיבה כמעט לא הפעילה סיוע ארטילרי ליעדיה היא, אם משום שהגיס לא אפשר לה ביום הראשון, ואם משום שלא ראתה בו צורך ביום השני. המח"ט אף ביקש שלא להפעיל את חיל האוויר בסיוע הקרוב למארב באזור צעלוק, משום שגם בו לא ראה צורך. הוא העדיף להשתמש בחיל האוויר למשימות אמנעה, אולם יש לציין כי כוונתו של פיקוד הצפון להפעיל מסוקי נ"ט כסיוע לחטיבה לא מומשה מסיבות לא ידועות. כזכור, באותה עת פעלו מסוקים אלה כסיוע ליכוח יוסי' הבא מדרום. יתרה מזו, לא היו בידי החטיבה מוקשי נ"ט ופלוגת הנדסה שעשויים היו לסייע במארבי כפריא וצעלוק.

²²⁹ תכופות בתחקירי מח"ט 409 ומגדים 607 70081-, וכן של מ"פי הטנקים כ' וח'.

מהלכי החטיבה לא תוכננו מראש ובוצעו בדרך כלל בנוהל קרב חפז מאוד. באשר לשליטה, הפקודות שניתנו למח"ט היו לרוב כלליות, תוך ציון יעדים קרקעיים בלבד ובלי שניתן לוח זמנים מחייב. חוסר בהירות אפיין את ההוראות שנתנו מפקדת הגיס למח"ט 409 ולמח"ט 514 ב-10 ביוני אחר הצהריים לגבי אופן הירידה מן ההר ולגבי מועדה. הכפפתו של מח"ט השריון למח"ט הני"ט יצרה מתח ביניהם. כמו כן העברתה של החטיבה תחת פיקוד תא"ל יוסי פלד, מפקד כוח משימה אוגדתית, לא הייתה מסודרת, עד כדי כך שהמח"ט לא ידע, לדבריו, את זהות מפקדו. המפקדים בכל הרמות ניצבו, ככלל, בכל מצבי הקרב בעמדות שבהן היו להם שליטה על כוחותיהם ותצפית על כוחות האויב.

המח"ט גילה מעורבות רבה בניהול הקרב בכל הרמות, מה שהגיע אף למתן הוראות למ"פ. לעיתים יצרה מעורבות זו תקלות, כגון ויכוחים עם מג"ד 697 ברשת הקשר, כשלים בתיאום החילוץ באל-מנסורה, נטילת הפיקוד על הגזרה הצפונית מידי הסמח"ט שלו ושינוי תוכנית הפעולה של הסמח"ט ללא תיאום עימו, כל אלה ב-11 בו. המג"דים של שני הגדודים, אשר השתתפו בלחימה, גילו יכולת לשלוט על הפלוגות היורות שלהם ולכוון עצמאית. יש לציין כי תא"ל פלד אפשר לחטיבה לפעול עצמאית בלי שהתערב בהחלטותיה הפנימיות, ותוך כדי לחימה אף הביע את שביעות רצונו מיכולתה להתמודד עם משימותיה.²³⁰

בהוראות הסותרות שניתנו למג"ד 699 בבוקר 11 בו אין להסביר את אי-עשייתו. מכל מקום, אווירת 'הסוסים הדוהרים' שאפיינה את החטיבה היא תופעה מרעננת למתבונן בכלל לחימת הגיס ב'שלום הגליל', למרות הליקויים השוליים יחסית שהיא יצרה. בחטיבה לא הייתה תמונה ברורה של כוחות צה"ל השכנים לה, בייחוד באשר לחטיבה 623 שממזרח לליטני. הדבר גרם לחשש המוטעה ששרר בגדוד 697 בבוקר, פן הגיעה חטיבה 623 לעיזה, והגדוד יורה לעברה. לעומת זאת יש לציין שסגן מפקד הגיס הקפיד לתאם בין החטיבה ובין 'כוח יוסי' הבא מדרום את ירידת החטיבה מג'בל ברוך ב-10 ביוני אחר הצהריים.

אופן הגעתם של גדודי החטיבה לג'בל ברוך והלאה לבקעה, בחלקים-חלקים, יצר נתק בין המח"ט ושני הגדודים הראשונים ובין שני הגדודים האחרונים. מכאן נבעו כשלים של אי-קשר ואי-עדכון בין אלה לאלה. לאחר המלחמה העלו המג"דים

²³⁰ רשת מבצעים 'כוח יוסי', למשל בשעה 11:48 [11 ביוני].

האחרונים טענות לגבי מידת העדכון שמסרה להם המפקדה העיקרית. יש לציין כי זו התעדכנה היטב בנוגע למהלכי החטיבה. קצין האג"ם החטיבתי הסביר לאחר מעשה את אי-עדכון הכוחות בבעיות קשר.²³¹ בעיות של משמעת תנועה על צירים גרמו לסתימתם, לעיכוב כוחות ולהגעתם המאוחרת ליעדיהם. הדבר בלט בעיקר בירידת החטיבה וחטיבת הטנקים מג'בל ברוך לבקעה.

מאחר שמהלכי החטיבה לא נועדו לה לפני המלחמה, היא לא ערכה הכנה מודיעינית מוקדמת. קמ"ן החטיבה לא הביא את עזרי המודיעין שלו, ולקמ"ן גדוד 697 היו רק מפות קוד.²³² עד 11 ביוני בבוקר מסרו הרמות הממונות לחטיבה מידע מועט בנוגע לאויב. מודיעין הגיס התרכז באוגדות האחרות שתקפו מדרום, ונראה כי לא השכיל לנצל את המידע שהעבירה אליו החטיבה מג'בל ברוך. התמונה השתנתה בבוקר 11 ביוני, עם היוודע שחטיבת טנקים סורית צפויה להגיע מצפון.

עיקר המודיעין שקיבלה החטיבה היה מתצפיותיהם של המפקדים עצמם, של פלוגת הסיור החטיבתית ושל מחלקות הסיור הגדודיות. בכל הרמות, בייחוד אצל מ"פ הסיור, הייתה מודעות לחשיבות הנושא ולמאמציו של זה האחרון להציב תצפיות רבות ככל האפשר בשלבי הלחימה השונים, ביום ובלילה.

כאמור, במחקר זה אין כוונה להפיק לקחים בתחומי הפיתוח, ההצטיידות, הלוגיסטיקה וההפעלה הטכנית של המשגרים ושל טילי הני"ט.²³³ עם זאת יש להזכיר כי במלחמה הזו הוכיחו טילי 'טאו' את יעילותם נגד טנקי 'טי-72' ונגד מסוקי ני"ט הנושאים טילי 'הוט'.

שרידי גדוד 397, פלוגות חטיבה 47 וגדודי חטיבה 81 הסוריים נעו ליעדיהם ונסוגו על צירים, ללא אבטחת אגפים. החי"ר והקומנדו לא נעו על צלע ההר במהלך התקדמותם של הכוחות הסוריים על ציר הכביש המערבי דרומה. המודיעין שהיה בידי הכוחות התוקפים באשר להיערכות צה"ל ולמגמותיו בבקעה בכלל ובבקעת הליטני בפרט היה לקוי. הכוחות הסוריים, גם אלה שניצבו בעמדות הגנה, לא איכנו את המשגרים היורים בהם, ולפחות במקרה אחד סברו כי נפגעו מטנקים, ולא מטילי ני"ט.

²³¹ על בעיות הקשר והשליטה: סיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 31, 41, 86, 87, 98; תחקיר קצין אג"ם חטיבה, עמ' 17-18.

²³² על המחסור בעזרים אצל קמ"ן החטיבה, תחקירו, עמ' 19 וכן בסיכום מלחמת שלי"ג, עמ' 97. לגבי קמ"ן גדוד 697, שם, עמ' 30.

²³³ לקחים בתחומים אלה בסקירת מח"ט 409, עמ' 5 ואילך; מבצע "שלי"ג, תכופות.

אי-איכון מיקום המשגרים מנע גם כיוון נכון של הארטילריה, שעמדה לרשות המפקדים ב-11 ביוני, לעבר עמדות הירי.

מח"ט 81 נתן הוראות למג"דים שלו והאיץ בהם במהלך התנועה מערבה ודרומה, אולם דיווחי הכוחות על פגיעות בטנקי צה"ל היו דמיוניים. בין החטיבה למפקד הדיוויזיה היו קשיי קשר אשר גרמו להמשך ירי גם לאחר הפסקת האש. גם לאחר שחדלו מאש ולאחר שהיו מודעים לפסקת האש, ניסה גדוד החטיבה להתקדם דרומה על הציר שממזרח לליטני. פלוגות גדוד 152 התקדמו דרומה, ושרידי גדוד 697 נסו צפונה על ציר הכביש המערבי ללא שליטה מרכזית, לפחות של המג"דים שלהם.

גם בגזרה הזו הפעילו הסורים מסוקים במשימות השהיה ותצפית. המסוקים שפעלו מול חטיבת הנ"ט לא הקפידו על תנועה מאובטחת, גם לאחר שאחד מהם כבר נפגע. עקב התקרבותם אל משגרי הנ"ט, בלי שאיכנו אותם, ניזוקו ארבעה ממסוקיהם. אבדות חטיבה 409, כולל פלוגות הטנקים הנספחים אליה, מעטות מאוד: שישה פצועים קל, שלושה בינוני, פגיעה בשני טנקים ובנגמ"ש. זו השמידה 55-63 כלי רק"ם, שרובם הגדול טנקים ומיעוטם ב"י-אם-פ"י, ארבע משאיות, שני גיפים, תותח נ"מ 'שילכה' אחד, שני ברד"מים וארבעה מסוקים. לפי דיווחיה, למרגלות ג'בל ברוך, באזור כפריא-ענא, הושמדו 27-34 טנקים וב"י-אם-פ"י, שני גיפים, ארבע משאיות, תותח נ"מ 'שילכה' ושלושה מסוקים; מדרום ומצפון לע"זה – כ-15 טנקים, נגמ"ש ב"י-אם-פ"י אחד וברד"ם אחד; מצפון לצעלוק – 9-11 טנקים וברד"ם אחד; ממערב לאל-חיארה – שני טנקים. כל זה מתוך 120 שיגורי טילים. בחלק מהרק"ם שנפגע פגע יותר מטיל אחד.²³⁴ מנתונים אלה אפשר להסיק ששיעור הפגיעות (כולל 14 כפולות) הוא בין 67 ל-74 אחוזים.

²³⁴ הנתונים המופיעים בסקירת מח"ט 409, שם; ובמבצע "שלג", שם סותרים לעיתים אלה את אלה ולא תמיד זהים לנתונים המובאים פה והעולים ממחקר זה.

נספח א': הקמת חטיבה 409²³⁵

חטיבה 409 הוקמה בעיקרה בשנת העבודה 1977 ותושלם בשנת העבודה 1978. עיקרי הפעלתה

1. החטיבה תפעל ככוח אורגני או באיגוד כוחות עם טנקים. תיתכן הפעלת גדודי החטיבה ככוחות נפרדים, אשר יפעלו עצמאית או תחת פיקוד חטיבות אחרות.
2. החטיבה תהיה מסוגלת לבצע תפקידיה בשדה הקרב לאחר הגעה קרקעית או לאחר הנחתה מן האוויר באמצעות מסוקים ומטוסי תובלה.
3. גדודים 697 ו-699 יבילי קרנפים, גדוד 7008 יביל מסוקים. גדוד נ"ט 'סנאי' כפוף לחטיבה ברגיעה. בחירום הוא כפוף לקצח"ר.

ייעוד ותפקידים

1. ייעוד
1. לשמש עתודת נ"ט (קרקעית או יבילת אוויר) של פיקוד מרחבי במגננה ובמתקפה מתוך גבולות המדינה.
2. לפגוע בכוחות שריון בעומק שטח האויב באמצעות אש בסיוע חיל האוויר.

2. תפקידים

1. להשמיד רק"ם וביצורי אויב בשיתוף פעולה עם כוחות אוויריים.
2. לחסום באופן עצמאי צירי תנועה בשטחי חיץ.
3. לעצור, להשהות ולהשמיד כוחות משלוח עיקריים בעומק שטח האויב.
4. לפגוע בתוכניות המגננה של האויב על ידי הפעולות האלו:
 - (1) שיבוש התקפות-הנגד של המטכ"ל ושל הארמייה.
 - (2) יצירת מגע לחימה עם עורף המערך העיקרי.

נספח ב': קרבות האש של חטיבה 409 – נתונים

ותוצאות

גדוד 697 במערב כפריא, 10 ביוני 1982, בשעות 00:00-18:00
 סד"כ: שלוש פלוגות ני"ט 'עורב' על גבי 31 נגמ"שים, פלוגת חיר"ם, מחלקת סיור,
 מחלקת מרגמות 81 מ"מ, שתי פלוגות טנקים כ' וח' – 13 טנקים.
 'סד"כ יורה': 18 נגמ"שים משגרי 'עורב' מתוך 22 נגמ"שי פלוגות א' וב', מספר הטנקים
 מפלוגה ח' (שמונה טנקים); מחלקת מרגמות 81 מ"מ.
 היערכות: פלוגות הני"ט א' וב' בתחתית העיקולים של הציר היורד לבקעה דרך כפריא,
 כלפי מזרח אל הציר שממערב לליטני. פלוגת הטנקים ח' – מדרום לענא, על הציר
 לכפריא, כלפי צפון.
 השמדה: 27-34 רק"ם, שרובו טנקים ומיעוטו בן-אם-פי, 3 מסוקי תותח ני"מ 'שילכה',
 4 משאיות.
 אבדות: אפס.

תוצאות: הגדוד מנע היערכות סורית בדרג הדיוויזיוני השני ממערב לליטני בכך
 שהשמיד על הציר שממערב לליטני את שרידי גדוד השריון 397 של חטיבה 76 בנסיגתם
 צפונה ושתי פלוגות טנקים של גדוד השריון 152 של חטיבה 47 בתגבורן את המרחב.

גדוד 697 במארב אל-מנס'ורה, בבוקר 11 ביוני 1982
 סד"כ: כנ"ל, שתי פלוגות הטנקים כ' וח' – 11 טנקים.
 'סד"כ יורה': שמונה נגמ"שים משגרי 'עורב' מפלוגות ב' וג', מחלקת מרגמות 81 מ"מ.
 היערכות: פלוגה מוקטנת, לא-אורגנית, בפיקוד מ"פ ג' ירתה מדרום לאל-מנס'ורה
 ומתוך הכפר למרחב ע'זה. מחלקת המרגמות ניצבה 2 ק"מ ממערב לאל-מנס'ורה
 וירתה לעבר ע'זה.
 השמדה: כ-15 טנקים, בן-אם-פי אחד וברד"ם אחד סוריים.
 אבדות: שלושה פצועים בינוני ושישה קל; שני טנקים ונגמ"ש.
 תוצאות: השמדת הכוח הסורי. סיוע לחטיבת חיר"ם 623 שהשתלטה בבוקר על ג'וב
 ג'נין שממזרח לליטני.

גדוד 7008 במארב צעלוק ובשברקיית עמיק, צהרי 11 ביוני 1982

סד"כ :שתי פלוגות נ"ט 'עורב' – 22 גיפים, פלוגת נ"ט 'עורב' – 11 רב"ים, פלוגת חיר"ם, שתי מחלקות סיור, מחלקת מרגמות, חלק מפלוגת הסיור החטיבתית, פלוגת טנקים מחטיבה 514.

'סד"כ יורה': 11 משגרי על רב"ים של פלוגת א' ומשגר אחד עד שלושה על גיפים של פלוגה ג', במארב צעלוק בשעות 11:40-00:16.

היערכות: במארב צעלוק, פלוגה א' על רב"ים – שתי מחלקות על נ"ג 964, מחלקה קדמית בא-זלקה. פלוגה ג' על גיפים ממערב לכביש. שתי הפלוגות מדרום לביצות צעלוק ופניהן צפונה. בשברקיית עמיק, מחלקת (3) נ"ט על גיפים.

השמדה: במארב צעלוק – 9-11 טנקי טי-72 וברד"ים אחד. בשברקיית עמיק – שני טנקי טי-72.

אבדות: אפס.

תוצאות: הגדוד עצר את התקפת-הנגד של גדוד השריון 172 של חטיבת השריון 81 הסורית על הציר שממערב לליטני דרומה ומנע את התקדמותו של גדוד שני של החטיבה הסורית על הציר שממזרח לליטני אל מדרום לקו הפסקת האש.

נספח ג': סגל הפיקוד של חטיבה 409

החטיבה					1. מפקדת
בן-יצחק	עוזי	אל"ם	–		מח"ט
שיין	יוסף	סא"ל	–	א'	סמח"ט
בש	צבי	סא"ל	–	ב'	סמח"ט
שמיר	גדעון	סא"ל	–	ג'	סמח"ט
בונה	זאב	סא"ל	–	ד'	סמח"ט
פז	רוני	סרן	–	האג"ם	קצין
גוגלר	אמנון	סרן	–		קמב"ץ
לרנר	רמי	סרן	–		קמ"ן
פריהר	דני	סא"ל	–		מס"ח
					מ"פ הסיוור – רס"ן מרדכי (מודל) בן-ש"ך
697					2. גדוד
כהן	עירי	רס"ן	–		מג"ד
עמי	לב	סרן	–		סמג"ד
יפת	אבנר	סגן	–		קמב"ץ
שם-טוב	יקיר	סגן	–		קמ"ן
צור	אבנר	סרן	–	א'	מ"פ
רוזנבלום	(מויה)	משה	סרן	–	ב'
עמית	ניר	סרן	–	ג'	מ"פ
					מ"פ ד' – רס"ן יעקב מירון
7008					3. גדוד
נגבי	גד	סא"ל	–		מג"ד
סטולר	ארנון	רס"ן	–		סמג"ד
פלד	יובל	סרן	–		קמב"ץ
אליקים	ילון	סגן	–		קמ"ן
כהן	אילן	רס"ן	–	א'	מ"פ
בצר	אייל	רס"ן	–	ב'	מ"פ

מ"פ	ג'	–	רס"ן	גיורא	זקין
מ"פ ד' – רס"ן עקיבא הורוביץ					
4.	גדוד				699
	מג"ד	–	סא"ל	זוד	אלתר
	סמג"ד	–	רס"ן	יגאל	אורבך
	קמב"ץ	–	סרן	יוסי	זימריס
	קמ"ן	–	סגן	דן	אלדר
	מ"פ	–	רס"ן	אשר	ארזי
	מ"פ	–	רס"ן	גיורא	גוטמן
	מ"פ	–	סרן	נתן	הקר
מ"פ ד' – סרן נחשון שזר					
5.	גדוד				9304
	מג"ד	–	סא"ל	אברהם	בן-דוד
	סמג"ד	–	סרן	יגאל	רינגרט
	קמב"ץ	–	סרן	ישראל	שניר
	קמ"ן	–	סרן	גדעון	אביטל
	מ"פ	–	סרן	אריה	הרמן
	מ"פ	–	רס"ן	זוד	עין-דר
מ"פ ג' – רס"ן ראובן אתר					

רשימת המקורות

פרסומים גלויים

1. בן-יצחק, עוזי, "תפעול יחידת נ"ט במבצע שלי"ג", בשריון 49, אוקטובר 1982, עמ' 55-52.
2. וילנאי, מתן ויניב מגל, ידעתי את ארצי, ראשון לציון: ידיעות אחרונות, ספטמבר 2019.
3. ורדי, דני, "כוח ורדי במלחמת שלום הגליל", מערכות, מס' 413, עמ' 42-43.
4. זלמנוביץ, בעז (עורך), הקרב בסולטאן יעקוב, מודן ומשרד הביטחון, 2020.
5. טלאס, מצטפא (עורך), הפלישה הישראלית ללבנון, תל אביב: מערכות, 1988.
6. יאיר, יורם (ייה), אֶתְנֵי מלבנון – חטיבת הצנחנים במלחמת שלי"ג, תל אביב: מערכות, 1990.
7. שלח, עפר ויואב לימור, שבויים בלבנון – האמת על מלחמת לבנון השנייה, ידיעות ספרים, 2007.

סקירות וסיכומים מסווגים

1. אורן, אלחנן, גיס 446 בלחימה בגזרה המזרחית במבצע שלי"ג, 6-11 ביוני 1982, אג"ס-תוה"ד-מחלקת היסטוריה, יוני 1995.
2. אשר, דני, תורת הלחימה של הצבא הסורי כפי שבאה לביטוי בהפעלת הכוחות במהלך מבצע שלי"ג, אגרת תו"ל אויב מס. 1/83, אגף מודיעין/מחקר, פברואר 1983.
3. אשר, דני, פלוגות הנ"ט בחטיבות החי"ר – רקע היסטורי, ללא תאריך.
4. בלאו, אריה, גייס 446 – המערכה נגד הצבא הסורי בבקעת הלבנון, 10-11 יוני 1982, השתלמות מפקדי אוגדות, מחזור א', המכללה הבין זרועית לפיקוד ולמטה, ינואר 1985.
5. בן-דור, ישראל, הלחימה ב"רצועת האבטחה", 6-10 ביוני 1982, במלחמת 'שלום הגליל', מה"ד-היסטוריה, אפריל 1990.
6. המכללה לביטחון לאומי-לשכת המפקד, סיכום מהלכים כח "יוסי" (כולל לקחים), 13, אוק' 82.
7. חטיבה 409-לשכה, מבצע "שלום הגליל" – סקירת מח"ט, 1 אוגוסט 82.
8. חטיבה 514-לשכה, מבצע "שלום הגליל" – לקחי חטיבה 514, 9 יולי 1982.

9. חסדאי, יעקב, "חיל-הרגלים לקראת המלחמה הבאה", בתוך: אמיתי לביא, הרהורים וערעורים, מס' 1, ת"א: מערכות, יוני 1975.
 10. יקר, רפאל, ההתקפה על המערך העיקרי – הבקעת הדרג הראשון של דיביזיה 1, 9-10 ביוני 1982, במלחמת שלום הגליל, אג"ם-תוה"ד-מחלקת היסטוריה, אפריל 1993.
 11. יקר, רפאל, המערכה על מערך גזין והמסע לגיבל ברוך, 6-10 ביוני 1982, במלחמת "שלום הגליל", אג"ם-מה"ד-מחלקת היסטוריה, אפריל 1990.
 12. יקר, רפאל, "כוח ורד"י בדרום מערב מערך הקרעון, 9-10 ביוני 1982, במלחמת "שלום הגליל", אג"ם-מה"ד-מחלקת היסטוריה, אוקטובר 1990.
 13. יקר, רפאל, 'כוח יוסי' ו'כוח ורד"י בבקעת הליטני, 10-11 ביוני 1982, במלחמת "שלום הגליל", אג"ם-תוה"ד-מחלקת היסטוריה, ספטמבר 1996.
 14. מה"ד-היסטוריה, סיכום מלחמת שלי"ג – חטיבה 409, סטנוגרמה של הסיכום שנערך בפו"ם ב-2.8.1982 משעה 0930, 28.11.1982.
 15. מה"ד-תו"ל, תסקיר מה"ד – שינויים במבנה צבאות זרים, מס' 1, ינואר 1978.
 16. מה"ד-תו"ל, תצפית – מערך הנ"ט בצבאות העולם, מס' 1, משרד הביטחון, ינואר 1984.
- מפקדת קצין חי"ר וצנחנים ראשי, מבצע "שלי"ג – נ.ט. ארוך טווח, דו"ח תחקיר, יולי 82.
17. פיקוד צפון-מודיעין, דרום הבקאע – תיק שטח, מאי 1981.
 18. פיקוד צפון-מודיעין, דרום הר הלבנון – תיק שטח, ינואר 1982.

תחקירים שערכה המחלקה להיסטוריה

חטיבה 409

1. מח"ט 409 – אל"ם עוזי בן-יצחק (שני תחקירים).
2. מג"ד 697 – רס"ן עירי כהן (שני תחקירים).
3. מג"ד 699 – סא"ל (במילי) דוד אלטר.
4. מג"ד 9304 – סא"ל (במילי) אברהם בן-דוד.
5. סמח"ט ד' – סא"ל זאב בונה.
6. קצין אג"ם החטיבה – רוני פז.
7. קמ"ן החטיבה – סרן רמי לרנר.

חטיבה 514

1. מג"ד 9215 – סא"ל אורי קפלן.

2. מח"ט 514 – אל"ם יורם אלדר.
 3. מ"פ ח' מגדוד 9215 – סרן נועם ציק.
 4. מ"פ כ' מגדוד 9206 – סרן חיים דויטש.
- 'כוח יוסי'
1. המפקד – תא"ל יוסי פלד.
 2. הסגן – אל"ם חיים ברק.
- ראיונות שערכה המחלקה להיסטוריה
1. מג"ד 697 – אל"ם עירי כהן, 11 באוגוסט 1992.
 2. מח"ט 409 – תא"ל (במיל') עוזי בן-יצחק, 18 ביוני 1992 ו-26 בו; 28 בינואר 1993.
 3. מ"פ הסיור – סא"ל (במיל') מודי בן-ש"ך, 28 בינואר 1993.
 4. קמ"ן החטיבה – סרן רמי לרנר, 27 בינואר 1993.
- מקורות ראשוניים
- פקודות, דוחות, הקלטות ורישומים במפקדות
1. אוגדה-מודיעין, יומן מודיעין, 6-12 ביוני 1982.
 2. גיס 446, יומן מודיעין חפ"ק מפקד הגיס.
 3. חטיבה 409, יומן המבצעים של המפקדה העיקרית.
 4. חטיבה 409, יומן המבצעים של חפ"ק המח"ט.
 5. מה"ד-היסטוריה, מחברות צוות היסטוריה במפקדת פיקוד צפון בתאריכים 10-11.6.82.
- רשתות קשר – מבצעים
1. גיס 446, 'סופרמן'.
 2. חטיבה 409, 'אלונים'.
 3. 'כוח יוסי', 'קרדו'.
- מסמכים
1. אג"ת-מחלקת בניין צה"ל-צוות אג"ם, גד' סנאי 9304 – עדכון מס' 5 ל-פק' ארגון – שינוי מבנה ה-גד', 14 בדצמבר 1982.
 2. אג"ת-מחלקת תקינה-ענף תקינת כ"א, גד' סנאי 9304 – הכפפת הגד' לחט' 409 ברגיעה ובחירוס, 10 בנובמבר 1981.
 3. אג"ת/תוא"ר, ארגון חטיבה 409 בהתקן א – פקודת ארגון 69/78, 17 בספטמבר 1978.

4. אג"ת-תוא"ר, גדי טילי נ"ט 9304 "סנאיי" – עדכון מס' 2 ל-פק' הארגון הכפפת גדי טילי נ"ט 934 ל-חט' 15,409 במארס 1978.
- תצלומי אוויר
- אמ"ן-מרכז פענוח זירתי, כנף 1, דוחות פענוח מידיים ויומיים לגיחות בימים 6-10.6.82 .
- פענוח חוזר של הגיחות הנ"ל, כולל פענוח של מצב כוחותינו, נעשה ביחידת הפענוח של אמ"ן.